శ్రీరస్తు.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

శ్రీసీతారామ వరప్రసాద లబ్ధకవితాసంపన్నులగు

పండితపెద్ది - కృష్ణస్వామికవీంద్రునిచే రచియింపఁబడిన

బిల్హణీయము.

ఈగ్రంథము

పురాతనగ్రంథమునుఁ బట్టిపరిశీలించి

టి. చెంగల్వరాయనాయునివారి

స్వకీయ

మురహరిముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపఁబడియె.

చెన్నపట్టణము

౧౯౦౭

శ్రీరాములుసేవకులు.

మనోహరిముద్రాక్షరశాలయందుండు నూతన

గ్రంథముల వివరము.

ఈక్రిందనుదహరించియుండు గ్రంథములు మొత్తముగా పదిగ్రంథములుతీయువారికి కమీషనుకు బదులు ౧ వక గ్రంథము బహుమతిగా నివ్వబడును. తపాలాపోష్టుకర్చులు ప్రత్యేకమవును.

శ్రీమదాంజనేయ సహస్రనామావళి, పారాయణకు వుపయోగమగునది. ౧కి అణాలు ౩

దశావతారదండకం, శ్రీహరి లీలలు దశావతారములయొక్క వైభవములను దండకముగా రచియింపంబడినది ౧కి, అణాలు ౩

హరిశ్చంద్రచరిత్రం, కంపెనిడ్రామా వారులకు గాను మిగులశృంగారరసముగా రచించినది అ ౪

కేసరీవిలాస వచనం అ ౪

శ్రీపాండురంగసంకీర్తనములు శ్రీపండరీపుర విఠలునిపై భక్తిరస కీర్తనలు. అ ౪

పంచరత్నములు, అను అయిదుదివ్యదేశముల ప్రభావవర్ణనగల భక్తిరసకీర్తనలు. అ ౪

శ్రీవేంకటాచల విలాసపద్యావళి, శ్రీ వేంకటేశ స్తుతిరత్నావళి, శ్రీవేంకటేశ సేవామార్గము ప్రదర్శిని, అ ౧

మత్స్యశాస్త్రం. అ ౬

వేదాంతసారరత్నావళి అనుపద్యములున్ను, స[illegible]దాసునిచే కృతమగు సంకీర్తనలు } 0·4·0

ఇదిగాక ఇతర సంస్కృతాంధ్ర గ్రంథములున్ను బుుష్యాదులచేనిర్మింపంబడిన ఔషధములున్ను, గట్టిపనులుచేయబడినరబ్బరుస్టాంపులున్ను, మిక్కిలి సుందరమగు రబ్బరుఅచ్చులున్ను, అందమైన పనితనమున్ను నాణ్యముగనుచేయించియుండు జర్మనువెండినగలు మేలుబంగారు గిల్టుచెయ్యబడిననగలున్ను, శుభకార్యముల కుపయోగించువాసన ద్రవ్యములున్ను యింకా అనేక సామానులు ముద్రింపంబడియుండు మాకేటలాగులను తెప్పించిచూచి వలయువాటిని వ్రాసితెప్పించుకోవలయును, ధరలు సరసముగాయిస్తున్నాము.

టి. చెంగల్వరాయనాయుడు.

నెం ౩౬ కృష్ణప్పనాయనిగుంటవీధి.

మనోహరిముద్రాయంత్రము. చెన్నపట్టణము.

శ్రీరస్తు.

బిల్హణీయము.

ప్రథమాశ్వాసప్రారంభము.

శా॥ శ్రీరామావనిజానిజాయతభుజాశృంగారశాఖామిళ। త్ఫారా
కారలతాస్తనస్తబకభాస్వద్గంధవాసంకేసా। లారాళాలకభృంగరంగదఖిలాం
గాంచత్ప్రసూనోత్కర। శ్రీరామాకృతికల్పకంబును పురక్షించుఁ బుధానంద
మైౕ క॥ భవసరసిజసంభవముఖ। భువనస్థసమస్తదేవముఖ్యుల కెలమిం। బ్రవి
మలనుతి మొక్కెదను। తఱవితకుసంతతముసత్ప్రకాశముగలుగన్॥ క॥ దర
దోస్సోదకసులనిడి। గరివఁ సుగుణామృతంబుగాంచును కీర్త్యా। కరవరమా
నసపదసం। చరసత్కవిహంసముల సంస్తుతిసేతున్॥ గీ॥ నిర్మలావయవమ్మౌ
లనెమ్మినిడిచి। వ్రణములకుఁ బారుముత్తికాప్రతతిభంగి। యొప్పుఁబ్రగహింపకె
ప్పుడుఁదప్పులరయు। కాకవులలోకములనేనిరాకరింతు॥ వ॥ అనియిత్థంబున
నిష్టదేవతానుస్మరణంబును సత్కవిపురస్కరణంబునునగు కవిపురస్కరణం
బునుం గావించి యేనొక్కనాఁడెక్కువయగుపుణ్యవంబొక్క హృద్యవిద్యాన
వద్యులగు విద్వద్వరేణ్యులుఁ గొలువంగొలువుకూటంబున నధివసించి సముచితగ
తులనతులవైఖరిదీపించునవసరంబున॥ గీ॥ చిత్రకవిసంశయదుగ్ధాబ్ధిశీతభానుఁ। డను
పమానోక్తిశిశింగరార్యసూను। డమితకవితావిశేషజ్ఞుఁడనగ వెలయు। నారసిం
హార్యకవివచ్చినన్నమెచ్చి॥ క॥ శ్రీపండితపద్దసత్కృతుల। దీపకకాశ్యపసగోత్ర
దీక్షాదక్షా। భూపాలకమకుటమణీ। శ్రీపగపాదాగ్రభూమికృష్ణస్వామీ॥ సీ॥
కుత్సితకాణాదకుతర్కలకవిభేదసంశక్తయుక్తివజ్రప్రహార। ...అణకాంకపాణి
నీయాటవిపాటనచటులసూక్తివిహారపటుకుఠార। నిర్జితకృతజైమినీయతూ
లోద్ధూతసంస్కారవాక్యజంఝాసమీర। దుర్మతవేదాంతదుర్మదముచ్ఛేదభాసు
రవచఃప్రభావసార। కావ్యనాటకలసదలంకారచతుర। సాహితీమహాసమ్మ
హాసరసహృదయ। పండితోద్దీపితసంపన్నధాన। పాలితకవీంద్ర శ్రీకృష్ణపండి
తేంద్ర॥ వ॥ అనివినుతించి వినుము భవదీయంబులగు చతుర్దశవిద్యాప్రభావంబు
లు సకలభాషావిశేషంబులు సమస్తమత్ప్రియావినోదంబులు నెన్న నిన్నరులకు
దరంబుగాదు నిఖిలలోకంబులగృతిముఖంబుగాగీర్తినిత్యంబగునట్లుకృతులయం

దు నాంధ్రింబతిరమణీయంబు గావున నొక్క పురాతనకథ నాంధ్రప్రబంధంబుగా రచియించి రామాంకితంబు చేసి యాచంద్రతారకంబుగ సత్కీర్తిఁ గాంచుమనిన నేను సంతోషితాంతరంగుఁడనగుచు. క॥ మున్నింద్రతనూభవునకు। వెన్నుండు సహాయుఁ డయిన విధమున నేనా। సన్నుతసద్గుణగణసం। పన్నుండగు కవివరాధిప సహాయమునన్. ౧౦॥

—షష్ఠ్యంతములు.—

క॥ శ్రీజనకసుతాహృదయస। రోజాతద్యుమణికి జవిరూపాత్తమరు। ద్రాజప్రముఖామర్త్యస। మాజాగ్రణికి నిజదాసుమరుదసిఘణికిన్. క॥ తుండీరద్రతుండనిభదో। ర్దండస్ఫుటకాండనిర్జితమహోద్దండా। ఖండలరిపుకాండునకున్। ఖండితపరశుచండకార్ముకవిఖండునకున్. క॥ సుందరపదారవిందమ। రందముదితబుధపురందరమిళిందునకున్। కుందశరతుందవ్యప। స్యందనచందనకనద్యశఃకందునకున్. క॥ వరధీధిక్కృతచక్రాం। గరథికిసౌందర్యహసితకరథికి వినమ। చ్ఛరథీకృతశరధికిదా। శరథికి ధృతశరధికి రగశాత్రవరథికిన్. క॥ శారితనయహృదయసారస। హరికి మహాసూనృతజితహరికతతేజః। పరిహాసితహరికి భవగజ। హరికి సదా పాదపంకజానతహరికిన్. క॥ శాంతునకు దాసహృదయునికి। శాంతునకు నితాంతనయనచాకోరయుగా। క్రాంతధరాజాస్యకళా। కాంతునకానందభరితకపికాంతునకున్. క॥ రావణహరణునకు జిత్వైరావణచంక్రమణునకు ధరారమణునకున్। పావనజనభరణునకున్। భావభయాభరణునకున భంగరణునకున్. క॥ రామునకు నీలమేఘ। శ్యామునకు దివాకరాన్వయాంబోధిసుధా। ధామునకు బరశురామవి। రామునకు సమస్తభూవరలలామునకున్. వ॥ అంకితంబుగా నాయొనర్పంబూనిన బిల్హణీయోపాఖ్యానంబను మహాప్రబంధంబునకుఁ గథాక్రమం బెట్టిదనిన.

—పురవర్ణన.—

గీ॥ వసుమతికి నాభిభూతమై పరలుచుట్టి। భర్మశిఖరికి నుత్తరభాగమందు। ద్రుపదలలితంబు సుజనసందోహచరిత। దివ్యదేశంబు పాంచాలదేశమమరు. అందు॥ శా॥ శ్రీరామామణి కాటపట్టు హరికి శృంగారవాసంబు జే। ల్వారత్నంబులకెల్ల నాకరము సమ్యగ్వాహినీపాళికా। ధారంబు ర్వదురాసదంబు విబుధత్రాణంబు రాజాప్తిచే। శ్రీరమ్యంబయి సింధురీతి బురి లక్ష్మీమందిరాఖ్యం దగున్. క॥ ఆపురము జయశ్రీలకు। గాపురము సమంబు ద్వారకాపురమునకున్। భూపురములలో జెల్వగు। గోపురముఖచుంబితైకగోపురమగుచున్. క॥ సతతశిరస్తలవిసదద। దితిసుతతటినీతుషారదీప్తాబ్జముతై। సుతికెక్కు సౌధరాజము। లతులితశో

పవమానతనూజునకనప్పురిలోనన్. గీ॥ కనకగోపురాగ్రఘటితగారుత్మత । రత్న
రుచులుకుముదరాజునేడి। తొడరిమేసవచ్చుచుదూర్వాంకురములని।చనుమృగేం
ద్రముఖనాములనికినులికి. సీ॥ ఒకచోటుననుబోటులొకనీటుగానిమీటువీణలనా
దంబునేడఁగాసేయ । నొకచెంగటనభంగసకలాంగయుతమంగళవ్యాదంగరవ
ము ధింధిమియనంగ । నొకవంకగతశంకనకలంకమృదుపంకజాస్యలుచెలగిలా
స్యములుసలుప । నొకచెంతవగకాంతలోగివింతగానిసంతసముమీఱసరసగీత
ములుపాడ । వెలయుబహువిధవాద్యసంవేద్యహృద్య । ఘుమఘుమార్భటిరి
క్తులగొమరుమిగుల । జనులకానందరసమునిచ్చలుజెలంగ । రంజిలావనిజా
నియారాజధాని. సీ॥ సురసాలసంతతిసురసాలసంతతిగశిఖాగ్రాళికెపలోన్నతిరెయి
సంగు। మహితకాంచనములుమహితకాంచనములపోలికనామోదములుఘటిం
చు। కలితపున్నాగముల్కలితపున్నాగముల్పట్లకొమ్మలతోడనమరియుండు । రం
భాదినటనముల్రంభాదినటనముఁకరణిమరుత్ప్రసంగముఁలఁబొందలు । పనసలెం
తయుఁబనసఫలభాతిద్విజుల । ననుపదక్రమసంయుక్తికొమరుమీఱు । నగము లు
న్నతినగములపగిదివనుల । నలరుచుండువిపత్రంబులగుచుఁబురిని. క॥ పావనము
లుద్విజసందో । హావనములతులితవృత్రహావనములుస। త్పావనములమాగి
కసం। జీవనములుకలితభువనజీవనములగున్. మ॥ కులసంరక్షణులుఁగసువా
క్సువ్రహితుల్గోత్రాహితుల్జాతవే । దులుధర్మాత్ముల భాసురాక్ష్మాభువసా
ఖ్య్రల్సజ్జగజ్జీవనుల్ । కలితార్థప్రదులాజితార్యులు కనత్తారాంతల్తమో
దూరులు। య్యాలధాత్రీసురులెంతయున్విబుధులైయుంపొందుటల్చిత్రమే॥ సీ॥
చక్రములకుఁగీడుసలుపనిరాజులుఁదివిరిసత్తముల భేదింపనియిను । కలకుభృత్తు
లకువెన్నియనికూర్మిపతులుగోత్రవగణము బల్మిఁగూల్పనింద్రు । లరికిమార్గాగ
ముగానట్టిపూరుషసింహుల వయంబుమూలనుండనివహేశు । లొకనిదాపున
జేరనోపనిశ్రీములుఁబుణ్యంబుదప్పనిపుణ్యజనులు। నారవీరనవీరసన్మైకతరులుఁ।
బరగుచురుపురిశుచిభానువంశులగుటఁ । గువలయానందసంధాయిగుణతమో
ప। హారినైపుణ్యాధులురాజన్యవిధులు. మ। ఒకశంఖంబునఁ బొంగునర్ణవ
తియుద్యోగంబుఁదామున్ భజిం । పకరత్నాకరతోటిసఖ్యమునకుంబాటించి
సంఖ్యాధిక । ప్రకటార్థార్ణవ్యతిచేఁజెలంగిబహుమిత్రప్రాభవాఖండరూ। పక
శాభూరివిభూతిఁగాంతురువుర్ వైశ్యోత్తముల్ వేమకన్. ౨౧॥ క॥ హాలపా
ణియొక్కఁడేరుం। గలవాఁడనితెల్లఁజేసికడువేడ్కఁబురిం । గలవిష్ణుపాదజావ
ళి। యలరారెసువర్ణయుక్తివ్యవసాయమునన్. చ॥ సరసిజబాంధవుండుము
మచాయననూరుఁడుచేయుఁదోలసు । స్థిరతరరత్నబద్ధవరజిహ్వాగపాశములొలి

ప్రేలన। పృథ్వికరులబ్జనాళములై పోయినతుండములెత్త దక్షిణో। త్తరములనేగుభీ
తిమెయిదజ్జగతీక్షణుఁడైరయంబునన్॥ చ॥ వరుసని జేసమూలఁబడవై చివయట్టి
మరుత్తురంగముల్। సరిగొనకన్ జవంబుఁగొని సాగివనాసుగమైపమీనుఁడ। ర్చి
రహించి గాఁద దాకృతిహరించెఁబదోద్ధతధూళిఁగప్పిత । త్పురితురగోత్తమంబు
లువిభూషితసాదిబలోత్కరంబులై॥ చ॥ సమనుబు గావువాజులని సారథికుంట
ని గాలిమూపుప । గ్గములనిచక్రమెుంటిదవి గాలువనంతమణిప్రజప్రభా । వమ
హీతమైపుచావరణమై పురిలోనల రాయరాజిలో । త్తమరథరాజిభానునిరథంబు
హాసించుసదాసముద్గతిన్॥ క॥ కట్టించుగుహుద్రుమయిన। థట్టించుగుహారులపై
నదలఁగనికడిమిం । గొట్టించుమయము నైనతుఁ । బట్టించు రుపులనెల్ల భటుల
ప్పురిలోన్॥ సీ॥ తమ్ముల దోషాప్తిగమ్మ మూసికట్టిన ముఖాలులను బొట్టావగ్ర్భ
కొలుత। ధాత్రిమహామానుదండవిప్రపడికలసదావత్తుఁ గాచునగడు। భోగిన
భోగంబుఁబొందించు పాతకం బాదిస్యైకవలమేలఁదుకొందవ । కడుఁగళాసిధ్ఁద
మోహ్రస్తుఁజేసినదూరుఘనులవివర్ణతఁగలపుకలక । నలువతప్పింపుకొనియెఁ
దన్నగరిసతుల । యలరుపదములు మృదుజంఘలరిదిపిరుదు । లలఘుబాహులు మె
లుగారునలతికుచము। లమరు మోములువరకుంతలములమృ్వి॥ ఉ॥ కాంచనప
ద్మరాగశశికాంతమణీగణకల్పితోజ్జ్వలా । దంచితసౌధరాజములు తత్పురినో
మ్ని ధ్వజాన్వితంబులై । మించినభీతపత్రయుతమేరుముఖాచలకజ్జులెంతనే
నెంచెననంగధూళిసమతేంద్రుడుఁ గానఁదరేంద్రపాలికిన్॥ ✱

పుష్పలావికావర్ణన.

సీ॥ చిత్తమ్మిదె కాంత నీకిక వదలించు నీవిక వదలక నేవిధంబు। నీకుబుక్–
కొంక్షైవిమ్మైకమ్మ్ఁదప్పింపు మైకమ్మ్నదప్పనే చేకొనంగ । నెంతకైదండనిశ్చ్వవ
శోభిల్లకైవండముత్తురేకర మెడలక । భావింపరుచి మేము బంధుజీవం బేసియా
బంధుజీవనం బెందుఁగలుగు । ననుచువీధులసరసవర్గానుకూల । వచనరచనల
మొలకుపుపరలుపిటుల । కనుగుణంబుగఁబలుకుచునుదినంబు । వెలయుదురువీ
టఁబుష్పలావికలుఁబ్రీతి॥ వ॥ మఱియు నప్పట్టణంబు మణిఘటితకాంచనఘనా
వరణంబులును ఘనావరణనివారణ పటుపటాంచలానిరకేతవాంచితసౌధరా
జంబులును సౌధోపరినిబద్ధమహామణి శిరోగృహంబులును, గృహరాజితమ
ణికవాటంబులును, కవాటవిరచితమరకతమణి శోభావిరాజమాన తోరణప్ర
కాశితద్వారంబులును, ద్వారోభయపార్శ్వరమ్యరత్నవేదికలును, వేదికాంత
రచితవిద్రుమంబులును, విద్రుమవైడూర్యస్తంభసముదయంబులును, స్తంభ
సంభృతశాతకుంభ కుంభవిలసిత మంటపంబులును, మంటపాభ్యంతరసంచర

త్సుందరీజనంబులును, జనసందోహసంపూరితవీథికారాజంబులును, రాజకుమారారూఢ సంచరద్గంధసింధురసైంధవ రథనికరంబులును, కరవిన్యస్తవీణావాదనప్రవీణ గాయకులును, గాయకయుక్తమృదంగతాళాది లాస్యసంరంభవిజృంభమాణ రంభాసమానవారకాంతలునుం, గాంతనిరంతరసురభికుసుమఫలభరితోద్యానంబులును, నుద్యానాంతరకనత్కమలకల్హారమరందపానతుందిలమిళిందఝుంకారప్రమోదమేదుర సారసహంసచక్రాది జలవిహంగ కలితసరస్సులును, సరసమనోహరపరిమళమిళితశీతలపవమానంబులునుం గలిగి, యమరావతిపథంబున విబుధగణవిభ్రాజమానంబై, తేజోవతీనగరంబు చందంబున లోహితాశ్వవిలసితంబై, సంయమనీనగరంబుపోలికను సమవర్తిధర్మరాజవిరాజితంబై, నైఋతినిలయంబుకైవడి పుణ్యజనోద్దీపితంబై, వరుణమందిరంబురీతి ఘనపుష్పమాలికాశోభితంబై పవనునిగేహంబుభాతి నానా సుగంధబంధురంబై, యలకాపురంబుచాడ్పున ధనదమహితంబై, కైలాసంబులాగున రాజశేఖరరమ్యంబై, కమలగర్భుసదనంబుపోలిక మహితభాషాసమన్వితంబై, హరినివాసంబుచాడ్పున నిత్యము క్ష్మాభిరమ్యంబై, భోగవతీపుటభేదనంబుతీరున మహాభోగిభాసురంబై, వాహినీపతిచందంబున శరణాగతభూభృజ్జాలంబై, సాకేతరాజధానివడువున రామలక్ష్మణోపశోభితంబై, ద్వారకయందంబున కృష్ణబలభద్రప్రకాశంబై, హస్తిపురవైఖరి గాంగేయాదిభూషితంబై, యింద్రప్రస్థపురంబుమాడ్కి యనఘధర్మజాతంబై, వారణాశిచాడ్కిఁ బ్రచండకాలభైరవశూలహస్తరక్షితంబై, సిరులునిరవొందుచుండు. క॥ ఆజగతికధీశ్వరుండై। రాజిలుమదనాభిరామరాజేంద్రుండజ। న్యాజితబాహాపవిధా। రాజితసమదోన్నతారిరాడ్గోత్రుండై. ౬॥ సీ॥ రమణలక్ష్మిమందిరమ్మేలమ్మగా గను సదాళిగుణమ్ము గ్రహించి। వసుధధర్మముఁ బూనిమాధవుల్ గొనియెఘుద్విజావళివాదించి। దాక్షిణ్యశాలినొద్దనెసిప్పికొనికళానిధిబర్వమునరుచిల్ నిండఁజేసి। శోభితంబుగమహాసుకృతిభావముఁగాంచి వరసత్యరతిమనోహరతమించి। కలనయందుగ్రమూర్తిఁ సంకల్పమడచి। ఘనసద్యక్ష్మాళికామానసకర్తయగుచు। నతనువిఖ్యాతిచేమదనాభిరాముఁ। డలరునిజనామగరిమ యథార్థముగను. సీ॥ బిసములోపలఁజిక్కి వెడలువానిస్వయంభులాలితవాణిఁవిలాసుఁజేసె। నాఁటివాఁడై దానమొరునివేఁడినచిరంతనమౌని మేటిభూధవుఁజేసె। నచలాధివాసునివాఁడభిక్షునిసర్వమంగళానుభవసంప్రాప్తుఁజేసె। బహుళాతిఁ ఖేదవిభ్రాంతిఁగుందు కళంకుఁ దనతోడఁగూడసత్పూతనిఁజేసె। నెన్నఁగ నీగుణమీధర్మమెందుఁగలదె। తగనముక్తులనయుక్తులుగనొనర్చు। నితనిమదనాభిరా

ఖ్యుడి నలువ। కౌశలంబుగణింపశక్యంబె చూడ॥ గీ॥ రమ్యగుణశాలి యా మహాపురందరుండు। దారగాఁగొనిలీలమందారమాల। ననుదినముఁ గూడి క్రీడలన శేముల్లి। యవనిఁబాలింపుచుఁ బుత్రకాయంబువోఁగడ॥ క॥ ఆ ఘనభూపతి దయిం చెను। హితయతగుణజాలబాలయంచితలీలం। దోయజపాయక నారద। సాయక మునభూజనాళిసన్నుతిసేయన్॥ గీ॥ నాయకులు చెల్వమైనలేఁ బ్రాయము నను। జనులకల్గా సముద్దుగా ననువుపడుచు। నాటపాటలు సలుపుచున న్నిబాల। యామినీపూర్ణతిలకసమాఖ్యవలగు॥ వ॥ అకుమారీరత్నంబు దినదిన ప్రవర్ధమానయై యున్న మెడ॥ క॥ మృగమదమున నంచిబుట్టిన। పగిదిని జెలువును బందుబండినరీతిఁ। దగసురభి పసిడినొందవిన। పగటున యౌవనముదనరె బాలామణికిన్॥ సీ॥ మహితయౌవనరూపమధుమధురాలాప బింబోష్ఠి శీవర్ణబింబకర్ణ। కంజాతదళనేత్ర కాంచననిభగాత్ర చరుచమ్పకనాసచారుహాస। పటుసైకత శ్రోణి పల్లవాంచిత పాణి ప్రౌఢసౌభాగ్యసంపన్నయోగ్య। కరికుంభకుచపాళిఘన నీలగోమాళి సుధాంశువదనకుంద్రాళిరదన। యలరె మరువంపు మొలక నాయజాని చిలుక। కలితకర్పూరతిలకసుగంధఫలక। యామినీపూర్ణతిలక నీలాంచదలక। రాజసముగుల్కు శృంగారరసము జిలుక॥ సీ॥ నలినాక్షికొప్పు కృష్ణత్వంబుఁ బ్రాపించునే మ్మోమువిధురీతి నివ్వటిల్లు। సజ్జాస్యకన్నులజ్జాకు రవహించు నధరంబు మాధవఖ్యాతి నమరు। నలివేణిచనుదోయి యచ్యుతత్వముఁ గాంచుఁ జెయ్యి పద్మాహితస్థితి భజించుఁ। దరుణాంగి నూగారు హరిలీల భరియించుఁ గౌనసంత విభూతిగరిమఁ దాల్చు। నాభిపురుషోత్తమాకృతి ప్రాభవిల్లుఁ దనువు హేమాంశుకస్ఫూర్తి దనరునిట్లు। భామయవయవగతి విష్ణుభావమొంది। వెలయుచుండు జనావళివినుతిసేయ॥ వ॥ ఇట్లు తల్లిదండ్రులకల్లారుముద్దుగా ముద్దియమే ప్రొద్దు ప్రొద్దుబుచ్చునవసరంబున॥ ౮౦॥

విద్యాభ్యాసము.

గీ॥ అక్షరాభ్యాసమునరింపననువుపడుచు। స్వరయుతంబుగ వీణాది వాదనములు। చెలగుగీత ప్రబోధవిశేషకలన। గానసైపుణి నేర్చె సంసారరయుక్తి॥ సీ॥ రమణీయతరమైన రాయంచమ్రుచు చరణాబ్జ సంగతిని నాట్యములు సలుపఁ। జెలువమై ముద్దు గుగులుకు పలుకులతోడఁ జెంపుడు రాచిలుక పేరుగొనగ। రామాయణాదిసద్గ్రంథముల్ వెలయఁగాఁ బద్యపుస్తక రాజి పరిఢవిల్లఁ। దాళకాలక్రియోద్ఘాతతంత్రస్వరభేదంబులను పాణి విలసిల్ల। జెలఁగు చిరునవ్వు వెన్నెలల్ చిలుకుచుండఁ। గలికి తెలిడాలు చూపులుఁ గలయఁబర్వఁ। చాండిమము దోచి భారతిఖ్యాతినాతి। పసిడిగద్దియ పైఁబాటబాడుచుండె॥ క॥ ఆ పాటనవ

సుధాలహరీపటలమనోజ్ఞమాధురీలలితంబై। కోమలైనకలకంఠులయాలాపసౌక
ర్యంబుమాడ్కి-నాసైఁదోఁచెన్॥ అట్టిసమయంబున॥ క॥ మదనాభిరామభూపతి।
యొదవినసంతోషమునసమాహ్లాదముతోఁ। బొదలుచుఁగానముసేయఁగని
దవతినిజపుత్రిఁజూచి మదిఁజింతించెన్॥ గీ॥ ఈకులపవిత్రసురుచిరహేమగాత్రి।
చంద్రకళగదసంగీతజలధికిప్పుడు। దీనికినిసర్వవిద్యలుఁజేటపడఁగఁ। జెప్పసాహి
త్యమొదవఁజెప్పింతుననుచు॥ నిశ్చయించి॥ గీ॥ కొలువుకూటంబునకువచ్చికువ
లయేశుఁ। డమరసింహాసనాసీనుఁడై ప్రధానుఁ। డగువసంతాఖ్యుఁ రావించియ
ధికసంభ్రమమున సమన్వించిపలికెసమ్మతిఁజెలిర్ప॥ క॥ ఓమంత్రిశిఖామణి యిదె।
నాముద్దులకూర్మితనయనయమలరంగాఁ। గోమలగతిలయపద్ధతు। లేమారక
సరసగానమింపుగనేర్చెన్॥ గీ॥ గానవిద్యకుఁదగినట్లుకావ్యశిక్షప్పుడు। కావ్యనాటక
లసదలంకారభావ। సరససాహిత్యమేర్పడుసరణిఁగఁజుపి। ప్రౌఢఁగావింపవల
యునిరూఢమతిని॥ వ॥ అనుచున్నసమయంబునసభాసదులుత్తమలోకిట్లనిరి॥ గీ॥
కలికిపాలింపుమేలిబంగారుగిండ్లు। చానవాల్జడపులాగుచాత్రుతాపు। లతిప
వదనంబుసదనంబుజాబ్ధిసుతకు। కాంతమంగురులమ్మధుకరులకురులు॥ ఉ॥ మో
మఖిలంబుఁగన్నుఁగవముచ్చటమీఱఁగవత్తువంతయుం। గామిడిచన్నుదోయికే
సుగానుసమస్తముమిన్నుచూడఁగా। హేమమయమౌత్తనూవిభవమీరుచిరాంగికివి
ద్యనెప్పఁగా। నీమహినెవ్వఁడోపుస్తకముంచినమాత్రమెధాత్రిఁబుట్టకేఁ ౧౦॥
వ॥ అనినవినివసంతుండుభూకాంతునకిట్లనియె॥ క॥ ఓరాజసకలశాస్త్రవిశా
రదులీపురమునందుచాలాఁగలరా। చారినిటకురావించివి। నారింపఁగవలయువి
ద్యవవివింపఁగన్॥ చ॥ అనవినిసర్వశాస్త్రములయందుప్రశస్తకుతైనయార్యు
లన్। ఘనమతిబిల్వబంచినసుగౌరవముల్పచరించివారల। న్గనుగొనిపల్కె-భూ
విభుఁడవంతగుణోన్నతులారమీరలుం। డినఫలమేమియొక్క-టిఘటింపుడుమాక
నవారలత్తఱిన్॥ సీ॥ తర్క-శాస్త్రములందుదతర్కల్పనల్లయందు భాషింపగను
మహాభాష్యమందు। శబ్దశాస్త్రములందుసకలతత్వములందు। శ్రుత్యంతములయం
దుశ్రుతులయందు। తప్పదక్రమజటాంతముల నారోహావరోహములబురాణరూ
ఢియందు। స్మృతివిషయమ్ములఁజెలగుమంత్రగ్రంథములయందుతర్క-శాస్త్రము
లమఱియును। ఘనులమైవాదములప్రసంగములుచేసి। గెలిచియున్నట్టిమమ్ముఁబ్ర
సంగించి మొనఁడు। గెలుచువాఁడింటివార లేకలనుగలరు। రాజ్యరఘుపతిమదనా
భిరామనృపతి॥ వ॥ అనువినివారికిట్లనియెనాత్మమదంబునభూమిపాలుఁడో। ఘ
నమతులారమీరలిటఁగౌశలమేర్పడఁగావ్యనాటకా। భినయకవిత్వచాతురినిమాకిం
పఖిలంబుఁగనంగఁజేయుఁడీ। మనసిజరాజపుత్రికినిమద్వరపుత్రికిమంజుగాత్రికిన్॥

వ॥ అనినవిని యార్యవర్యులా రాజవర్యున కిట్లనిరి. క॥ మేమురసజ్ఞులమధిపా। కామయ్యురసజ్ఞులనంగఁ గవివరులేగా। డామాకుఁ గవిత్వము లే। దీమహాభాండవసుల బొంటు సేయుదితలంపఁగ. వ॥ అదియెట్లం టేని. సీ॥ శబ్దాపశబ్దవిచారినైయుంట్టివ్యాకరణజ్ఞుఁడనకుని గాఁదలంచు। యుక్తివాదనములచేవాప్పారుతార్కికుభ్రాంతిఁ గా బుద్ధి నేర్పడఁదలంచు। నెఱిఁగనిరాదరవృత్తిమీమాంసకుఁ గదియఁగ షండునిఁగాఁ దలంచు। నొకకొన్నైదికనిష్ఠనుండునధ్యాపకుఁ గనలిదూరస్థునిఁగాఁ దలంచు। వివిధముగనిష్టులధపకవిత్వకన్య। కావ్యనాటకలసదలంకారభావ। నవరసాభిజ్ఞు మది నిజనాయకునిఁగఁ దలఁచివరియించుఁదనుఁడా నెవలభ్రమించి. వ॥ అనిపలికినవిబుధేంద్రులకు రాజమహేంద్రుండిట్లనియె. క॥ వరనాటక కావ్యజ్ఞుఁడు । సరసుఁడలంకారవేది ఛందోనిపుణుఁ। డురుసాహిత్యకళానిధి । యరయఁగ నెవ్వఁడుపచింపుఁడతనిం దెలియఁగ. గీ॥ అనినమల్హణబిల్హణులనఁగఁ గవులు। సరసులిగువురలంకారసహితులందు। బిల్హణుండనువాఁడు గంభీరుఁడధిక । తముఁడుకవి రాజనంగస్తోత్రములువడసె.

——* బిల్హణకవినివర్ణించుట. *——

శా॥ ఆహా చాలతయాకవిత్వసరసంబా ప్రౌఢియా రూఢియా । భావంబాపదశబ్దగౌరవములా పాండిత్యమా శాస్త్రబో। ధావిర్భావకమా సుధారసవచోవ్యాహారమా ప్రజ్ఞయుఁ। దేవిద్వద్వ్యలభేదికైనఁ గలదే యెంచేనిఁ జింతింపఁగఁ. సీ॥ ధరణీవస్త్రములలో ధవళాంబరము మేలు బుతువులలో సుమాస్వతము మేలు। సుమములలో శరచ్ఛభిల్లిక మేలు వెలుకాంతలలో రతివిభుఁడు మేలు। ఘనసౌరభములలోఁ గస్తూరియును మేలు కలశాస్త్రములఁ గార్ముకంబు మేలు। తరుణాంకురాలలో సుందరవాక్యము మేలు సారసముఖులలో శ్యామ మేలు। పరగుపదవులలో విష్ణుపదవి మేలు। మహితగీతులలోఁ బంచమలయ మేలు। కవులలో నెల్ల బిల్హణకవియె మేలు. ౬౦॥ చ॥ మృగములలోన సింహము మహీంద్రులలో రఘురాముమహాశిఖాప। న్నగములలోన శేషుఁడువనమ్ములలో పలనందనమ్మదే। వగణములోన శంకరుఁడు వార్ధులలోన బయోబ్ధియెట్లనో। మిగులఁగ వీంద్రసంతతిని మేటియు బిల్హణుఁడెట్లు చూచినఁ. వ॥ అనినవినివారలబహూకరించి యుధాస్థానసంబులకనిచి మంత్రివరునితో నిట్లనియె.

——* రాజుబిల్హణకవిఁబిలుపించుట. *——

ఉ॥ ఆకవిరాజరాజమణినాదరమొప్పఁగఁ బిల్వఁబంపుమా। యాకవితాచమత్కృతివిహారముఁ జూఁతము మత్కుమారిక। శ్లోకముగాఁ గవిత్వవిధిఁ జొప్పడఁ జేయుఁగ నెంచుఁబల్కఁగా। నాకడమంత్రిసజ్జనులనంచినవారటుఁబోయియు

చ్చటన్. సీ॥ ఒకచెంత వేదాంతమూహించి ప్రకటించు నొకయోర మణిసారమొ
గిన చించు । నొకచోట వరనాటకకలాపము రచించు నొకచక్క ఘనఫక్కి నొక్కి
తెలుపు। నొకయోర శృంగారయుత కావ్యములఁజూపు నొకసీమ నురుసామమూ
ని పలుకు। నొకదండ స్వరమండలకల గానముఁ జేర్చు నొక క్రేవ బహుభాషయుక్తి
తెలుపు। నొకక్రేతల మీనమీమాంస మొక్కదారి । వ్యాకరణపాఠ మొకదెసనల
ఘులక్షణాద్యలంకారములఁ గోర్కులమరనొసఁగు। నట్టిబిల్హణుఁ గాంచిరిపా
ర్థివముదవ. వ॥ కాంచిదండప్రణామంబులాచరించి దీవనలు గైకొని సముచితా
సనంబులం గూర్చుండి కవిరాజశేఖరునుద్దేశించి. శా॥ దేవ బిల్హణపండితేంద్ర
వినుమధీంద్రాతకల్పద్రుమమా। ద్భ్రూశుంభావదనాభిరామ నృపుఁడత్యంతానుర
క్తిం బ్రీతి। మీవాంఛన్ మిము మెందోడ దెమ్మనుచు నాజ్ఞాపించె విశ్వేశ్వరుఁడీ। యీ
వేశంబని యెంచుఁబల్కఁబలికెన్ హేలాగతిన్ వారితోన్. ఉ॥ ఏమిప్రయోజనం
బుమము నేటికింబిల్వఁగ మిమ్ముఁబంచెనా। భూమివిభుండు దాత్తమతి భూతిగుణో
న్నతులార తెల్పుఁడీ । మేమటకేగుదెంచెదము మీరననేమి ప్రయోజనంబొ మా।
కేమి యెఱుంగవచ్చు మహనీయులు పూజ్యులుగారె పండితుల్.

బిల్హణుండు రాజసభకు వెడలివచ్చుట.

వ॥ అని పల్కిన ప్రమోదాయమానాంతరంగుండై కవిపుంగవుండమితశి
ష్యసంఘంబుగొలువ రాజమార్గంబున వచ్చునెడ. ఉ॥ ఆముఖసత్కళావిభవ
మాకనుబొమ్మలదొండమావయో । ధామవిలాసమానయన తామరసాతివిశా
లదీర్ఘతరే। ఖామహిత శ్రుతిద్వయవికస్వరకుండలదీప్తగండమా। ళీమధురస్మిత
ప్రభలు లేమలు సూచిరుదంచితోన్నతిన్. గీ॥ చూచి తలయూచి తత్తనూరోచి
కాచి। తీపుసోముకాత్మ మెచ్చి యెంతే సూన । బాణబాణవిభిన్నసంభ్రాంతచి
త్తలగుచునే కాంత మునఁ గాంతలతిశయమునన్. ౨౦॥ ఉ॥ ఎవ్వఁడువీఁడు చక్ర
దనసేవన నెన్నఁడుఁ జూడ మెవ్వఁడో। పువ్విలుకాఁడొ యాధనదుపుత్రుఁడొ చం
ద్రుఁడొ యా జయంతుఁడో। యివ్వని తాళి గోమణులహృద్వనముల్ చిగురింపఁజే
యఁగ। జవ్వని యేగుదెంచిన వసంతుఁడొ చూడఁగనాకునాన్పఁడున్. మ॥ అ
తినాపువ్విలుకాఁడనింబలికె నీవజ్ఞాతుఁగంబెద్దియం । చితమాయిత్తుశరాస మెద్ది
మఱి యుంజెంతింపన వ్వారిలి। క్షితతచ్ఛుభలాంఛనంబులు పలక్షీభూతముల్ గా
వె నా। మతిసూహింపఁగ వచ్చెనో హరితగన్ మానుష్యరూపంబునన్. సీ॥ రా
కాకళాశోభి రాజబింబమటంచు వినుతి సేయఁగఁబోలు వీని మోము । ప్రత్యూష
వికసితాబ్జాతపత్రములంచు వీక్షింపఁదగు వీనివీక్షణములు। శ్రీకుమారుని హేమ
సింహాసనంబంచు వెస నెన్నఁగానగు వీనియురము। ప్రొన్నమిత స్ఫుటోద్యత్కాహి

పసిడియొంటులంటులకే వచ్చునువీనిబాహులయుగము। తుంటవిల్కాఁడు ముక్కంటికం
టిమంట। నంటినను జెడిమనుతమ్మికంటికరుణ। మగుడఁబడమికెదిగిమెనోతగన
తెంతు। సకియకాతున్నఁగలదెయీచక్కఁదనము॥ సీ॥ ఈపురుషోత్తము నెదవ
సించినప్పుడ్పకరభాగ్యమేమందుకమలనయన। యీచతురాస్యోక్తి నెలమిఁగాంచి
నశుభవాణిప్రౌఢిమఁజెప్పవశమెతరుణి। యీమేటిసర్వజ్ఞు నెనసియుండినసతి
భూతియింతంతనఁబాసగదబల। యీధామనిధిఁగూడియుఁబొందినుచ్ఛాయప
దవియెంతనిచూతుఁబద్మగంధి। వీనివెయివావనితానవమనసిజాతుఁ। గూడిక్రీడం
చునెరుణులుకోరుకెల్ల। సఫలమగువీనిసంగతిసబుపనట్టి। వెలదిజన్మంబుధాత్రీ
ణిప్రశంసకాదె॥ వ॥ అనియిట్లువితర్కించుచుండబిల్హణుండునిజాననసుధాకర
ప్రభాజాలమ్ములకుందత్రత్యజనవిలోకనసందోహమ్ములు చకోరికాబృందమ్ము
లుగాఁగనుత్తేజంబుచాఱ్పవమందగమనంబునవచ్చివిద్వజ్జనమంత్రిపురోహితా
మాత్యభృత్యగణంబులతోఁదగురాజేంద్రునివలనఁబ్రత్యుత్థానాభివందనంబు
లుగైకొనసమచితాసనంబునధివసించి యాశీర్వాదపూర్వకంబుగా వేదవే
దాంతాదిశాస్త్రంబులుపన్యసించిఫలసహితంబుగామంత్రాక్షతలొసంగి వెఱ
యుఁ॥ క॥ కవిశాస్త్రప్రసంగమెంతయు। నవిరళముగఁగొంతచేసియచ్చటవిద్వ।
త్కవివరులచేతమెచ్చులు। నవనీపతిహర్షముదవనందెనువేడ్కన్॥ క॥ గురు
కవిభాషితయుతమై। సురరాజసభాస్థలంబుచూడ్కిఁగదన్నా। వరునిసభాస్థలి
విబుధా। కరమైపరమైప్రమోదకరమైయొప్పెన్॥ అప్పుడు॥ గీ॥ రాజరాజైన
మదనాభిరాముఁడలర। తనదుకంఠస్థహారాళిఁదగనొసంగి। మఱియుమణిఖచి
తాంబరముఖ్యభూష। ణావళులొసంగివిడిదికిననిపెఁగవిని॥ వ॥ అందుమితజ
నపరివృతుండైభూవరుండుమంత్రివరునితోనిట్లనియె॥ చ॥ మరుఁడునసూవిలా
సమునమంజుతరోక్తివిశేషయుక్తిచా। తురిమగురుండునసత్కళలఁదోయజవైరి
తలంపవెంచవా। మాసమశేషణులెగనినమాత్రరాహుతిఁగ్రాగుచుండురీ। వరక
వియొద్దనుత్సవకుపాంచితవిద్యలభించు టెట్లకో॥ లా॥ గీ॥ వినుముజగతికివరక
ల్పవృక్షమితడు। వీనిలావణ్యమునియెదువిరులగుత్తి। దనరుతారుణ్యవతులచి
త్తంబులనెడు। మధుపములేఁచితిగునుసమ్మతిదలిర్ప॥ సీ॥ వీనిమనోహరానూ
నభావముఁగాంచిమేనెఱుంగకవిలాసూనశరుఁడు। వీనిభాసురకళాపర్యాప్తిఁ
గనుఁగొనిమిన్నందునెప్పుడునెమిపిధుండు। వీనిసౌందర్యాతివిభవంబుఁబరికించి
యాసిమవగలఁబూడుపాఱినుండు। వీనిసౌభాగ్యశోభితవృత్తిఁగనియుత్తరాశ
జెలంగుకత్తెసూనుఁ। డావవినికదీకైనయతఁడుఁగలఁడె। వసుధవీక్షింపదేవ
తావనితలైనఁ। దొడరిమూర్ఛిల్లుగతిఁజెందుదురుమనుష్య। కాంతలననేంత

యీతనిఁ గాంచినంత॥ అని॥ గీ॥ ఈవిధమున బల్కి నరపతి । కాశిభూధేంద్రుఁడు సుమంత్రియనియెడి నృపవ । ర్యాఁ విద్యాభ్యాసము చెలి । కేవిధమునఁ బట్టుబడుఁ గవీంద్రుఁడు లేమిన్॥ క॥ ఇతఁడు వినాగా నెవఁడీ । క్షితితలమునఁ గవివరుండు సెప్పుమా యనిన్ । మతిమంతుఁడ యీవిధమున । కతిచతురోపాయ మొకటిం గ్రహిత్స్మఁ దలఁపుమా॥ వ॥ అనిన్నృపాలుండు వల్కిన మంత్రి యిట్లనియె॥ క॥ దేవర వారికిఁ జెప్పెయని । దీవిశ్వమునందుఁ గల దెయిప్పుడటులైనన్ । సేవచియించెద వినుమీ । దేవ భవత్కరుణఁ జేతఁ దెలిసినయంతన్॥ మ॥ ఒకచిత్రవ్రతమున్న దిర్వ్వరకురాష్ట్రోత్తంససిద్ధంబుగా । సకలారకాకృతిమైన నీతనయ జాత్యంధున్విలోకింపదా । సుకవీంద్రుండునఁ గుష్ఠగాత్రి నెవ్వుడంజూడన్ మదింగోరడిం । దకునేమో వచియించు లేవే తిరిగియుండున్న నందతార్క్యమున్॥ అనివజియిట్లనియె॥ వ॥ కవిరాజాగ్రణి భట్టు గద్దుచు నీకంజాక్షికిం జెప్పియా । కవికిన్ మీసుత కష్టగాత్రియని వేడ్కం జెప్పియవార్యరికిన్ । భువినన్యోన్యవిలోకనక్రియలు నేర్పున్ మీఱఁ గాకుండున్నట్లు విచారించెదనో కర్ణ యుక్తి వినుఁడిట్లున్ రాజదేవ ప్రభా॥ క॥ ఇరువురకు నడుమ నొకతెరఁ । దిరముగఁ గట్టించి చదువు దృఢతరమతిఁజో । ప్పరణఁగ మనకన్యకనే । మరకను జదివింతమయ్య మనుజాధీశా॥ వ॥ అనినవిని సంతోషితస్వాంతుండై భూకాంతుండు॥ క॥ ఓమంత్రి మెంతవాఁడవు । నీమహిమను తింపందర మెసిర్మలగుణనీ । వేమంటి వేఁబు చెప్పితి । నామాటలయట్ల సేత మదిమేలగదా॥ అని యంతఃపురంబుఁ బ్రవేశించి॥ చ॥ జలరుహపాణి వారిధరచారుమనోహరివేణిఁ గాంచనో । జ్జ్వలరుచిగాత్రి నీలజలజాతదళాయత నేత్రి నంతిక । స్థలమునను న్నదాని సుమసాయకుమానిని బోలు నాత్మజన్ । నెలకొని కాంచి ముద్దుఁ గొని నెమ్మదలిర్పఁగఁ దండ్రి యిట్లనున్॥ ౯౦॥

రాజుతనకొమార్తెతో బిల్హణుఁ డంధుఁడని చెప్పుట.

క॥ నాఁగర్భజలధిరత్నమ । నీగారాబంబుఁ బూడని చెప్పుదు నే । రాగంబున సాహిత్యము । బాగుగఁ జెప్పింతు నమ్మ ప్రౌఢిమ మెఱయన్॥ క॥ సంగీతవారిధికిసా । రంగధ్వజరేఖ వగుచు రాజితకవితా । సంగతిలేకఁ జెలంగుట । భంగంబుగదా తలంపభావములోనన్॥ క॥ సంగీతవిద్య కలమిన్ । సంగతి సాహిత్యవిద్య సరిగా రెండున్ । మంగళవతి కలిగినయా । సంగతిఁ జెప్పంగ దరమె సంగీతసుధీ॥ క॥ మనపట్టణమున విద్యా । భినయజ్ఞుఁడు గలఁడొకండు బిల్హణసంజ్ఞుం । డనఁగవి జాత్యంధుండా । తని చెంగటఁ జదువవలయుఁ దత్పరమతివై॥ అనినవిని॥ గీ॥ అయ్యా నేను చూడను కనిమొద్దను । జదువు కెల్ల నెటులఁ జదువుకొందు । నంధకాన

నంబు నాలోకనము సేయు। నని మహావ్రతంబు తనకుఁ గలదు॥ క॥ అంధకునిఁ దాం
శుకోగని। బాంధవదూషకుని షండుఁ బాపాత్మునిదు। ర్గంధయుతుఁ గుష్ఠివా
నీవ। సుధరదర్పింపరాదు శుభగుణవనితా॥ వ॥ అనినఁ గుమారికారత్నంబున
కుజనకుఁ డిట్లనియె॥ క॥ పట్టీ యీ లాగం బరె। యెట్టియునను విద్య నేర్పవెంతో
బాగా। గట్టిగ మీ యురువురకును। గట్టించెదఁ గాండపటముఁ గనరాకుండన్॥ వ॥
అని యొడంబడిచి మఱునాడు సముచితకృత్యంబులు దీర్చి కనకమణిమయభూష
ణాంబరభూషితుండై - కక్ష్యాంతరంబులు గడచి - మొగసాలఁ బడమి జేజేలదీవ
నలుఁ గైకొనుచు - బహువిధనివసితదేశాధీశుల మనువులు సముచితజనులవలనవి
నుచుఁ గొందఱు సుందరులు సుందరచారులై కైవారంబులు సేయఁ గొందఱు కం
జాతపాణులు మంజులగతి వింజామరలు వీవఁ గొందఱు కీరవాణులు చేరి పరాకులు
గావింప - నొక్కొక్క కర్పూరగంధి కపురంపుబాగాలొప్పు మిగులనందియ్య - నంది
యబ్రమోయ నొక్క మందయాన యందంబుగా చందనాదుల నొసంగ సంగతిను
డిగంపు చెలులిట్లు సముచితప్రకారంబునఁ గొలిచిరా నందగమనంబున వచ్చి వచ్చి
రాజితకమలాకరంబు చందంబున నొదంబగు రాజ్యలక్ష్మీలక్షితంబైన యాస్థాన
మంటపంబుఁ జొచ్చి - సమంచితకాంచనాంబుజమధ్యంబున నధివసించు రాజహం
సంబు సొంపునఁ గాంచనసింహాసనంబున - మదనాభిరామ రాజహంసంబు - వి
బుధగణపరివృతుండై మహేంద్రుండగుచు - సదానక్షత్రసమన్వితుండై కువల
యాధీశుండగుచు - మహాభోగిపరివేష్టితుండై భూభృద్వతంసుండగుచు - రా
జరాజకుమారసేవితుండై రాజశేఖరుండగుచు - సముచితభాషాసమన్వితుం
డై చతురాననుండగుచు - సుమనఃప్రసన్నుండై పుష్పసోత్తముండగుచు - నభం
గులైన వాహినీశులును - నవ్యాజబాధకులైన సుమనోవల్లభులును - నవనశా
లులయి నప్రచేతసులును - ననంతకులైన సమవర్తులును - ననుగ్రసహితులైన ధ
నాధిపతులును - నచంచలులైన మహాబలులును గొలువఁ గొలువుండి - మంత్రి
వరునితో నిట్లనియె॥ గీ॥ ఓవసంతక గూపమహావసంతుఁ। డగుకళాధిఁ బిలిపించు
మా కళాధి। వాసి ముఖికొప్పఁ బలికి తివాసి మీఱ। ననఁగఁ బిలిపించెఁ గవివరునన
ఘమతిని॥ ౧౦౨॥ క॥ వచ్చినకవిపతిఁ గనుఁగొని। విచ్చేయుమటం చనుచిత
విధులనరేంద్రుం। డచ్చుపడ నలిపి కొన్నియు। ముచ్చటలుం గడపి మఱికమునని
ట్లనియెన్॥ ఉ॥ ఓకవిరాజచంద్ర వినుమొక్కెటి సెప్పెద మత్కుమారిక। స్తోక
కళావిశేషములు చొప్పడఁ జెప్పుము లక్షలక్షణ। శ్లోకకవిత్వరూఢి కవిలోకము
సన్నుతి సేయఁ దెల్పుమా। మాకు గురూత్తముండవయి మత్కృపనత్కృతిఁ గాం
చివేసుకన్॥

రాజు బిల్హణునితోఁ దనకూఁతురు కుష్ఠరోగిణియని చెప్పుట.

గీ॥ అయిననొక్కటికలదుమదాత్మజాత । కుష్ఠరోగంబుననుగొంతకొ
దవయయ్యె । వినయమందుమనీషావివేకమందు । గానమందుఁబ్రవీణ విజ్ఞాన
హృదయ॥ అనవుఁగవిశేఖరుండిట్లనియె॥ క॥ ఓహోబాగాయెఁగదా । యూ
హింపఁగనెట్లుఁజెప్పనోపుదువిద్యా । వ్యూహంబుకుష్ఠగాత్రని । నాహావీక్షింప
పరాదుహరివంశమణీ॥ క॥ ప్రతిమొకటికలదువాకిల । శ్రుతిహీనునిఁగుష్ఠరో
గిఁజూడనటంచున్ । మతిసంశయింపనేటికి । ధృతిమతినమ్ముఁబంపుమయ్యధీరవి
చారా॥ అనినవినిరాజేంద్రుండిట్లనియె॥ క॥ దానికినొక్కటిచెప్పెదఁ । గాని
మొదలనడుమపటముఁగట్టించెదన । జ్ఞానముఁగైకొనివిద్యా । దానముసే
యంగవలయుదాక్షిణ్యనిధీ॥ ఉ॥ అందుకుబిల్హణుండువినయంబునయంబుమనం
బునొందరా । జేంద్రునిఁజూచిపల్కెవసుధేశ్వరమీమనసట్లయుండఁగా । నిం
దులకేమియందుభవదీయవచోగతిమీఱరాదుమే । లొందఁగఁదోచినట్లసతికో
ప్పుగఁజెప్పెదవిద్యనేర్పునన్॥ వ॥ అనినవినిస్రగ్గంధకుసుమతాంబూలాదిప్రదా
నంబులసంతుష్టుఁగావించివచ్చి దరహసితవదనుండైయిష్టసఖునితోనిట్లనియె॥
గీ॥ నీయుపాయముబాగాయెనీతివేది । వనుచుభూషించితక్షణంబునసమిత్రు
కోవిదులఁబిల్వఁబంచియుకుల్లవలయేశుఁ । డనియెశుభలగ్నమీక్షింపుఁడనుచుఁ
బ్రీతి॥ వ॥ ఇట్లుముహూర్తనిర్ణయంబుఁజేసిగృహకారులరావించివివిధవిచిత్రం
బులుగావిద్యాశాలరచియింపంజేసి॥ ౧౨౮॥

—*(విద్యారంభము.)*—

గీ॥ అపుడుమదనాభిరామనృపాగ్రకన్యఁ । దమలమైనట్టిశుభదినమం
దుపురోహితుల । బాంధవులమంత్రిహితులనఁబండితులను । గవులరావించిబి
ల్హణకవినిఁబిలిచి॥ క॥ తనసూనుతనయనధిపతి । తనరఁగరావింపవెంటఁదవిలి
సదాళుల్ । గనియామోదముననురా । సనయంబునవచ్చిపటముచాటుననిలిచెన్॥
వ॥ అప్పుడుపురోహితులుపుణ్యాహవాచనంబులాచరించియున్నతదనంతరంబ॥
గీ॥ మొదలవిఘ్నేశ్వరునివాణిబూజచేసి । బాలరామాయణమునుపద్యమొక
టి । యర్థయుక్తతనారంభమర్థిఁగఱపి । ప్రేమఁజెప్పంగదొడఁగెనాబిల్హణుం
డు॥ వ॥ అప్పుడప్పుడమిఱేఁడుసమస్తవిద్వజ్జనభూసురాదిబాంధవులకుభోజనం
బులుగావించి - మణిమయభూషణవస్త్రమాల్యానులేపనతాంబూలాదికృత్యం
బులంబరితృప్తులంజేసిమఱియును॥ మ॥ జననాథాగ్రణిపుత్రికింగవికినిష్టంబొప్ప
గాసిత్యభో । జనతాంబూలములంచితాంబరములున్నయ్యాసనస్రక్సులే । పనము
ల్తక్కువగాకయుండనమరింపన్బిల్హణుండవ్వధూ । మణికింగావ్యములాదిసేసి

కరపింపఁగ సాగెనా నాటికిన్. క॥ సరసాలంకారమనో। హరకావ్యములర్థయు
క్తిమెఱుఁగెలువొప్పం। బరఁగు సుశబ్దవిచారము । వరసాహిత్యంబు దేటపడఁగాఁ దె
ల్పెన్. గీ॥ జగతిజనములు మెచ్చియాశ్చర్యమొంద । లలితముగ బిల్హణాఖ్యుని వ
లన సకల । విద్యలు గ్రహించి జలధరవేణి యొప్పె। నంబు మించిన తప్తలోహంబు
కరణి. సీ॥ వివిధభావవిశేషనవరసంబులయందుఁ బ్రీతినలంకారభేదములను ।
ఛందోవిభేదలక్షణవృత్తముల నాటకప్రక్రియల మహాకావ్యములను । కామప్ర
దములగు కామశాస్త్రములందు జ్యోతిషశాస్త్రసంగీతశాస్త్ర । మాలాభినయక
ళాకలితమార్గములందు గణితతత్వముర కాండములను । ప్రౌఢయై సంచితశ్లో
కార్థభావమెఱిఁగి । సంస్కృతాంధ్రైకభాషాదిచతురయగుచు । హితమునీ
ఱంగ విత్వముహింపఁదొడఁగె । యామినీపూర్ణతిలక నాగతిశయముగ.

— చక్రబంధము. —

శా॥ ధన్యాసింహాభ చంద్రకీర్తి వరవిద్యాపండితార్యక్రమా । గణ్యా
గర్విధనంజయాశివదము క్ష్మా కృత్యసంగ్రహమా । జన్యారాజితఘోరిశాత్రవ
సుభృజ్ఞాతిద్రమావిక్రమా । మాన్యారాధనత్యాగభోగజయధామానవ్యభా
గ్యోత్తమా. ౧౨౦ ॥

మాలిని. కాండభూభవాసితాంశుకాండభూభవాధిరా । టాకాండ
భూభవాబ్జసుప్రకాండకాండభూవరు । తాకాండభూభవాపగోర్మికాండ
తుండిరాట్సుధా । కాండసాండుభావిభాస్వఖండకీర్తిమండలా.

గద్య. ఇతి శ్రీ సీతారామచరణసేవాప్రభావసంపాదితకవితావిచిత్ర
కాశ్యపసగోత్రపవిత్ర శ్రీమత్పండి పెద్ది కృష్ణస్వామిప్రణీతంబైన బిల్హ
ణోపాఖ్యానంబను మహాప్రబంధంబునందుఁ బ్రథమాశ్వాసము.

సంపూర్ణము.

బిల్హణీయము, ద్వితీయాశ్వాసము.

క. శ్రీమానితవరరఘుకుల । సోమా సోమాంతరంగసుచిరభవనో।
ద్దామవిలాసయశోవర । సీమామహనీయనామ సీతారామా. వ॥ అవధరిం
పుము తదనంతరంబు.

వసంతకాలాభివర్ణనము.

చ॥ అలరె వసంతకాలము పురాంతికసీమవనాంతపుష్పసం । మిళితమ
రందపానభరమేదురమత్తమధువ్రతాంగనా । కలమృదుగానలోలమతికాంత

రసాలవిశాలపల్లవో। జ్జ్వలపికనాదసంచలితచారువియుక్తజనానుఖేలతైః ♦ చ॥
అని మధుమాసవేళ జలజాయతనేత్రులు క్రీడసల్పుచోఁ । గొలకులపజ్జఁ జేరినవ
కోమలకాంచనపుష్పజాలముల్ । హాలహతిక గ్రహింపఁగ సదాళులు సేయుని
రోసి పైపై గఘూ । తటమునఁ గాంచనాపహృతిఁదల్పరుగాసుమనఃప్రవర్తనల్ ♦
చ॥ చెలువసంతఘోరమణశేఖరుఁడోలిమహావనిస్థలిం । గలయఁగ నేలినైక
మెసగందగఁ గైకొనిముద్రఁబెట్టుచోఁ। వలనుగ హేమరాశిమధుపాయికిఁజూప
శవైరిజాతులన్ । మలయసుహారించుమిత్రుఁడవసుమంతునిఁ గానొనరించె నాధ్యుఁ
డై ♦ మ॥ కమలామోదసుసంఘటించిశుకవాక్యఁబద్ధినాలించియా। సుమనః
కాండము లెల్లబోధమాడెగనన్ శోభిల్లఁగాఁ జేసిని । త్యముహాఘూఞ్కబలాశభేద
నకళావ్యాపారిమైమాధవుం । డుమహింగౌరవజాతిసేఁపడవియుండున్ స
ద్విజుల్ మెచ్చఁగన్ ♦ చ॥ మనసిజచోరకుండుతరిమాటునఁ బ్రాఁజిగురాకుబాకుచే
కొని మెయిడాచి వేగఁడమిఁగొల్పి శశింబయిఁగాపువెట్టితా। నెనయఁగ ధైర్యభిత్తి
జెకలించి సమీరపుమచ్చుఁజల్లి చ। య్యన హరియించి మించె బ్రమదాంచిత మానధ
నంబులెంతయున్ ♦ చ॥ మరుఁడనుసోమయాజివనమధ్యమునందు ద్విజాళిమంత్ర
ముల్ । కరముబఠింపఁగా శిఖిప్రకాశిల గాంచి మరుద్గణంబులన్ । వరుసభజించి రా
జునకవార్యశుభోన్నతిఁ జెందఁ జేసెనా। పరమమతిన్ వియుక్తపశుబంధము మా
ధవుఁ ప్రీతిసేయుచున్ ♦ సీ॥ మాకందములనీడ మాకందములు చూడఁ జేకొమ్మరో
కొమ్మ చిగురుఁగొమ్మ । గోరంటపాయవే గోరంట రాయవే యీచాయమేచా
యం పిల్వఁ జేయు । తిలకంబు మానినీ తిలకంబుఁబూనినీ చెయ్యానవియ్యాన చెలఁగు
నాన। పున్నాగములక్రిందఁబున్నాగములఁ జెందనా సొంపురతి పెంపునందగింపు।
నిట్లు ప్రమదలుసఖులతో నెనసి మనసి । జాతదీపితహృదయలై సంతసమున । స
రసవనకేళికామహోత్సవములలర । వెలయుచుందురు మధుమాసవేళలందు ♦
సీ॥ ఘనరసాలంబుఁ గైకొని యోఁ గోకిలవాణి పదరి పోఁబోకు వే పల్లవోష్ఠి । యను
పమసరసిఁదానాగెఁ జక్రస్తని మేలనికదియ కేమినవేత్రి । చిగురించు బలుకొమ్మ
జెంతకుఁ గుంజరయాన చేరఁజూడక వె రంభోరుయుగళి । కదళికాతరువండెఁగ
ర్పూరవరగంధి కూడ కేలిడుచవతీ జకుంభ । యనుచునొకబోఁటి యదలింపనతి
వ గొనక । రామలార చంద్రాస్యలార హరిమధ్య । లారసురభిళనిశ్వాసలార
పలుకు । మానుతపియింపుడిగులొందుమాయుననియు ♦ సీ॥ బింబోష్ఠి చిలుక
లఁబిలిచి ముద్దాడంగ సాంకవగంధి మెచ్చకన గదిరె । జలరుహచరణహంసలగా
రవింపంగ ఘనవేణి రొప్పుచుఁగడకునొత్తె। గుసుమాంగి యళులఁ జేకొని తేనెలి
య్యంగఁ గాంచననాస తప్పించితరమేఁ। గిసలయపాణి కోకిలములఁ బలికింపరా

మాభిరామయూరకయనని పెఁ। బలుకులను యానముల ముంగురులను గీత। ము
లను లేఁదోఁటనరయుచు వెలదులిట్లు। మరునిబలములఁగొందఱుమరులుఁగొలుపఁ
గొంక్కఱవిజూచినిరసింతురందమలర॥ మఱియును॥ సీ॥ కలికిచిలుకలకొలికి ఫలము
లఁగొసవే కోకిలవాణిచిగుళ్లు వేవె। దీటుగానలి వేణి తేఁయల్కూర్పఁ జేపావన
చరితపుష్పములు దేవె। కలహంసగమన మేల్జలములానించవే చంద్రాజీనసుధా
రసంబుఁదేవె। పాటలాధరి వేగవీటిఘటింపవే భగ్మోపమాంగి దీపంబుఁదేవె
యనుచుఁదమలోనఁ జెలులుసయ్యాటములను। సరసవనకేళి కామమహోత్సవమున
మెఱసి। యసముశగ దేవుఁబూజింతురంద మలర। సారమధువేళఁగా సాకతీరమాల
ను॥ గీ॥ ప్రకటితాగమవాసనా ప్రథితమలయ। విమలకాసారగౌరవవిభవమంది।
లలితమైపవసంతకాలమునఁగాన। నములు చెలువొందునాకాననములకరణి॥ మ॥
సకియాకొమ్మలు పల్లవావళులతో సయ్యాటముల్సల్పెహా। లికుచంబుల్ఫలసంగ
తిక్ వెలయనాలీలాగతుల్గంటివే। సకియాకొమ్మలుపల్లవావళులతోసయ్యాట
ముల్సల్పెహా। లికుచంబుల్ఫలసంగతిక్ వెలయుటల్ చిత్రంబె యూహింపఁగన్
ఁ॥ రాగముతో సదాళితనరంబొదిసేయఁగనీలతాంగి పు। న్నాగముఁగౌగలిం
చినుమనస్థితినున్నదిచూడుమన్నహా। రాగముతోసదాళితనరంబొదిసేయఁ
గనీలతాంగిపు। న్నాగముఁగౌగలించినుమనఃస్థితినుండుటచిత్రమే చెలీ॥ సీ॥ చి
గురాకులవిమేలఁజీల్చెదరేపన ప్రియచయాశాప్తిహరింపరాదు। బిసకాండము
లమేలవిరిచెదరే హంసజీవనచ్ఛేదంబుఁజేయరాదు। మకరందముల నేలమా లెద
రేసదాళినిరాకరణవృత్తిఁ బెనుపరాదు। కువలయంబులనేలఁగూల్చెదరే ద్విజరా
జసంప్రీతినార్పంగరాద। టంచుఁగొందఱుసుందరులందమలర। వనులసరసు
లఁగ్రీడించుచునుదినంబు। సరసవాక్ప్రౌఢిఁబాపుచుఁజతురలగుచు। వెలయు
చుందురుమధుమాసవేళయందు॥ వ॥ మఱియు నవ్వసంతసమయంబునం గాంతలిం
తింతన రానిసంతసంబులసంతతతంతన్యమానతరుసంతానని తాంతకాంతంబుల
గులతాంతంబులనిరంతరపరిమళవంతంబులగుటబంతులుఁగొను తేఁటులరంతుల
కునలంతఁగొను చింతలనత్యంతసుమరసదంతురాంతరంబులగు కనకవనాంతరం
బులకరగితదనంతరంబులవంతులుమీఱ సేమంతులుగోయుచుఁబూబంతులుగట్టు
చు నెంతయు వింతలగు కంతునిచికిలివంతంబులనమంతుకెక్కిన శశికాంతరుచుల
నింతఁగొనుదొంతరలగు కలికాసంతతుల కాంతిమంతంబులై ప్రాంతంబులనలరు
నాసంతికాదంతనిశాంతంబుమంతనంబులు మెఱయురతికాంతవిజయోదంతంబుల
నుపంతంబులాడుచు గొంతదడవుతోడియింతులగికురింపుచునిగనిగనిపగడములవ
గ డెగడునొగరుతొగరుపొగరుచిగురులఁగోరక నగములకెగరుపఁగొనుమగ

కోయిలలతెగతెగలగునేగులెగయనఁగఁబడకబుగులుబుగులుగొనిమొగములసొఁగ
సుచిఱునఁగవ్రలదఁగవగునేయనుచుదఁగులమిగులనొఁగిలిసఁగమగుచుబులుగులకుసరి
గనుపడ మగుడిసరిగపనిజిలుగుసగరవ్రరయికలుబిగిబగులనిగుడిపొంకంబులగు
బిజ్జవ్రచన్నులనెలవంకలనింకకవెడలునకలంకలోహితాంకురంబులగుసచ్చిత్ర
సంకుమఁగజ్జుమపంకంబులుజారపంకజరసంబులుదొలఁజ్జుకొలంకులతేనియ్యపం
కలనిరువంకలునలంకరించులంకెలగుకంకేళివనాంగణవిటంకంబులమీనాంక ధను
ష్టంకారశంకాకరంబులై సుంకెడలినగొరవంకపల్లులకుఁగొంకుచు జంకెలజింకె
ల్పవై చూపఱకెనచూపులకలంకరత్నాంకితతాటంకరుచులలం కెలుఁగొనుకింకరీజ
నసంఘాతంబులవంకలఁదలంకకనిల్చుచు-నందదరవిందగంధతుందిలమందా
నిలసందోహంబులుకందళితకుందచందనమందారబృందాన్వితంబులై కురువింద
మణిసందీపితంబులగుకెందలిరుకావిచందువులనొందిమకరందబిందుబృందంబుల
పొందునఁజిందునందంపుకురువిందపందిరులయందునానందించునిందిందిరసందో
హంబులుసందడిరేచిగ్రందుకొనఁడెందంబులుకొందలపడనిందిరకుమందిరంబుల
గుకెందమ్ములకుందావులపందెమ్ములుజరుచుచునందఱుపిరుందులడిందగొందఱు
ముందరనరిగియిందీవరమిళిన్మిళిందముఖరితాళిందమ్ములగు కందర్పవిజయమా
కందమ్ములక్రిందపిఱుందులుచలింపనందియలుమొఱయఁ గుందనంపుసందిబొంది
యలుచ్ఛందోయినొరయఁ జిందులుద్రొక్కుచుఁగందుకకేళిం జెలుచునిట్లువిహ
రింపుచుండ, ఫలపరిపాకసౌభాగ్యసంపన్నశుకసంభాషణంబై భాగవతంబుకర
ణి - వసుమతీజాతాభిరామంబై రామాయణంబుపగిది - యారూఢహరికుమా
రబాణాసనంబై భారతంబువైఖరి - నామోదిత సుమనోవికాసంబైయిం
ద్రనగరంబుబాగున - స్నేహభూత గంధవాహంబై ధనంజయు నివాసం
బుపోలిక - చక్రాంగపాళికాసరస్ఫురితంబైదండధరునిలయంబుభాతి- శోణో
పరాగపలాశదీప్తంబై నైరృతినిశాంతంబుచందంబున- ననుగతరసవిలసితం
బైవరుణమందిరంబురీతి - సముదితగంధబంధురంబై పవననిభవనంబుకైవడి
విలసితకుందంబై రాజరాజనికేతనంబుచాడ్పునఁ - గందళితమహాఫలాభిశోభి
తంబై కైలాసంబుతీరున- జాతిరహితంబై యభేదబ్రహ్మంబుచెలువున- నఖిల
ద్విజసూక్తిగ్రాహ్యంబై మాధవునియందంబున- శుకముఖవనప్రియచయంబుల
కనిష్టఫలంబులొసఁగుచు సకలవిధకుసుమాకరంబై కుసుమాకరంబొప్పుచున్నస
మయంబున ♦

సూర్యాస్తమయవర్ణన.

సీ॥ కరినాథుఁబట్టునక్రంబుపైవిడిచినసరసిజాక్షునిచేతిచక్రమనఁగ। వరు
ణదిక్పతికివాసవుండనురక్తిఁబంపినకెంపుపూబంతియనఁగ । నపరశైలాంత

హర్మ్యాగ్రజాలాంతరార్పితమహాదర్పణబింబమనఁగ । భువనాధిపతినిజపుర
మునబిరుదుగావలనొప్పనెత్తినధ్వజమనంగ । నభ్రసుందరిసుగుణరత్నాకరు
నకు । మేలుగలుగంగబలురతనాలుగూర్చి । పట్టిత్రిప్పెడియారతిపళ్లెమనఁగ
గ్రమ్మలుష్ణరుఁడుచరమభాగమునఁనొప్పె ॥ ఎవయఁ సత్పతియంతరీపవనునుం
డేతెంచియేమెంచునో । యనుశంకంగడుభీతిచేఖరకిరుండబ్ధింబ్రవేశించెనో । య
ననస్తాలయవాటికింజనియెనుష్ణాంశుండుతత్పీడయౌ । య్యానందస్ఫూర్తినయంచు
నకుఁవలయంబానందముంజెందఁగ ॥ ఉ॥ వారణదిగ్వధూటినిజవాటికిఁబ్రే
మనినంపురాఁగఁదా । భూరిముదంబునంబొదలిభూరిమణీగణభూషణాలికేల్గ
పారెడుపట్టుచీరెమెయినందధరించికుచద్వయంబున । న్గూరిమిఁగుంకుమంబల
దెనోయనసాంధ్యముదోఁచెనవ్వేడఁ ॥ క॥ ఇనుఁడరిగెననుచుసమయం । గన
నీలపటంబుఁదాల్చెఁగలయాశలమే । కొనియెడుజారిణికైవడి । ననఁజీకటిపుడ
మిఁజెలఁగెనతిబహుళంబై ॥ చ॥ అపరవధూటికామణికిఁనైయతిమోహముఁజెం
దిరాజుచా । కరవుశిరిగల్గుమంత్రిఘుటికాతతివిచ్చినపూలుగొన్నయం । ద
పుఁగపురంపుపూసలుముదంబునవశ్యముఁగాఁగఁబంచెనా । యపుడుసరోజ
జాండముననంతటజారులుదీరెదారకల్ ॥ చ॥ మరుఁడనుభూమిపాలునకుమాప
టివేళలదిక్పురంధ్రులుఁ । విరులునులాజలుంగలిపివేడుకసేసలుజల్లిరోయనఁ ।
సరవినభః ప్రదేశమనుసౌధముఁనందొనరించుదివ్యసుం । దరతరవజ్రపాళికల
వందగెఁజుక్కలుపిక్కటిల్లఁగన్ ॥

చంద్రోదయాభివర్ణనము.

మ॥ కుముదంబుల్వికసింపఁగోకములుసంకోచింపఁగామిప్రజాళిమనం
బుల్దలకింపనల్దెసలుఁదెల్వింజెందిరాణింపన । క్కమలంబుల్ముకిళింపవెన్నెల
లువేడ్కన్ క్రమింటసూచింపసం । తమసంబుఁసడలింపఁజిత్తినలచిత్తంబుల్పిజృం
భింపఁగన్ ॥ చ॥ తొలిదెసకెంపునొందనయుతోల్భయమండఁబయోధిపొంగఁద ।
మ్ములుముగుడంగఁగల్వలుప్రమోదమునింపఁగవల్చలింపమి । న్నులయుఁదమిస్ర
ముంబొలయువెన్నెలప్రల్లులుఁజేరెమారుఁడ । గ్గలమయిమీఱఁజందురుఁడుకాం
తులఁజల్లుచుఁదోఁచెనెంతయున్ ॥ గీ॥ మదనుఁడిగురాకుతూపులుపదనువెట్టి ।
కళలఁదేరెడుశాణచక్రంబనంగ । దావసీసలకర్ణాంతంసమనఁగ । నుదయగి
రిఁజంద్రమండలంబుదితమయ్యె ॥

యామినీపూర్ణతిలకయుద్యానంబునవిహరించుట.

వ॥ ఆసమయంబునయామినీపూర్ణతిలకయునగతసదాళితిలకయైప్రొద్దు
వోకనిదురరాకలేచినదైసలఁజూచిదండనుండునొక్కవేదండయానసైఁగ్గైదండ

యిడిమందగమనంబున బృందారకసుందరీసందోహంబునకుమగడునైనందననవనంబునకుందరలుపురందరారవిందవదనచందంబునందంబై యుద్యానవనసమీరణోద్యోగమ్మైచనిచనియచ్చటనచ్చపుపచ్చరాలమెచ్చుగుతిన్నెల వెన్నెలపొడలుగోరలుకొనజివురుజొంపంబులసొంపొందినమాకందంబులక్రిందకొంచెసేపువిశ్రమించితదాశ్రితవనితాజనతార్పితఫలకుసుమాద్యుపచారంబుల హర్షంబునొందియవ్వలజనిజవ్వనులబిలుచుచునవ్వనిఁగలయందిరుగుచుమంజులతరకుంజంబులరయుచునంబుయంత్రంబులుజూచుచు పాదులుగట్టిబోదులుచేసినమల్లికావల్లికాదులనవలోకింపుచునింపులుమెఱయసంపెఁగలుగోయుచుసొంపుసంపాదింపసాలంబులలోలంబులగుశాఖాజాలంబులసయ్యాటలంబులనొయ్యనొయ్యననుయ్యాలలూగుచుబాగుమీఱినవికటతటినీతటనివసితసికతాతలంబునగప్పురగందులతోడనొప్పుగకప్పురంపుతిప్పలమొగమ్ములఁగప్పివెన్నెలకుప్పలాడుచుతప్పినచప్పటులప్పళింపుచునొకరొకరింగికురింపుచునాటలఁబాటలఁబూఁదోటల నిట్లువిహరింపుచుండగడ॥ అలివేణిరో మనకామోదంబులుఁ। గలయఁజేయుచుఁగలనాదంబులు। పెంపుదలిర్పఁగఁబికవారంబులు। గుంపులుఁగొనిపల్కుచుఁగీరంబులు। జాలగుతేఁటులఝుంకారంబులు। నోలిగశారీహుంకారంబులు। పరగఁగనొప్పడుపాటీరంబులు। మెరయుచునుండెడుపాటీరంబులు। నడరునెపుడుఁగుసుమాసారంబులుఁ। గపువడిఁబోకురేకాసారంబులు। గలిగినచోటికిగదలేడితావులు। గలిగినజాలునుగపురపుదీవులు। చూడగరమొంతోసొంపైయున్నది। పోడిమిఁజెప్పకుపూర్వమెకన్నది। కంటేతరుకువగలదావాటికి। యంటివెపోదమయావనవాటికి। పదవేపోదముపదుగురమిప్పుడు। పదరకపోవలెబలుకాల్చప్పుడు। విసినపెగడిపోవేరాయంచలు। పనివడిసేర్పెర్పడగాఁజంచులు। చాటుఁజేసుకొనిచనరేయింతులు। మాటలాడకురేవతిమీరంతులు। మొకరాడవచ్చినసేమనమీరలు। వెకరాగమాడితివేసఖివారలు। సేయఁగనన్ననజెలువేసీకను। పోయెదనుండవెపొలతిరోనాకను। పనియేమున్నదిపలుకేమంచిది। మనలేదానిమాటలసంచిది। తేటగమనమీతేసియవంకలు। దాటగదరమేతలపునశంకలు। మానరెచూచినమంచిదివెన్నెల। కానికానిమతికనురపుందిన్నెల। తరువులనీడలదాగిరిమాతలు। పరగనాడుదముపదుగురునాతులు। రారేనసీరవణిసముట్టితి। గోరికమీఱఁగఁగొమ్మనుఁబట్టితి। బంతులాడుదమువంతులుఁగట్టుక। చెంతకురమ్మిఁచెలిఁజేపట్టుక। పువ్వులుగోయుదమివ్వనితావుల। దవ్వాపోదముతనరెడుతావుల। కీమ్మైయున్నావిదిగోపువ్వులు। నిమ్మహిరాలినసేరవెపువ్వులు। గాడిగవెన్నలగాయఁగఁదరువుల। నీడలపాడవెన్నలవీయిరువుల। నేతెంతెమువచియుందరువేడుక। నాతతకేళులనందఁగూడుక। నాడుదుఁబాడు

చూనను గతవనమున| వేడుక చేసిరి వెలదులు ఘనమున♦ క॥ అందలసి సొలసి రాజపు|
రందరకన్యాలలామరమణులు వేడ్కం| జెందియుపచారములు సే| యం దగశయ్య
నించె మనముక్కృతాంచితశయ్యన్♦ గీ॥ అట్లు శయనించి కూరుకు నందియుండ| నంతలో
లేఖ్యవివర్తాత్మమైక లంగి| తెలిసి కనుమూసి క్రమ్మఱం జెలిమిం గాంచి| కాంచి [illegible]
లు చెలులను గాంచి కాంచి♦ గీ॥ మగుడ శయనించి మఱి లేచి మయివిదిర్చి| మగునిం దల
పోసి తలపోసి మరుని గాసిం| కినిభరింపంగ లేక నూర్పెనయంజికిం| పలుకనేకయు
న్నప్పుడతులెల్ల♦ వ॥ క॥ ఇది యేమి వింత యిచ్చట| నిదురించెను లేచి లేచి నెఱి మన
ములం బూడదు మాటలాడ దెంతయు| నిది యేమో తెలియ నేర మేమందమ్మా♦ వ॥
అని యిట్లు తమలోం దాము వితర్కించి చుట్టుముట్టి రాపట్టి పట్టుంబట్టి యట్టి వాని
మొగంబుం గనుంగొని యొక్కసఖి యిట్లని యె♦ క॥ ఓయమ్మ యేమి యిది నీకీ మొడము
ముం జూచి పల్కవేమి యిప్పుడున్| డాయవు కారణమేమీ| పాయని దయతోడం జూ
చి పల్కుము కలికీ♦ చ॥ అనవిని చాలం దెప్పిరిలి యాసఖిం గన్గొని పల్కె నోసఖీ| విను
ము కవింత యేమని భువిన్ వచియించెద నైనం జెప్పెదన్| వనిం జరియించి యిచ్చటికి
వచ్చి మదంబునం బువ్వు సెజ్జ నిం| పునశయనించియుండు తఱిం బొందుగం గూర్కిడి
నంతలో పలన్♦ చ॥ ఒకకలం గంటిం గంటి ఘను నొక్కని చక్కెర వింటి వాని పో| లికం
దనరారు వాని నమలీమస కాంతులనొప్పువాని నం| వికసిత సారసాక్షుమతి విన్నది
గన్నది గాన మెవ్వండో| సకియిటు వచ్చి నా సరస జాణతనమ్మున నం దెనుండిక్కన్♦
ఉ॥ నేను నువాని పేరడుగ నేరక మారకఠోర కార్ముక| జ్యానినదంబు సోకి తమినంది
చెవుడ్డ డి చూచుచుండ వాం| డూని సప్రేమ దివ్యఫల మొక్కటి యిచ్చి యదృశ్యుండ
య్యెం జం| ద్రాననచంద్రుం డజ్జలధరాంతర మొందినరీతి నంతటన్♦ ఉ॥ తత్తర పా
టుం జెంది మది తల్లడిలంగ నుమేలుకొంటి నా| చిత్తజ సన్నిభాంగుం డెటం జెందెనో
నన్నిటం గ్రూరుండైన యా| చిత్తజు బారినింబడంగం జేసెను కందమిం దాళం జాల నే| ని
నిత్తఱిం బల్కవమ్మ దయనిందున కేమి యొనర్తు భామినీ♦ వ॥ అనిన శుకవాణి యిట్ల
నియె♦ ఉ॥ ఈకలమంచిదమ్మ మదినిందుకు సంశయమొందకమ్మ యా| శ్రీకర గాత్రు
దర్శనము చేకురు నమ్మశుభావహంబుసు| శ్రీకరమైన పండు సుతసిద్ధియు నొగదవ
మ్మ నేలు మే| లీకల మూకు సమ్మదము హెచ్చెంగదమ్మ సుధాకరానన♦ వ॥ అనియి
ట్లు బలుకుచున్న సమయంబున♦ సీ॥ మలయాగములజారి వలయాగముల దూరి కల
యాపగలం జేరి పాలుపు మీఱి| ఘనసారసమములొంది ఘనసారములం జెంది మనసాల
జెలువంది తనివిం బొంది| మల్లికానవహేమవల్లికా సుమనోమతల్లికాయుతసీమనల్లి
కగని| కేళికారతిలోలబాలికా సుకపోలపాలికా సమలీల మేలుగాంచి| శారికాకీర
పరభృత చంచరీక| కలితకలకలనినదసంకలితచలిత| విరహిజన మానసాంభోజవీ

ధీయాగుచు। గలయునే తెంచెశీతలగంధవహుఁడు॥ అట్టిసమయంబున॥ శా॥ రాకాశీత
మయూఖజాలములు మేరల్ మీఱి మైనిండను। ద్రేకాంభోజశరాశుగావళులులోఁ
ద్రిప్పారఁ బాటీరశై। లైకాంచత్పవనంబు పైపయిఁ గడున్ హెచ్చై విజృంభింప
మహోద్రేకం జెందిసహింపఁ జాలక తమింగా సిల్లి మూర్ఛిల్లినన్॥ ౪౦॥ వ॥ అచ్చట
నున్న సఖ్యాలీసందోహంబు లాహాకారంబునొంది॥ ఉ॥ ఇప్పని కేలవచ్చితిమి యిం
దఱుము గ్గుమిగూడి వచ్చియు। పువ్వులతోఁట నేలసొరఁ బూనితిమిప్పుడు పూనియు
చ్చటం। గ్రొవ్వున నేలనిల్చితిమి గొబ్బునఁ బోక యటంచు మించు బోం। డ్లవ్వనజాక్షిఁ
జూచుచును హాయనుచున్ మదిసంభ్రమించుచున్॥ చ॥ కలగనువారలుం గలరు కల్గి
న యాకలవంటి దెక్కడం। గలుగును గల్గనివ్విధము గాసిలుచుండెడికాంత లెక్క
డం। గలవు వధూటులార యిఁక గార్యము మీఁద వచింపరమ్మ యీ। చెలిఁ గటనుంచఁ
గాఁదగదు చేరుదమింటికి వేగ బాగునన్॥ వ॥ అనియిట్లు చితంబుగా శైత్యోపచారం
బులు సలిపి సేదఁదేర్చి యా రాజపుత్త్రిఁ దోడ్కొనిపోయిన నాలోన॥

కవిచంద్రుండు చంద్రుని నిర్జించుట,

సీ॥ సాంధ్యకృత్యములెల్ల సలిపి యుష్టుఁడైన యీశ్వరునకు నమస్కృతు
లొనర్చి। భుజియించి తావులఁ బొలుపైన చందనమలది పువ్వులు దాల్చి హారరా
జి। భరియించి పలువలు ధరియించి తాంబూలము సేయుచును వచ్చి మోదమం
ది। శయ్యపైఁ శయనించి చంద్రుని వేడుకఁ బరికించి వీక్షించి భావమలర। నింపుమె
యి బిల్లాణుండు వర్ణింపఁదొడఁగె। నిదియు విరహిణులకుఁ జూడఁ మదనతాప
ముదఁబొడవఁ జేయువిత్తనం బెన్నమఱియు। మరునకు బలంబు వరచంద్రమండ
లంబు॥ వ॥ అనిమరియు నిట్లని యెంచ॥ చ॥ కలువల నిద్ర లేపి రతికాంతుని సౌంద్యము
వాపి పుష్కర। స్థలిఁదిమిరంబు జోపి రతిఁ జాలని బాలలనూపి దేవతా। వలికమృ
తంబుఁ జేపి యలవాసవ దిక్సతికుండలంబునై। కలువల ఱేనిమండలము కాంతిలుచు
న్నది తూర్పుకొండపైన్॥ చ॥ జలనిధి పంకమంచు మహిచ్ఛాయయుఁ జిహ్నము లేడిపి
ల్లకం। దళితసురేంద్రనీలమణిధామమటంచు వచింతురందఱీ। కలువలఱేని
యందుఁ గలకందును నేననుకొందు రాత్రియం। దలవడ మ్రింగినట్టి తమమంతర సం
స్థమటంచు నెంతయున్॥ ఉ॥ చందురుఁడన్న్య గాధిపతి శౌర్యవిజృంభణవృత్తిఁ
బూని ప్రారంభర దిగ్ధరేంద్రకుహరంబున నుండి రుచుల్ నెలంగఁగా। మందల కేగు
దెంచుచుఁ దమఃకరికుంభము స్వాంశు రేఖికా। బృందనఖంబులం జదుపవీడిన ముత్య
ములట్లు దారకల్॥ సీ॥ ఈకళానిధివల్ల నేకదా దిక్కుదిక్కుల వారలెల్లను దె
లిసిఁ గనుట। యీవసుఖనివల్ల నేకదా విబుధులు కోరికల్ దీరంగఁ గుడుచుఁ గనుట।
యీమహానిధువల్ల నేకదా సభ్యులెన్న్యఁగ నిశాచరులెల్ల దిగులుగనుట। యీస

త్రుభునివల్లనే కదా మోదించి కువలయం బెచ్చుగాఁ గూర్మిగనుట । నవురయీ
రాజు మహిమయే మనఁగవచ్చుఁ। దమము వారించి యరుల సంతతి నడంచి। యున్నర
తిడింబి హరిపదమాశ్రయించి యు। దయగిరి దుర్గమునుండి యొప్పుచుండె॥ ఉ॥ ఈ
రోహ్మదమ్రాద్రి రాజతగిరీశ్వరమీ సితభానుఁ డెన్నఁడా । దాక్షాయణి నేలు శంకరుఁడు
కప్పగళచ్ఛవి దాపుచుకర్లై । నాయకమూర్తి యీ ప్రమథనాథులదక్కి నచు
కర్లుబిన్నహా । శ్రేయము సంగుస్వప్రరుచిఁ జెంది భజించు వియోగపాళిగన్॥ సీ॥
ద్విజరాజటంచు భావించుటయే కాని రూఢిగా దోషాకరుండు వీఁడు । సన్మార్గగ
తుఁడంచు జనులు పల్కుటె కాని దండిమీఱి వనిగాటుండు వీఁడు । సమృతకరుండర్థి
చునాఖ్యమాత్రమె కాని చర్చింపఁగా విషజనుఁడు వీఁడు। కువలయప్రియుఁడంచుఁ
గోరి సెప్పుటె కాని పాడిదప్పిన చక్రవైరి వీఁడు । తమము వారించు రాజను క్రమమె
కాని । యేపుమీఱు అంగనాకుల నేచువీఁడు । ననుచుఁ గులటలు దూషింతురనుచు జ
నుల। త్రోవరా వెఱచినో నీవు తోయజారి♦ క॥ సురల తెరువు వోసాగితి। వరయఁగ
సత్పతిప దేవిశాటుఁడవానీ। కిరవొందఁగ విధునామము। హరిహరితేజఃపంకఁ జెల్లు
నా కమలారీ♦ క॥ కమలంబున జననంబయి। కమలాసనుఁడనఁగఁ బరఁగి కరకరమతి
చే దమియింతు రేవియోగులు। క్రమమున నావిడిచి మలిన గర్భుండంచున్ ॥ చ॥ హరి
కబళెం మటల్ హరునకంబకమౌటఁ దమిస్రయందుఁ దేజరిలుట నీటఁ బుట్టుట నుభా
యలు గాంచుట మేచు బెంచుటల్। ధరణిధరంబు నెక్కుటచు దగ్గుట మిన్నులు ముట్టివ
చ్చుటల్। గరకరిఁ బాంధకోటులను గాల్చుట నగ్గ్రవిసిద్ధ మేశశీ♦ సీ॥ ఓరి మాయసు
రేల పోసుకొనెదవు రాతోరంపు నీమేను దోఁడిఁబోను। చెలఁగి రాపేల చేసెదవు రా
ఖేచర పాళినీకండలు పంచుకతిన। యీలీల మము గాసి మేల పెట్టెదవు రా పర్వంబు
లను నిన్ను పాముగరవ। క్రోధించి మమ్మింత వేధించ నేల రాకాలారి విసరిని న్నేలఁ
గొట్టు నను చుఁబాంధులు నిందింతురందువలన। లబ్ధిబవేశించెనో యీ కళంకమొక
టి। గాక యుండిన శుచిమూర్తిఁ గాంచునీకు। మలిన తావృత్తి గలుగు నే జలజవైరి♦
సీ॥ పొంచి మొంత యుఁదోఁడఁ బుట్టిన దానిల్లు కంపవెట్టిన మహాఖలుఁడు వీఁడు। చలప
ట్టి వెసని శాచరవృత్తి నిసదాళి తేజంబులడఁచు నిందితుఁడు వీఁడు। కలఁగి ఘోషింపఁ
గాఁగన్నతండ్రినిఁ బట్టి భంగపెట్టిన ఘోర పాపి వీఁడు । మెఱసి యాపయి నున్నమి
త్రుని విభవంబుఁ జూడఁ జాలని నికృష్టుండు వీఁడ। టంచు భువిలోన విరహిణులాడుకొ
నఁగ। సిగ్గు దోపక మున్నంది చెలువు రుఱుఁ। దిరుగుచున్నాఁడ విపుడింత తెలివిలేక। తా
ళు వెన్నెల చీకట్లు ధవళకిరణ♦ సీ॥ మేర దప్పనివాఁడు మేదినీతండ్రి నిత్యజీవనవృత్తి
నిదు తల్లి। యిష్టసంపద లెల్లనిచ్చు నీతోఁ బుట్టు నెమ్మి శ్రీగలవాఁడు నీదు బావ। వరసు
మనోధర్మపరుఁడు నీయల్లుఁడు నిర్మలచిత్త నీ ధర్మపత్ని। చక్రపాలన కళాశాలి నీమి

ప్రచండవిబుధులపాలిటనీవితరణంబు । తమమువారించునీదుసందర్శనంబు । నిఖిలజనులకు మోదంబునీదుమూర్తి । యిట్టిసంపదగలుగునీయట్టిరాజు । కోరిచూచినఁగలఁడెయోకువలయేశ ♦ వ॥ అనియిట్లుబిల్హణుండుచంద్రునింబేర్కొనిబహుప్రకారంబులవర్ణింపుచున్నయెడ ♦ గీ॥ భోజనముసేసికొప్పునఁబూలుఁదురిమి । చందనములందిదాంబూలమందివేడ్కఁ । బొలుపుగావచ్చియామినీపూర్ణతిలక । యవనికాభ్యంతరమునశయ్యనువసించె ♦ ఉ॥ ఆకడనాకవిక్షితివరాధిపుఁడెందునీగూర్చినేర్పునన్ । వారొనితద్విశేషములువర్ణనసేయఁగనాలకించుచో దేవరవిస్మయాంబునిధిఁదేలిమనంబలరంగశంకచేఁ । గోకిలవాణియిట్లుమెుఁగూరిమితోఁదనలోననేర్పునన్ ♦ ౨౦॥

—❧ రాజకన్యకకవిరచించుచంద్రవర్ణనవినియాలోచించుట. ❧—

క॥ తమజనకుండీసత్కవి । నమరఁగజాత్యంధుఁడనుచునాదివచించెం । గ్రమమొప్పఁజంద్రవర్ణన । సుమహితముగఁజేయఁదోడఁగఁజూచినకరణిన్ ♦ శా॥ అంధుండెక్కడచంద్రుఁడెక్కడతదీయంబైనయవ్వర్ణనా । బంధంబెక్కడనిట్టివింతగలదేభావింపనెచ్చోటనై । సంధాత్రీంద్రుఁడుమాకునిర్వ్యపకునందంబొప్పనవ్యోక్త్యూహ్య । త్సంధానంబగునంచుఁజేసెనిటులంజర్చింపవేరున్నదే ♦ అనిమఱియును॥ క॥ వ్రతభంగమయినగానీ । మతిమంతుఁనుదాత్తవేషుఁమానితవిద్యా । న్వితుఁనింగాంచెదఁగన్నుల । కతులమహోత్సవముగాఁగయనిచెలిప్రీతిన్ ♦

—❧ కన్యకకవినిఁజూచిమూర్ఛిల్లుట. ❧—

సీ ॥ వినుతవిద్యాజితద్విజరాజుద్విజరాజురుచిరాజితగుమోముఁరుచులవాని । రమణీయవాణిభారతికాంతురతికాంతుఁనతికాంతిఁదెగడుసోయగమువాని । నతులితశుచివిభాహరిమిత్రుహరిమిత్రువరమైత్రిగల్గువైభవమువాని । కలితతేజోల్లసత్కమలాప్తుఁగమలాప్తుఁగమలాప్తిమెఱయుచందములవాని । సకియమదినెంచితమిమించిసంభ్రమించి । చేతులఁగరించితెలివంచిచెలువునించి । పొంచితిలకించిపులకించిపొలుపుఁగాంచి । కాంచెరోహిణిచంద్రునిఁగాచినట్లు ♦ క॥ కాంచినయంతనెసతిపుల । కాంచితదంతురితదేహయైనిశితోద్య । త్పంచశరశరవిపాటన । సంచలితస్వాంతయైవేసన్ధృతిదూలన్ ♦ గీ ॥ పరవశమునొంది మూర్ఛానుభావయగుచుఁ । బవనచాలననిపతితవల్లిమాడ్కిఁ । బంకజాయతలోచనఁబడియెమఱియుఁ । బట్టుదప్పినకనకపుఁబ్రతిమఁబోలి ♦ ఉ ॥ ఆకడబిల్హణాఖ్యకవియత్తఱిఁదామరసారిఁగూర్చియెం । తో కరముప్పతిల్లినుతులొప్పవిరింపుచునుండియంతలోఁ । బ్రాకటబద్ధకాండపటిపైరమణీమణిమోముఁజూచియు । స్తోకమహానయాశ్రిపయిఁదోచినచంద్రునిఁబోల్చియిట్లనున్ ♦

— బిల్హణుండా కాంతముఖాద్యంగంబుల వర్ణించుట. —

సీ॥ రాకేందుబింబమో రాజీవమో మించుటద్దమో లేక నెమ్మొద్దు మొగ
ము। వెలుపొందుకల్వలో చేపలో సురుని నారాచంబులో లేక లోచనములో।
కోకంబులో విరిగుత్తులో బంగారుకుండలో లేక వక్షోరుహములో। సౌ[illegible]ని
యొయ్యనక్షత్రమో నాసుస్మైడెతీగయో లేక సతీతిలకమొ। యారయీకళయీతావి
యీరమణత। యీవిధంబునుయీ బెళుకుయీకుశలత। యీసువృత్తయీ
సొంపుయీమెఱుంగు। యీతళుకునిగ్గుయీచాయ యెందుఁగలదు॥ హరిణ.
విముక్తశీతాంశుబింబముగానిపురుడింపఁగానిదిముఖముగాదు। ఘనసువర్
ణకాంచనకుంభములుగానిచర్చింపనివియురోజములుగావు। పంచశిలీముఖ
బాణపఙ్క్తులుగానినలువాప్పనివివీక్షణములుగావు। చెలువొందుయువజనశృం
ఖలంబులుగాసిగురిమీఱనివియుముంగురులుగావు। డాలుమించినమించుటద్దా
లుగాని। గణుతిగొననివిగండభాగములుగావు। సోయగంబైనబంధూకసుమ
ముగాని। భావముననెన్నఁగానిదిమోవిగాదు॥ మ॥ తిలకిస్సునే శశిరేఖయిల్లుఁ
గలువల్గందమ్మిరేకబ్జముల్। లతికల్గుంభములాకసంబిసుకడిన్నల్రంభలంగాహ
ళుల్। శతపత్రంబులుభావలీలఁగొనియాచంద్రాస్యఫాలాక్షుని। ర్జితదేహుఁ
శుకరాజవాహుమొలిపించెన్మేనఁజిత్రంబుగన్॥ మ॥ ఉరుపక్షోజయుగాంతర
స్థమయినాయుల్లంబురాగేమిత। ద్భరసంఘృష్టినశించెనో విరహసంతాపాగ్ని
చేఁద్రాఁగెనో। స్థిరలావణ్యసుధాసరోవరసదాప్తిస్మగ్నెనోకామత। సకర
వీరుంమహరించెనోనవవయః కాంతారసంచారుఁడై॥ ద॥ అనిమఱియునిట్లనియె॥

సీ॥ ఈభామతనుకాంతినేపారఁజూచిన హేమాభిధానంబునెంచనేల। నీచాన
యూరుప్రభాచాకచక్యంబురంభాభిరూఖ్యఁబురహీనడంచు। నీరామనవ్యానా
సారమ్యలీలతిలోత్తమాఖ్యనుదలనెత్తనీయ। దీకొమ్మకన్నులనిరవొందుబెళుకు
లుహరిణీవిలాసంబునపహసించు। నిటులఁగాత్రైకదేశమునటమటించు। సౌ
రవారవఘూటికాసామ్యకలన। మనుజలోకంబునందుండుమానవతుల। నంగ
నెంతయుదీనమానంగవశమె॥ సీ॥ చెలియపెన్నెఱిగుంపుఁజేపట్టఁగలిగెనాఘ
నసంపదలువేడ్కఁగాంచినట్లు। కాంతమోమునమోముఁగదియింపఁగలిగెనా
యతులితరాజత్వమందినట్లు। ముద్దియకవ్వోయిముద్దాడఁగల్గెనాయింద్రుమైక
వలయంబేలినట్లు। వనితకంఠాశ్లేషమొనరింపఁగల్గెనాయారుధారుఁజెన్నిధియ
బ్బినట్లు। కలికికెమ్మోవిచవిజూడఁగలిగెనేని। యెదుసుదాహారవైభవంబొందిన
ట్లు। నెలఁతతోఁగూడిక్రీడింపఁగలిగెనేని। యతనుసామ్రాజ్యమంతయుసమరిన
ట్లు॥ ఉ॥ అందఁపుగొనుక్రీహగినహానిఁశమూఁభజియించితత్పదం। బందనటం

చుఁ జన్నవత దాకృతిఁ గాంచె గిరీశుఁ గోరియా। రుం దగఁ జూచి వెంటఁబడి యాఢికి
నెకుటనెట్లటంచుఁ దాఁ । జెం దెవహీనవృత్తిసుని శేషతనిర్వ్యరసుం బ్రియంబు
గాఁ గన్‌॥ చ॥ వనజమహావిభూతిహరి వైఖరిఁ గాంచుఁబద స్తవోత్తములున్ । తనజమ
హావిభూతిహరి వైఖరి మించు గళోరు వేణికల్ । వనజమహావిభూతిహరి వైఖరి
దూఱుఁ గరాక్షిమధ్యముల్ । వనజమహావిభూతిహరి వైఖరి మీఱు పృథ్వాస్యయా
నముల్॥ సీ॥ ఈభామ వదనాబ్జ మెలమిఁ గాంచినయంత విధుని సంభావించి వెలసి
నట్టు । లీచాన నెఱికురు లెనసి పట్టినయంత నీలకంధర సేవ నెగడినట్టు । లీయంబు
జాక్షోష్ఠ యిమ్ముద్దిడున౦తఁ గమలజసద్భూతి గలిగినట్టు। లీరామ కెమ్మోవి యిం
పారవంటినన రుణబింబాలోకమమరినట్టు । లపురతనకింతకంటె భాగ్యంబుగల
దె । యితను మంత్రాధిదేవతయనఁగ వచ్చు । నీచెలిసిఁ బొందఁగోరెఁ గాలి దేరుఁ
గాక । వేరె మఱిఁ బూని తపముఁ గావింప నేల॥ సీ॥ సారంగములమీరు సారంగ
ములగేరుఁ దొయ్యలికొప్పు కన్దోయి యొప్పు। పున్నాగములనెంచుఁ బున్నాగము
లనొంచు నలివాస్య గతిసొంపు నాభిపెంపు। చంద్రఖండము నేలుఁ జంద్రఖండముఁ
బోలు సుదతి చెక్కులబాగు నుదుటిలాగు । కాంచనంబు హసించు గాంచనంబున
డంచు తరళలోచన వాసతను విలాస । మవురయీ ముద్దుచెలిఁ బొందినట్టివాని ।
భాగ్యమెన్నంగ వశమె యాపద్మభవుఁడు । దీని సృజియించు వేళ వాగ్దేవి నెదుట ।
నుంచుకొని చేసెఁ గాబోలు నొందుగలదె॥ ఉ॥ దీనిముఖాంబుజంబు గణుతింపఁగ
శ్రీనిధి యొక్కకోణమం । దూని వసించుఁ గాక నయనోద్ధతి వాక్యసకల్పలోకకు
చోద్యమానుగ నిల్చుఁ గాక మృదుమంజులవాగ్ధతిఁ జెప్ప వల్లకీ । స్థానమటుండు గా
కమి నుచాయకుద్రము కెక్కుదమధ్యమెన్నఁగన్॥ సీ॥ ఊహించి పున్నమయొక్క ప్రౌ
ఢ్దుండునో ముద్దియ నెమ్మోము ముద్దులాడఁ । దనరాజసత్ఫలదానంబు సేతునో
నెలఁత కెమ్మోవి తేనియలు గ్రోల । బంగరుకలశముల్‌ బరగఁ బూజింతునో పడఁతి
చన్గుబ్బలు పట్టి చూడఁ । జెలువొందభూప్రదక్షిణము గావింతునో యతివకటిస్థ
లి సదివసింప। నిట్లు గాకున్నఁ గల్గునే యింతిపొందు । సంగతులటంచుఁ దమిమీఱ నం
గజాత । జాతతాపాతిశయమునసతినిమతిని । మమతఁ బెనఁగొనివర్ణించుచు నతి
యుమ్మఱియు॥ సీ॥ పొలతిపాదములతోఁ బొందు సేయఁదలంచి తామరల్‌ పరికించి
తమ్ములయ్యెఁ । గలికి పాలిండ్లతోఁ జెలిమి సల్పఁగఁ గోరి భావించి చక్రముల్‌ పక్షు
లయ్యె । సుదతి కెమ్మోవితో జోడుగూడఁగఁ బూని చెలఁగి మంకెనబంధుజీవమ
య్యె। హరిణాక్షి నెమ్మోము నాశ్రయింపఁగఁ జూచి మిహిరాంశుఁ డెలమి సస్మి
త్రుఁడయ్యెఁ। జంద్రముఖి యంగములు పంకజాతములని । యిపులఁ బవిహీనగుణ
మును ధరితపోషుఁ । డనిక దినదూరముగఁ జేసె నాత్మసిత్య। మృదులసుస్నిగ్ధ తా

స్మితవిదితకళలకుం॥ ఉ॥ పట్టుగ నీవధూటికచపాళిభజింపఁగ నీలమేఘమే। గట్టలఁ
జెందునో ముఖము కోరినుతింపఁగఁ బూర్ణచంద్రుఁడే। తట్టునఁ జేరునో మఱియు
దారొప్పనియారుదలంపఁ బాములే। ఘట్టలదూఱునో సమతఁ బూనఁగలేక విచిత్ర
వైఖరిక్రమ॥ సతిపృథుత్వపుహరసీమఁ జన్గవ గిరీశప్రాభవనల్ సేసితా। ద్గతిప్రాపీరచి
నయ్యూర్వశిక్ విషధరాకారంబుఁ దాఁ బూనెనా। రతిపంచాననలీలఁ దాల్చెనడు
మూపాయించుధమ్మిల్లముక్। శితికంఠత్వమునొందనెమ్మొగము గాంచెక్ సోమ
భావంబొగిక్॥ సీ॥ కాఁబోలు నిదియు చొక్కపుసుధాకర రేఖ కాదుఁబో బిషపు శంక
తఁ జెలంగెఁ। గాఁబోలు నిదియ శోకపుదూపుదొరమాయ కాదుబో సఖిరోరఁగ రమ్య
దనరె। గాఁబోలు నిదియు చక్కని వేల్పుపూబోఁడి కాదుబో విభ్రమేక్షణములొద
వెఁ। గాఁబోలు నిదియు దొలకరి తీవియ మెఱుంగు కాదుబో నిశ్చలగతిఁ దనర్చె। నను
చురతిపతిమోహాంబురాశి। మగ్నుఁడై విస్మయాక్రాంతమానసాబ్జుఁడై
సరోజేక్షణా రూపమరసి యరసి। నేర్పు మీఱంగ మఱియు వర్ణింపఁ దొడఁగె. చ॥
కడువడిరాహువేర్చిన వకంజవిలోచనయాస్యచంద్రు నేర్పడ రవహరింపఁగాఁ దొ
డరియ స్మదరాతికరాశియంచు నేర్పడ మదిలోఁ దలంచి మఱి గ్రస్మరి వెన్నునిల్చె
నో యనక్। జడయల రెక్షణాగ్రరుచి చాద్పున రేగడి బిల్లమైఁ దగక్. చ॥ కలకు
ధామమై జలజగర్వమడంచి సుధాప్తి తారకా। కలనఁ జెలంగి తెల్విఁ గని కాముక
పాళికిఁ గుండె గాలమై। యల రెడు భామినీవదనమైందవబింబమనఁగ జెల్లదే। కలయ
గఁగానిచో నచటఁ గల్వలపేరిటి కన్నులొప్పునే. చ॥ కలువలు మీలుఁ దుమ్మెదలు
గాంతకనుంగవకోడియుంచుఁగా। వలసిన కోరికి దీని గెలువందగు వీరుఁడు మారుఁ
డంచుదా। పులుగధ్వజంబుగా గుణము పొందికగానయి వచ్చి దానిభ్రూ। చలనము
తోనఁ దద్ధనువు సంగతిఁ దప్పినఁబోయెనన్నియుక్. క॥ వనితముఖాంబురుహస్థితిఁ
బనిగొని కాముకుల గెలువ భావజుఁ డెలమిం। దనయుభయపార్శ్వములనుం। చిన
చక్రములో యనంగఁ జెవులలరారుక్. శా॥ భ్రూకోదండముఁ బూని దృష్టివిశిఖం
బుల్లోనె సంధించి బాల్రాకాచంద్రునిఁ బట్టి రెండుతునియల్ గావించి తత్సారముం
బోకుండ న్వరించి పార్శ్వములనింపుల్ బంపఁగా నుంచెనో। నాకంజేక్షణ చె
క్కుటద్దములు చెన్నారుం దళుక్కుంచొగక్. చ॥ వరసుమనో విలాసముల వైఖరి
మానితిలోత్తమాఖ్యయా। ధరసుమనోవిలాసములు దద్దయుఁ గాంచె దనం చువ
చ్చియు। ద్ధురగతి నువ్విరమా కులసధోముఖియై తపమాచరించియా। కరివరయా
ననాసయయి గాంచె సమస్తవిశేషవాసనల్. సీ॥ క్షణవిలాసమె కాని సఖియా సెచి
గురాకుసుమనోను రాగవిస్ఫూర్తిఁ గననఁ। బయిచాయ యే గాని పగడంబు సాటి
యేయమృతాకరద్వీపమందు మనసఁ। దీర్పు వన్నెలకాక కెంపుబలు కెంపువగసువ

గ్రీవా ప్తిపలులకున్నఁ। నెరుఫుమాత్రమే కానియీ డెబఁగూకంబు కమ్మతేనియ
తోడఁగలసికొనిన। సతతశోభాన్వితంబయి సారమగుచు। సరసమై రుచిగన్పడిచ
క్కఁగుచుఁ।జక్కెరలమించి ద్రాక్షపండుకఁడంచి। యమరుసీవని తామఁయొయథ
రమైనాఁ॥ క॥ కుందంబులనవమౌక్తిక।బృందంబుల దాడిమైకబీజంబులయాననంగా
బులజిగిఁదెంపులఁ చందంబులనపహసించుసతిదంతంబుల్॥ చ॥ అతులితమైనశంఖము
సమంచిత గానము నేర్చుమంచుఁనీ। యతివగళంబుఁ జెందితనయందలివైభవమెల్లని
ప్పితి। ద్గతిస్నజించియంతబలుకఁ రహింఁబాల్పడదయ్యెఁగాజడ। స్థితులకునబ్బ
స్థతిస్థ శేషములందపమెంత నేసినఁ॥ గీ॥ మున్నదము నేచుపగఁబూని మోము
రూపుఁ।జెందునింనునికరమఁ శ్లిష్టకుసుమ। బిసలతలఁగట్టియొగరితన్నసమమీఱు
జక్కఁవలనఁగఁ జెలివిగిచన్నులమరు॥ గీ॥ వనితగంభీరసరసలావణ్యవార్ధిఁ। యుగు
సుధాపూర్ణకుచకుంభయుగము గాంచి। సకలలోకులమిగులనిజారులఁ జేయు।
నేకకలశంబు గాంచుకంధీశు డెగడి॥ మ॥ స్మరుఁడన్వీపుత్రుఁడు యౌవనంబనుతనూజా
తోద్గతిఁ బాల్యము। న్పురుడుందీర్పశుభావహోద్యరసమున్పుణ్యాహముఁ జేయఁ
చో।వరుసన్నిల్పినపూర్ణ హేమకలశద్వంద్వంబు నాఁబొల్చునీ । సరసీజాస్యప
యోధరద్వయము భాస్వత్పత్రరేఖాంకమై॥ గీ॥ ముగుదబాల్యపయోనిధిమునిగిడా
గి।యౌవనంబనుహరిహాయునలరుకృపను। చెలఁగివెలువడివచ్చినశిఖరులనఁగఁ।
గాంతయురమునఁగుచములు గానఁబడెను॥ గీ॥ పడఁతిజఘనంపు పెద్దడాబాలుఁ
బూని। కాయజుఁడుపౌక్కిలను సురంగమునదూరి। తెగువకుచదుర్గయుగము
సాధించుకొనుటకు। దార్చునిశ్రేణియనవళిత్రయము నెలఁగు॥ చ॥ చెలిబలితంపుఁగ
బ్బివలిసిత్తెపుటిబ్బరపుబ్బుగుబ్బచ।న్నులనెటిగొప్పభారమునసున్ననితిన్నెలమిం
చుబల్పిరుఁ।దులనసియాడుగౌనుపడునోయనుశంకసరోజసంభవుం। డెలమిర
చించిగీల్కొల్పెనొన్నసలాకననారుతీరగుఁ॥ చ॥ అరయఁగనాభిపుష్కరమునం
దువిహారముకొంతసల్పి సుం।దరతరయౌవనంబనువనంబునబాహులతల్ చలింప
గా। సరసపయోధర స్తబకసంగతిఁగన్మనితావి కెక్కిఁవి। స్తరగతి నేగుతుమ్మెదల
చాలవనారు చెలంగునింతికిన్॥ చ॥ జడయనుతోకవెన్కఁడరసారపుకుంకుమచాదు
రేఖతే।ర్పడరమిటారిగుబ్బలనభారపుఁగుంభములందమొప్పఁగాఁ। దొడరెడు
నారుసారనెమతుండముసాచిమనోజుదంతిరా।జుడుగక నీరు ద్రావుకొలనోయ
నాభి చెలంగునింతికిన్॥ ౧౨౦॥ మ॥ చెలిసింగారపుపూవుఁదోటరసముల్ చెల్వొ
ప్పఁగాసింపఁబూ।విలుకాఁడన్నులు కావుగుబ్బలను మేల్పిరంపు బెద్దుల్ ఘటిం। చి
బలిసన్నులవుటారునోకెలమిఁబుష్టిన్పట్టిమోపెత్తుమె। చ్చులఁజెంగల్వపుబావియో
యనఁగమించునాభిగంభీరతన్॥ క॥ చనుఁగవబరువోలేకం। జెనకువగలశోభ

నాంగిపిరుదుజబరువా। యనిగనవిధిపిడికిటబ। ట్టినపట్టో యనఁగఁగాను రేవన్వాలి
యుఁ. మ॥ జననాథాత్మజ కాంచనోరుయుగళీ స్తంభాగ్రభాగంబుపైఁ। బెనుపై
ము త్రగులంత నాళులుగ నాభీద్వారమందొప్పఁగా। స్తనజాంబూనదకుంభకుం
క్షితకోత్సాహాధాంతరస్థాయిమా। రునిసింహాసనమో యనంగఁ జెలువారుఁ జురగాం
చిక్లేశంబాగిఁ. గీ॥ మరుఁడు శృంగారవిధులేర్పరచితనదు। పేరనొక పేటఁగట్టి
సంప్రీతితోర। ణాలనుంచినకాలుగంబాలనంగ। గలికియూరువులు చెలఁగుఁబైఁ
గాంచి మఱియు. క॥ మకరములనులోఁ జెట్టుక। రకముగవరశాలులనధరంబడఁగ
చెఁ। సకెజంఘికలనియెంతయుఁ। బ్రకటించెం గాహళులురవంబులదిశలన్. గా॥
ఆయసారసములుదమ్మునేలఁ బెట్టి। కాలరాచుచునున్నాఁడు కలువలచెలి। వెతలఁ
బడఁజాలమిదిరాహువేణియనుచు। నతివపదములఁబడెననవడుగులమరు. గీ॥ నిర
వలంబంబుతమయుండునిలయమెల్ల। నందునిలువాదరిక లేదటంచు వగచి। వచ్చితా
రకలొక కొన్నివనితపదము। లందెనో యన వ్రేళ్ళనఖాళులమరు. వ॥ అనిమరియుని
ట్లనియె. సీ॥ చెలియపెన్నెఱిగుంపు చీకటితలదన్నె వదనము కళఁబట్టె జడిపెవిధుని।
చెలువకన్నులు వేళ్ళ చెవులువట్టాడించెఁ గరమొప్పగళము శంఖంబునోడెఁ। బొల
తిచన్నులుచక్రములఁ దొమ్మువెసఁద్రొక్కెనారు సర్పముఁ గడునంటిపొడిచెఁ। జె
లికంటి సైకతముల వెనక్కఁబడనొత్తె నెత్తమ్మి నడుగుల నేలఁబెట్టె। మిసిమిబంగారు
పైనెక్క మేనిచాయ। యేమనఁగవచ్చు నిక్కాంతయింపుసొంపు। మించునవయౌవ
నౌష్ఠవం బౌచిచూడ। వశమె వెయినోళ్లుగలఫణివరునికయిన. గీ॥ కురులు కుటిలతం
గావిం జెఁగుచములందు। గఠినతవిధిం జెసారసగర్భుఁ డెలమి। చెలఁగియీకాంత
మనసట్ల చేయఁడేని। యతనిపుడమినిఁ జతురాస్యుఁడనఁగవచ్చు.

కామినిమూర్ఛఁదేరి కవింగలియఁగోరుట.

అని. క॥ ఈరీతిబిల్హణుండుమ। హారూఢనిజానుభావమభినుతిసేయం। గా
రామతద్వచోమృత। సారంబునమూర్ఛఁదేరిసంస్మృతిఁగలదై. ౧౧౦॥ గీ॥ యా
మినీపూర్ణతిలకయత్యంతపులక। దేహయై లేచి మనసిసందేహమెడలి। గొబ్బునిహ
సించుకపివదనాబ్జమునురఁ। గాంచియూహించెనిజవిలోకాంచితముగ. సీ॥ ఈక
మలేక్షణనెదవసించినఁగాని యలనిశాచరుగర్వ మడఁపఁజాల। నీసర్వమంగళా
హితుఁగూడఁగాఁగాని యంగజాతవికారమార్పఁజాల। నీవిబుధేంద్రునిహితము
సేసినఁగాని మొనఁగమరుత్తతినేలఁజాల। నీబ్రహ్మతేజునియొనసిపలికినగానియి
లఖగాళినధఃకరింపజాల। నితనిభాస్వత్కరాబ్జసంగతులఁజెలఁగి మేర్పడక గా
నిమదితమిఁదీర్పఁజాల। నితనియధరామృతంబునాయిచ్చదీర। గ్రోలఁగాఁగా
నితాపంబుఁగూల్పఁజాల. వ॥ అనిచిత్తమునందనలోనిట్లని రెం. గీ॥ చదువు జెప్పం

గసురుఁడవ్యో సాహసమునఁ । జూడఁజూడఁగ మరుఁడవ్యో సాహసమునఁ । దళుఁ ద్రుంచఁదలఁపంగ రాజవ్యోఁగలితకళల । నిందుకేమివచింతు నేయిందువదన॥ ఉ॥ ఏలఘుచిత్తనైగదిసియీనవమోహనరూపుసన్నిధిన్ । బాళిని జేరి తేయితని భావమంటెట్టిదో కానరాదుగా । లీలఁబరిగ్రహించునొకొ లేకగ్రహింపకపోవునో కొల్ల నేఁడు । దాళఁగఁజాలనింతితన దానెదొడంగినఁజుల్క నౌఁగదా॥ వ॥ అని మఱియు॥ ఉ॥ ఏగతిఁబోవుదానమఱి యీతని నేగతిఁబల్కుదాననా । లాగువదిందలంపఁగఁ గళానిధి కాదని పల్కనా పయిం । గాఁగల కార్యమెట్టిదొకొ కాని ...డెందసగౌరవాప్తిమెం । తాగడమానొ యింగులకునన్యవిచారము లేమిసేయుదున్॥ వ॥ అని యివ్విధంబున వితర్కించి॥ ఉ॥ రాజకుమారి కామణి విరాళిని దాళఁగలేక దూలిసం । యోజితకాండవస్త్రము పయోగము లేమికి మానియప్పుడున్ । రాజితశయ్యపైఁబడి సరాగము గావిలపించె నాస్యభూ । రాజశరాళికిన్నిలుపరానితమిన్ భ్రమముప్పతిల్లఁగన్॥ గీ॥ హరికళాకాంతచతురాస్యహకఠోర।మాత్రనిశితశరాళి వేమాఱునాటి । కలఁచెనంతాపమొదవనన్గరుణఁజూచి । ప్రేమఁగొనవయ్య బాధఁదప్పింపుమయ్య॥ వ॥ అని నర్మగర్భంబుగాఁబలికిన నప్పలుకులు కఠోరమారవీరదారటచ్చాపగుణటంకారనినదంబులుగ వివినని చందంబున విని భావంబు గ్రహించి సంచలితహృదయుండై కవిపుంగవుండిట్లనియె॥

కామినీనర్మగర్భవాక్యములవిని కవి పలుకుట.

ఉ॥ తామరసాక్షి నీనిశితదారుణవీక్షణతీక్ష్ణబాణము । ల్వేమఱు నాటినా హృదయవీధి వ్రణంబొనరించెఁజూడుమా । నీమెయి నౌషధవ్యతయమియ్యవె త్రావెదఁబూతపూనెదన్ । నీమధురాధరామృతము నీకుచకుంకుమపంక మేర్పడన్॥ వ॥ అని మఱియు నిట్లనియె॥ సీ॥ కరుణతో ననుఁజూచి కాయజుశరహతిఁదప్పించుమిప్పుడు తరళనయన । చిఱునవ్వు వెలయించి చెలువైన వెన్నెలల్ మాయింపుమిప్పుడు మందహాస । పలుకులు వగగుల్కఁబల్కి పైకధ్వనుల్ మాన్పవేయిప్పుడు మధురవాణి । మోవిపానకమిచ్చి మోహదంభకతృష్ణఁదీర్పుమిప్పుడు మోవితీపులాడి । కరములలరించి దిగ్గనఁగౌఁగలించి । యొడలిచలిబాపవే భాస్వదురసిజాత యతనుసామ్రాజ్యమేలించి యాదరించి । వలపులీడేర్పవే హేమలలితగాత్రి॥ ౧౨౦

—— (కామినికవిశయ్యపైఁజేరి సరససల్లాపములతోఁ గ్రీడించుట.) ——

మ॥ అని నందామరసాక్షి కాండపటమత్యంతంబుఁబోఁద్రోచి గ్రక్కునఁ దచ్ఛయ్యకుఁజేరి ప్రౌఢగతిసంకోచింపకన్ లెమ్మహా । యని చేదమ్ములు చాపి చన్గవ మెదన్ హత్తించి గాఢంబుగా । ఘనమోహమ్మునఁ గౌఁగలించెఁ గవియుంగౌతూహలంబొప్పఁగన్॥ మ॥ కరముం జేర్పకమున్న పోకముడి వీకన్వీడెఁ జన్దోయిఁ

జె । నొన్నరయంబట్టక మున్నె జిల్గురయి కెంతో పిలి వేపట్టున । స్వైరి సేస్మద్దుమొ
గంబుఁ జూచుటకు మున్నె స్వేచ్ఛ నాలోకనం । బరయన్విస్మృతమయ్యె నాసతిక్రీ
డావాప్తి గోల్పోవఁగాక॥ చ॥ వలయవిశేష నాదముల వైభవసంగత భాస్వదం
గకం[illegible]బులుపుల కాంకుర ప్రకర పూరములం బ్రబిబోధితాత్మభూ । సలలిత త
త్వనూర్గములఁ జన్నులురస్థలి ముస్గువట్లు గాఁ। జెలువసుఖింపఁ జేసెఁగ శేఖరుఁ
డైకొని కొఁగలింపుచున్॥ వ॥ ఆసమయంబున బిల్హణుండిట్లనియె॥ శా॥ భూరి
గ్రాహగభీరభీషణ మహాంభోరాసులన్ దాటియా । సాకారంబింతయు లేనియా
కసమునన్ సంచారముం జేయుచుం । గ్రూరోద్యన్మృగపర్వతాగ్రముల నారో
హించుచున్నియశం। బో రాజాత్మజ యొంటి మైఘుజగలోకోద్వృత్తి రాజిల్లనే॥
వ॥ అనిమఱియునిట్లనియె॥ గీ॥ రమణి మీతండ్రి మదనాభిరామనృపతి । చేసినట్టివి
నోదంబు చిత్రమయ్యె । చిత్తమున వేరెతలఁపకఁ జెలఁగుమతుల । రతుల భయ
ముఁకవల దిఁక రాజువలన॥ వ॥ అనినిజాంకంబునఁ బంకజగంధిను నిచికొని శంక లేక
నిరంకుశమీనాంక మత్తమాతంగంబు హృదయపంకజంబు భేదింపఁ దద్వదనశశాం
కమండలంబు నాలోకించి యిట్లనియె॥ గీ॥ నెమ్మితపము గావించితి నిన్నుఁ గూర్చి।
జపము సల్పితిని పేరు చాలఁ దలఁచి। ధ్యానమొనరించితి నిరూపమాత్మ నునిచి। మం
త్రదేవత గా నిన్ను మంజువాణి॥ వ॥ అదియెట్లంటేని॥ సీ॥ సరవి నెన్నఁడును భో
జనము సేయఁగ లేదు నీమీఁది ప్రీతి చేసి రజాక్షి । మెలమి గా నెన్నఁడింతులన్గూడఁ
గ లేదు నీమీఁది ప్రీతి చేసి రజాక్షి । యరయ నెన్నఁడు చందనాదిచర్చయు లేదు నీమీఁది
ప్రీతి చేసి రజాక్షి । చెలఁగి యెన్నఁడు మాల్యములు ధరింపఁగ లేదు నీమీఁది ప్రీతి చేసి
రజాక్షి । గానభవదీయ విరహయోగమున నాకుఁ । గలవరింతలు మనసట్లు గా
దనర్చుఁ । గాంచిన ప్రముఁడనైన సత్కవిని నన్ను । రాగమిటనూని బ్రోవవే రాజ
పుత్రి॥ ఉ॥ సుందరనస్మిషద్వీపసమూహసమంచిత కుంభకాంతరా । మందస
రక్తమేదమున మత్తిలి చూచెడి సింహమున్నసం । స్పందన పల్లవోల్లసిత సల్లకిమా
సు నెసామజంబునా। చందమెఱింగి పొందుమిటజాగొనరించెద వేలబాలికా॥ వ॥
అనిన దరహసితవదనయై కుందరదన యిట్లనియె॥ క॥ కవిరాజశిరోభూషణ । ది
విజ ద్రాజాస్యలైన దివ్యద్భవతీ । యువ రాకృతిఁ గనియే కా । రివలతు రేనసఁగ
నెంత శ్రీతనయనిభా॥ సీ॥ శృంగారమూర్తివై చెలువొందు నినుఁ జూడవలెఁగాక
కన్నులు గలఫలంబు । చక్కనైనట్టి నీ చెక్కులు ముద్దాడవలెఁగాక కెమ్మోవి గలఫ
లంబు। మదికింపు సేయు నీ యెదలోమ్ము వేసఁ గ్రుమ్మవలెఁగాక చన్నులు గలఫలం
బు । నేర్పు మీఱిన యట్టి నీతోడ మాటాడవలెఁగాక నాలుక గలఫలంబు । సేవ సే
యంగవలెఁగాక చెలువరాయ । గోలహలను గేరు చేదోయి గలఫలంబు। కలసిర

తొలను మెలఁగి కన్నవలెఁగాక। కవిశిఖామణి చెలిమేనుగలఫలఁబు॥ శా॥ నీలావర్ణ
మునీకళాతిశయమున్ని సౌకుమార్యాప్తియుక్। నీలాలిత్యమునీవిలాసగతులు నీ
మంజువాగ్వైఖరుల్। నీలీలాతనుభాతినీసరసమున్నీయందముంజూడఁగ; నేలీ
లావణ్యమైనఁబొందఁగవిధాత్రీంద్రాయపేక్షింపనే॥ వ॥ అనియిట్లుబలుక సంతో
షితస్వాంతుండైకవిభూకాంతుండాఁగాంతాలలామకుచకాంతత్వంబపేక్షించి
యిట్లనియె॥ సీ॥ పరభూమిభృత్తులభరముద్రుంచినవేల్పుమాంద్యంబులడఁగించు
మహాతకీర్తి। మైత్రిచేవెలసిధర్మముఁగాంచుగుణశాలికరప్రచ్ఛాయలుగలుగు
పెద్దపుష్పమాలికనానసీవనెలజానవాసనల్ప్రాపించుభవ్యరూపి। వరయదు
క్తైవఖిలవైభవములందినరాజుచంద్రరేఖలనేలుసరసమూర్తి। యగుచునఖిలది
శావళినాక్రమించి। ప్రేమజనులనుబాలించుపేరుఁగాంచి। దొరలకుదొరైచెలం
గుచుఁదోయజాక్షి। మొలమినీగబ్బిగుబ్బపాలిండ్లజోడు॥ వ॥ అనిమఱియునిట్లనియె॥
సీ॥ కూనాకృతులఁగాంచుమెఱయనీకన్నులుఁగచ్ఛపరేఖమీఁగాళ్ళఁజెలఁగు। భూ
దారభావంబుఁబొందునీజఘనంబుహరిలీలఁదాల్చునీనూగాఱుతీఱు। వామనాకృతి
బూనువలనొప్పనీగానుభూమిభృద్వైరుత్తైమొనయుఁజన్నులమరురామాభిఖ్య
వైనీముఖాబ్జంబునీలాంశుకస్ఫూర్తినెగడుఁగురులు। రతులఁదేలింపనుబ్రబుద్ధు
రాలవౌదు। వరయఁగలికివియన్నిఁటినరసిచూడఁ। దనరనీయందునదశావతార
మహిమ। రుచిరలావణ్యసీమతారుణ్యధామ॥ సీ॥ ఘనులఁబోషించునీకచపాళిరా
జసన్మానంబుఁగాంచునీనగుమొగంబు। కువలయంబలరించుఁగూర్మినీకనుదోయి
శ్రీలఁదెంపొందునీచెలఁగుశ్రుతులు। యిష్టఫలావాప్తినెసఁగునీకెమ్మోవికవులమె
ప్పించునీకలికిచన్ను। లహితాప్తివడఁచునీయలరాయునూగాఱుసరసులమెచ్చునీస
రసనాభి। లసదనంతవిభూతినీయుసదుగాను। చక్రములనుభరించునీజఘనసీమ।
యతులభద్రకరములునీయరిడితొడలు। పడతిపద్మంబునేయునీపదయుగంబు॥ వ॥
అనివినుతింపుచున్నకవిపతినింగడిసిమాటిమాటికిసూటిగొనసాటివచ్చు జక్కఁ
వలనుకూడంచినికిక్రికికూరియుమికూటంపుసొంపుగలసిబ్బెంపునిబ్బరపుగబ్బిచ
నుగుబ్బలనురంబుతిరంబుగానొత్తితత్తరిలఁగేలమ్ములనిమ్ముగఁగ్రమ్ముకొనవేన
కకుఁజనకమొనసివనితామణినెనసిమనసిజసంగరంబుతిరంబునకుఁగరంబుమురం
గలించిదొరంగిమెలంగుచునితరేతరసమాకర్షణంబులాచరించుచుననోన్యమధు
రాధరానుపానక్రియాంతరదశనక్షతవిజృంభణంబులనీత్కారంబులునెఱపుచు
బరస్పరవిశేషవిషమశరసమరసముత్సాహంబులనిట్టూర్పులునిగుడించుచుస్మరవి
శిఖశిఖరసఖంబులగునఖరముఖంబులనీటులుమెఱయఁగాటులుబచరించుచుముఖా
ముఖావలోకనసంరోధకచికురనికరంబులుకరంబులనుగరంబుచికుకుజికఁజక్కఁ

సవరించుచు స్థలాస్థలవిశేషంబుల వలంబించి చింబిరిగొనక హితంబు మెఱయఁ జుం
బించుచు ఘూత్కృత పూత్కృత భూత్కృత హుంకృత సీత్కృత గృహాణగృహాణ
ముంచుముంచే త్యాదినినదంబులకనుగుణంబులగు కాంచీసమంచిత ఘంటికామం
జుమంజీరవలయసలయనినదంబులు వినుచు నాగసింహకుక్కుటహంసాదిబంధవి
శేషంబులం బరిభ్రమించుచు నలయుచు సొలయుచు వలపులు వెలయఁగలయుచు ని
లుకడలనిలుచుచుఁ దోలంగినఁ దోలంగక మలసి పైకొని చేకోలములఁ బట్టుగప్పక ని
ట్టట్టు వెట్టగిలక దిట్టలయి గుట్టుమట్టు లేక వీఁక దాఁకుచు నిట్లు వష్టిహాయన ద్వైరదంబు
లవిధంబున నందంబుగాఁ గందర్పు దర్పంబడంచి మించి సౌఖ్యవారాశిఁ దేలు
న్నంత♦ ఉ॥ పులుకల జగ్గు నెమ్మి నెఱపుఁ జికిలి నెమ్మోయి నిగ్గుఁ గెమ్ముల। న్వలగొను సి
గ్గు వింతయరవాలపుఁ బూపులకగ్గునొదల। న్నెలకొను తగ్గుమారడపు నెన్నెల నగ్గు
ఘటిల్లనొప్పున। చ్చెలినలరించెఁ దారతులఁ జెందుచు మాటికి మోహమందుచున్♦
సీ॥ అసకృదాలింగనాభ్యసనఖర్వితకుచంబధర్మనిమీలనోద్యద్వియోగ। మాశాను
కూలక్రియాగోధిమందాత్మమా విశ్రమాంబుకణావృతాస్య। మతిగాఢపరిపీడి
తాధరాధరబింబమనుదితమణితక్రమానుకలన। మస్ఫుటీకృతతథేత్యాలాపకా
శలంబతిసాంద్రజనితరోమాంచవార। మక్రమారబ్ధముగ్ధచేష్టాభిరామ। మతిశ
యానందపరవశాంగాంగమువిది। తాన్యచింతనమాచకోరాక్షికపుడు। ప్రథమ
సురతంబు కవిలోకపతియొనర్చె♦ ఉ॥ వెచ్చనిపచ్చిగోరులరవిప్పుకనుంగవతీరులార
జం। జెచ్చినతక్కులాత్మకపుడెంపు ఘటింపునుదుక్కులూర్పుల। న్విచ్చిన మోవి కెం
పులెదనిండిన సెయ్యపుసొంపులుందగన్। రచ్చకునెక్కెఁ జోరహితరాజముఖీసు
రతప్రసంగముల్♦ గరం॥ గీ॥ పరగ నీరీతి రతిమనోభవులపగిది। యామినీపూర్ణతిల
కబిల్హణుఁడునతుల। రతులఁ గ్రీడలు సలుపుచు రమణమీఱ। ననుదినంబు నున్నట్లుండె
రంతవేడ్క♦

క॥ తారాయనతటినీశర। తారాయనశశిఖిశిఖాంకధాత్రుజహారిరా।
ట్తారాచలనాయకగి।స్తారాచలరాజరాజసఖసత్కీర్తీ॥

భుజంగప్రయాతము.

కథావిప్రధానా ప్రకాశాభిధానా। బుధారాధితార్థప్రధూతాఖి
లార్థా। విధుస్ఫారకీర్తీ సువిద్యానువర్తీ। సుధామాధురీవాగ్విశుద్ధానుభావా॥

గద్య ❋ ఇది శ్రీసీతారామచరణసేవాప్రభావసంపాదితకవితావిచిత్ర
కాశ్యపసగోత్రపవిత్ర శ్రీమత్పుండి పెద్దికృష్ణస్వామిప్రణీతంబైన బిల్హణోపా
ఖ్యానంబను మహాప్రబంధంబునందు ద్వితీయాశ్వాసము సంపూర్ణము.

శ్రీ రస్తు.

బిల్హణీయము - తృతీయాశ్వాసము.

శ్రీమహితరూపజితశత| కామాకామాంధకారగర్వోద్ధతసు| త్రామారిమదనిషూదన| క్షేమాకరదివ్యనామ సీతారామా. గీ॥ అవధరింపుము తదనంతరావధాన| మహిమ బల్హణకవితోడ మంజువాణి| యామినీపూర్ణతిలకవిహరణముఁ| దనరుచున్నంతఁ జెలులు తత్కార్యమెఱిఁగి.

—(చెలులు కామినీకవిసంగమము నెఱింగి రాజున కెఱుంగించుట.)—

వ॥ ఇట్లు తమలోన. క॥ ఓకమలనేత్రి వింటే| యాకవిసన్నిధిని సరసిజేక్షణ యెంతో| చేకొని విద్య గ్రహింపుచు| గాక మఱియు నిపుడు కాని కార్యమొనర్చెన్. గీ॥ ఇందుకేమందుమమ్మ యోయిందువదన| విభున కెఱుఁగింపవలెఁగ విభుని నడత| మనకు దాచంగ నేటికే మనగవలసి| మీద నెటుపోయి యెటువచ్చునో దలంప. వ॥ అని తర్జనీకలితనాసాగ్రయగుచు నుచుక్కుమనుచు రాజసాన్నిధ్యంబునకేతెంచి మ్రొక్కియున్నంతఁ బ్రసన్నవదనుండయి యన్నరపాలుండు గనుంగొని గద్గదకంఠలై విన్నపం బాకర్ణింపుఁడని వారిలో నొక్కర్తె యిట్లనియె. గీ॥ రాజరాజేంద్ర మదనాభిరామ నృపతి| దేవరకుమారి యాకవిధీరువలన| విద్యలభ్యాసమొనరించు వేళ బద్ధ| కాండపటమంతయుఁ శమముగాఁగఁగఁ బటము దవె. చ॥ ఎఱుఁగఁగఁగ రాదు దైవకృతమెట్టిదయో మనమంజువాణియున్| గుఱిగొని యద్ధరాసురునిఁ గూడెనయట్టులమాకుఁ దోఁపఁగా| గుఱు తెఱిఁగి విధంబు మది గోప్యముఁ జేసిన హానివచ్చునం చిఱుముఱిఁ జెప్పవచ్చితి జనాధిప యేమిఁక బుద్ధిమీఁదటన్. వ॥ అనిన విని యత్యంతకంపితస్వాంతుండై భూకాంతుండు నిట్టూర్పు లెసంగఁ దనలోనిట్లనియె. క॥ ఏనానరించుటయెట్టిది| నైనవిధంబేమి యారడాయనుభువిలోఁ| దానొకటి దలఁప దైవము| మానుగ మఱియొకటి దలఁచు మాట నిజంబై. వ॥ అని వితర్కించి వారలం బనిచి శ్రీకామణి సమీపంబునకు వచ్చి నిలిచి యిట్లనియె.

—(రాజు తనకూఁతురి సమీపంబునకు వచ్చి నీతులు పలుకుట.)—

శా॥ పట్టీ రాజకుమారశేఖరులఁ బిల్వించి భూపాలకుల్| చుట్టాలందఱు మెచ్చఁగా నగరముల్ శోభిల్లగాఁ జేసి మే| ల్పట్టం దిట్టముగా స్వయంవరమునన్ భూషించి నిన్నేమనే| నెట్టో సేయఁదలంచితిం బాదవఁ గాని చ్చానుకూలంబుగన్. ఉ॥ కోరిన రాకుమారకునకుం బ్రియమందఁగ నిన్ను నిచ్చి యెంతో రహిమీఱి సౌఖ్యమునను మందెదనంచు దలంచియున్న నా| కోరిక నెల్లఁ బోఁగలంచి కొంకకలంకము

తేఁ సుతుకలఁ। బాలగదుర్వ్యసనంబు మహానందఁగఁ జేసితివమ్మ బాలికా॥ వ॥ అని పలు కుచున్న జనకునిఁ జూచి పుత్త్రికామణి యిట్లనియె.

—(సుందరి తనతండ్రితోఁ దాను దోషరహితురాలనని చెప్పుట.)—

శా॥ అయ్యా యొన్నఁడు లేనివార్తలివి యేమత్యంత ముంబలెకదీ। పద్యో పేష సేరించు కృత్రిమ మెనీయాత్మ వ్యధం జేయు రా। త్రియా స్వాబ్జ ముఁ జూచి తేమదికి సంబేహంబు గాఁదోఁచెనో। నీయాజ్ఞం జెలయుంతు శంబుగ దెనిణెడ్రదానుకం పానిధీ॥ క॥ ఏ మయ్యా యేమి వింటివి। యోమహిపా యెటులఁదోఁచుచున్నది సీకుఁ బాపమకచిత్తము దెలియదె। నామది సంశయము లేదు నవ్యవిచారా॥ క॥ నీయాజ్ఞ నికార్యము। నాయయ్యా సేయనోప నాయురువురకు। స్త్రీ మెడవ్యాత్సం యోగ ము। యేయుక్తి ఘటించుఁ దెలుపహరింపఁదరం బే॥ క॥ అదిగాక నాకు వ్రతము। న్నది యొకఁడు వేయంధకుని మనంబున నైనం। బదవడి దర్శింపనుని। మది నవ్యవిచార మేల మానవపాలా॥ వ॥ అనినఁ గరుణాయత్తచిత్తుండై రాజోత్తముం డిట్లనియె॥ చ॥ తొడరఁగఁ బూర్వమే మయిన దోయది పోవఁగ నిమ్ము పుత్త్రిని। న్గడవఁగ లేయు వంశ ముపకారము సేయక నింక నైననీ। నడతలు మానియుండు మనస్థితి సత్కులసూతి కెంతయు। న్యెడనొక రాకుమారునకు నిచ్చెద నిన్నుఁ గృపామతిం దగన్॥ వ॥ అనిన వినిమనంబు ప్రకశంకారహితచిత్తయై మత్తగజయాన యిట్లనియె॥

—(కాంత తనమనంబు కవియందాసక్తమై యున్నదని చెప్పుట.)—

మ॥ ధరణీపాలవచించెద స్వీనుము చిత్తంబత్యుల్బణ ఘ్రాణము। స్వరజిహ్వా శ్రుతులంచితంబయిన సంస్పర్శంబు నాధీరునం। దురతింనిల్చెను బుద్ధిపూర్వకము గాఁదోఁడ్తోడనింకేరికిం। గరమైయిచ్చెదు చేతనారహితమీ కాయంబు నాయుంబు గాన్॥ వ॥ అనిన విని రోషారుణితాత్ముండై వరాధ్యక్షుం డుశీఘ్రంబుగా సభాస్థలంబునకు వచ్చి కుపితమానసనిఁ హాంబు కరణి సింహాసనాసీనుండై సభాసదులం గలయంగనుంగొని యిట్లనియె॥ ౨౦॥

—[రాజు కుపితుండై సభాసదులతో నాలోచించుట.]—

గీ॥ అమరనంతఃపుర ద్రోహ మాచరించు। వాని నేశాస్తి సేయంగ వలయుమీరు। ధర్మపద్ధతిఁ బలుకుఁడు తగిన శాస్తి। సేయుదము వాని సద్గుణ శ్రేష్ఠులార॥ వ॥ అనిన విని సభాసదులు గలంగ మనంబులఘనంబులు గాఁదోఁచి యాలోచించి యిట్లనిరి॥ క॥ కార్యాకార్యము లెఱుఁగక। మర్యాదలునడప వాసిమహాపతి యెంతే। యార్యానుమతిని హేమవ। ద్ధయిర్యా దండింపవలయు దండధరుండై॥ అంను నొకకొందఱిట్లనిరి॥ క॥ ధరణీశ విచారించిన। ధరణీతలమందు నన్ని తప్పు లెచూడం। గరుణించి కావవలయును। బరికింపఁగ నెట్టులైన భవ్యవిచా

రా॥ అనిన నతఁడు గొండ లిట్లనియె॥ గీ॥ లేతమును రెంటింగినీతి దండింపఁగా । వల యుఁగొన్ని మానవచ్చుఁగొన్ని। మానఁదగవుఁగొన్ని మహామహీంద్రధరణిశ। యెం త కార్యమైన నిదియుహితము॥ వ॥ అనినఁగొండ యురాజభావంబెఱింగియిట్లనియె॥ క॥ ఏకార్యమైన మానవ । లోకోత్తరయమునిరీతిలోకంబుననా । లోకింపుచిదు ర్జనావళిఁ । గైకొనిదండింపకున్నఁగలుషమువచ్చున్॥ వ॥ కావున శిక్షాకరణం బుకర్తవ్యంబనిన విని తలవరులం బిలుపించిన॥ సీ॥ గండ్రగొడ్డండ్లు గొంగళ్లును జేకి చిల్లాడము లైలచల్లాడములును । గురుతుదుంగుల తలగడ్డలుఁ గావుబొట్లను ప చేలుఁదాళ్లను పదడ్లు । నీలికాసెలు మెడనీకుచ్చులత్రాళ్లు బిరుదైనవడి సెల ల్చిల్ల మెట్లు । కాఱుమేనులు బలుకోఱమీసములును బిగివంపుచూపులు జేట్టుగ్రు డ్లు । నొడలగోరోచనపుపూఁతలొట్టిపడఁగ । వచ్చితలవరులెల్లను మెచ్చుదొర యు । నిలిచిచేతులు మొగిడిచి నేర్పుతోడ । దండమిడియోరమైయుండ్రరణివి భుఁడు॥ వ॥ అందు వీరసేనుండను నొకతలారినిఁ జూచి యిట్లనియె॥

——(రాజు బిల్హణుని శిరశ్ఛేదం బాజ్ఞాపించుట.)——

శా॥ ఓరీ బిల్హణనామధేయకవిని న్దోర్యుగించి రాదీసిదు । ర్వారస్ఫూర్జిత దీర్ఘపాశములచే బంధించి కొంపోయి బల్గారంబైన శ్మశానవాటి ముఖమాలో కింపక నిర్దయా । ధారస్వాంతుఁడవై తదీయశిరమున్ ద్రావమా ఖండింపుమా॥ వ॥ అని మహీపాలుఁ బలికి పొమ్ము పొమ్మని సెలవొసంగిన వీరసేనుండిట్లనియె॥ క॥ కోప ము చేశిక్షింపను । భూపయను గ్రహముచేతఁ బ్రోవఁగదత్తుం । డేపట్ల నృపతి వసుమతి। నీపద్ధతి నరసి చూడ నితరము గలదే॥ క॥ దేవర లేమి వచించిన। నావిధము న సేతు నేను నదియట్టిదొకో। భావము యోగ్యాయోగ్యవి। భావము గాఁగాన వల యుఁ బరహితబుద్ధిన్॥ వ॥ అనిపల్కిన భూపాలుండు కోపించి యావలముఖుండై న వీరసేనుండు॥ క॥ భూపాలుఁడు సెప్పినపనఁ । డాపాపము పుణ్యమంతయు విభుని దెతా । రూపించినట్లు సేయుదు । నీపట్టున దైవ యోగ మెట్లున్నదియో॥ వ॥ అని తద్గృహంబుఁ జొచ్చి॥ గీ॥ పుస్తకము చేతఁ బూని తత్పూర్వకార్య। మెఱింగి తనలోన సతి భజియించువాని । నొదిగి శయ్యాతలంబున నున్నవాని । బిల్హణుని జేరి తలవరి బెగడననియె॥ క॥ ఓకవి రాజశిఖామణి । నీకొకపన్నపము సేతు నృప వరుడెవ్రుడుం। జేకట్లు కట్టుకొనిచని। యాకటదండింపుమనుచు నాజ్ఞయొసంగెన్॥ గీ॥ దేవ నీపట్లనిదియేమొ తెలియరాదు । చెప్పనంతయు వినఁడా మొశీఘ్రగతిని రెమ్మనుచు డాసి వాఁడు చేదమ్మినట్టి । తిగిచియురుపాశములను బంధించెనంత॥ సీ॥ కవివరుఁడు తేరిచికులుగలయుఁ జూచి । మంత్రదేవతఁ గానారమణినిజా

త్మ। నిపిపితలవరి వెంబడినిశ్చలమతిఁ। జనియెనచ్చటఁ జనములు సందడింప॥ ౩౬ ॥ వ॥ అప్పుడా కఱ్ఱసఖీలలామంబు త్వరితగతింజని రాజపుత్త్రితో నిట్లనియె॥

రాజపుత్త్రి కవియవస్థను సఖివలన నెఱిఁగి తండ్రిం జేరి యడిగికొనుట.

శా॥ అక్కా బిల్హణుఁ గోటపాలకులు పాఞ్చాలిదుర్వారులై। చి
క్కంబట్టి మహోగ్రపాశముల వాక్షేపించుచున్ బాహువు। ల్వెక్కల్ తెక్కలు
మొక్కలంబుగ వేసన్ బంధించుకన్పట్టి యా। చక్కంబోవుచున్నవారి దెసఖీ
శక్యం బెవిత్కించపకఁన్ ॥ ౩౭ ॥ వ॥ అనుపలుకులు చెవులకుములుకులు జొనిపిన
ట్టిదైనయనాహాకారంబునొంచి యిందుకు నేమి సేయుదునని విచారించి దిగ్గునలే
చి॥ ౩౮॥ చ॥ నడుమసియాడ నెమ్మొగమునం జెమటల్ జనియింపఁ బాదముల్। త
డఁబడఁ జైటజారఁగను దమ్ములనీరుదొలంక వేణియు। న్విడివడి దూలియాడనవనం
బడి లేచుచు నెల్గుతోడ నప్పడంతుక సేరవచ్చెను సభాస్థలి రాజ సమీపభూమికిన్॥
౩౯॥ చ॥ కుటిలతరాహువెచ్చితనకోరలఁ బామగనొక్కమిక్కిలిన్। జోటజో
టగా సుధారసము జొబ్బిలుచున్న శశాంకురీతి నచ్చటులవినీలకుంతలనిశాలవిలో
చన పాళినీరము। తక్కటముగ దూఁకఁగా వదనకంజము విన్నదనంబు దోఁపఁగన్।
౪౦ ॥ క॥ వాతండ్రీయావిధమున। జేతు రెగతజలమున కును సేతువదేలా। చేత
ము వదలఁ బ్రమాకవి। చేతో విభుఁడచ్యనొకనిఁ జేపట్టెననో॥ ౪౧॥ క॥ అదిగా
క బ్రాహ్మణోత్తముఁ। డేదవ్వుడు దోషంబు నీకునుర్వీశుఁడ వేమిరి రాజధర్మముగు
నే, పదపడి బ్రోచుటయు మేలు ప్రజలు నుతింపన్॥ ౪౨॥ గీ॥ భవ్యుఁడితనివలనఁ బా
పమింతయు లేదు। కామపీడితాత్ముఁ గాన నేను। కదసి దోషమతనికట్టికొంటినిన
స్న। వాజ్ఞ సేయవలయు నతనివలదు॥ ౪౩॥ క॥ అటుగాక పోయినప్పటి। కిట
నుంచకమమ్మునొక్కయెడనుంచ వేయు। తక్కటదృష్టి కూనితండ్రీ। యిటువలె సే
యుఁగదగదహోనవిచారా॥ ౪౪॥ క॥ ఇదియును గూడక పోయిన। నొదవఁగ మఱి
యొక్కయూరనుండుము మమునీ। వదిగాదనినను మఱియొక। పదమునకీ దేశమె
డలఁబంపుము తండ్రీ॥ ౪౫॥ గీ॥ నిగ్రహానుగ్రహములకు నృపుఁడదక్షుఁ। డరయ
నందునకార్యకార్యములు తేవె। యెన్నియుండిన బ్రాహ్మణు నెంచరాదు। బ్రాహ్మ
ణాక్షభర్రయని మెడపలుకు వినవె॥ ౪౬॥ వ॥ అనిదీనాలాపంబులనబ్బాలామణి
పలపించుచు మఱియు మఱియుఁ బలికిన వైశ్వానరునియందు ఘృతంబు జిలికినచందం
బున మండి పతిప్రత్యుత్తరంబియ్యక పిముఖుఁడయినఁగంబుకంఠి రాజువలనఁదిర
స్కృతయై యాస్థానంబు వెడలిపోవుచునిట్లనియె॥ ౪౭॥ సీ॥ తండ్రి నాపయియిం
తదయనింపఁడాయెఁగా డాయెఁగా బోయి నేదండమిడినఁ। దల్లియడ్డపడి తాఁద
ప్పించ దాయెఁ గాడాయగాఁదల చెనోతనయయనక। నాళిజనశ్రేణి కాత్మనింపా

ఁగ పాయఁగా దానియీ పాటు విన్నఁ । గలవారి కెల్లఁ గన్నులు చల్లనాయెఁ
గా నాయ గాఢంపు చందంబుఁ గన్న। గటకటా యెవ్వరయిన నాకష్ట మెడపి। బ్రో
వలే రైరి లేరైరి భూతదయులు। నేమి సేయుదు నేమందు నెందుఁ జొత్తు ననుచు వగ
చుచుఁ గవిమార్గమనుసరించి॥ ౪౭॥ ఉ॥ హా కవిరాజరాజమణి హా నవమోహన

కాంతామణి కవిఁ గూర్చి విలపించుట.

హా మనోహరా। హా కరుణాగుణాభ్యుదయ హారమణీనవ పంచసాయకా। హా క
మనీయ గాత్ర యొకరైననిను గృపఁ బ్రోవరైరయో। యీకడ నీకు నైజమున కేమివి
రోధము చేసితో కదా॥ ౪౮॥ సీ॥ వికటదుస్సహమహావిషము కంఠంబున దాక్షా
యణీశుండు దాల్పలేదె। సతతదుర్వారవిస్తృతశిఖాబడబాగ్ని జలధి యంతరము
న నిలుపలేదె। సకలచరాచరజంతుజాలము నెల్ల నేర్పడఁ బుడమి వహింపలేదె। పృ
థివీతలంబెల్లఁ బృష్ఠభాగమునందు నిలఁ గూర్మపతి భరియింపలేదె। యంతకన్నను గ
వివరునందు గలదె। దోషభర మెవ్వరైనను దొడరి బ్రోవ। రయ్య భూపతి విన్నఁ జె
ప్పరయ్య కరుణ। నింపరయ్య నా వెతనివారింపరయ్య॥ ౪౯॥ సీ॥ మోహించి గౌ
తమమునిసతిఁ బొందిన పురుహూతు నమరులు బ్రోవలేదె। గురువధూగమనంబు
గోరి చేసిన చంద్రు నీశుండు మౌళి వహింపలేదె। కడిమి మైకూఁతును గని పొందఁ గో
రిన పరమేష్ఠి శౌరి చేపట్టలేదె। స్మరవశుండై సీత చనదోయి గీరిన కాకిని రఘుపతి
గావలేదె। యంతయును ద్రోహమితని యందుఁ గలదె। నేను గోరిన విప్రుండు గా
నియితర। వంశజుఁడు గాఁడు ధర్మంబు వరుసఁ జూడఁ। బుణ్యులెవరైన నీకవి బ్రోవ
రయ్య॥ ౫౦॥ వ॥ అని పల్కియు నిట్లనియె॥ ఉ॥ ఆ కవిరాజపుత్రి పతనకయ్యెడఁ
గాక యటంచు సుందరి। లోకశిరోవిభూషణము లోలతఁ దిక్కులు చూచి తెంపుమై।
రాకలు పోకలుం గలుగు రాజుల నార్యులఁ గాంచి యెంతయున్। శోకమతో విలజ్జ
యయి సోలుచు వ్రాలుచుఁ బల్కె నిట్టులన్॥ ౫౧॥ సీ॥ ఎక్కుడుగా మది నెంచి పం
డితహంసవాదరింపరె చతురాస్యులార। కారుణ్యమున గతి గల్పించి ద్విజరాజు భ
రియింపరే చక్రభరణులార। నిరుపమసత్కళానిధినిమన్నింపరే తలయొడ్డ రాజవ
తంసులార। విదితనిరాధారు విబుధేంద్రు నిలుపరే యిరవొంద భూరిధరేంద్రులా
ర। సుకవితాపంబు దీర్పరే శూరులార। బ్రహ్మకులజునిఁ జేరఁ గోపాలులార। ధ
ర్మగతిఁ బూని రాజకందర్పులార। నా మనోహరుఁ గూర్పరే నాయమెఱిఁగి॥ ౫౨॥
వ॥ అని ఖిల్లాణు నుద్దేశించి ముద్దియ యిట్లనియె॥ మ॥ అరవిందంబులరీతిఁ జెన్నల
రు నీహస్తంబు లెట్లోర్చెము। వ్వురిగా బెన్చిన కాల పాశములకున్ గ్రంథాంగనాగాన
భ। వ్యరసోత్కర్షణము లైన నీ శ్రుతియుగంబెట్లు ద్విధతోర్వ్యపకెం। కరవాదార్భటి
కెట్లు దాఁచెద నాకా రామనోనాయకా॥ ౫౩॥ అని మట్లు పొగిలి పొగిలి॥ గీ॥ త

రుణినగరంబుగడచిపోఁదలఁచియున్న నున్నతాకారులచ్చటనున్నవారు క
ణము సేయనంతఁదద్ద్వారసీమ। నీరుహాక్షుల్జూడఁ జిత్తోత్సవంబుచుండె॥

పౌరజనపరస్పరవాక్యములు.

ఆసమయంబున నగరజనంబు లితమలోఁ దామిట్లనిరి. సీ॥ అవనీశ్వరుఁ డున్న విష్ణుశాంతః పురంబులోఁ జొచ్చిన యెంతయుఁ జేసెనితఁడు। కన్యకావిఘాతునకుఁ గలుషాత్ముఁ డైరతిఁ గలసె దానికినింక గతియు నేమొ। యెంతపనికిఁ జొచ్చెనీభూసురాధముఁ డేర్పడనిది బైట నెట్లుబడెనొ। దాగువాఁ డిట్టివిధరణీశుఁ డెంతయుఁ జేసెనిర్వ్యాకులవీక్షింపకుండ। వీఁ డ్రుఁడై కూడ మేదినీవిమానిత్రిఁ గలయుఁ గెంగ డయిని మాటఁగడిదిద్దింతె। చెలఁగి చేసినవారికిఁ జసినంత। యనుభవింపకఁదీరు నాయవనిలోన. క॥ ఏకాంతంబున నుండిన। లోకములోఁ దలఁప నెట్టిలోకులకైనన్ డీకొలుపుబుద్ధి సతిత్రుఁ బ్రాకటముగ వారినసఁగబని యేమిటికిన్. ఉ॥ చక్కనివారిలోఁ జగులఁజక్కనివాఁడు కవీంద్రమౌళియౌ। చక్కెరబొమ్మ యిట్టిదవి చాలముకేటికి భూమనంతలోఁ। జక్కెరవింటిజోదు రభసమ్మునఁ దూపులు మీటఁ గూర్చిబల్। చిక్కులఁ బెట్టుకుందు సేవచింపఁగనొంటిగనుండు వేళలన్. చ॥ కటకట యెట్లు భూసురునిగా సియొనర్చఁ దటంచు వంచెన। కుట్టిలుఁడు భూమిపాలుఁడిదికూడదు చెప్పఁగనేరికైవనిం। తటికిని దైవయోగముక దాతలపోయఁగ వానిభాగ్యమో। ట్లిటిదొకో యినుబుద్ధి యెటులుండవిలెన్నిటువంటివానికిన్. చ॥ ఇలనికవీనిఁ బట్టి వధియించి నసిసతి మేనఁద్రాణము। లిల్లలుపదు దానికిన్ జనవినిల్వ నుభూవరుఁ డంతటన్మదిం। దలఁపఁగనేమియాయటధామణి యేవిధమౌనొ యింతకుం। జలమతిభూవిభుండు కవిసమ్మతి ద్రోచిననన్ని చక్కనౌ. వ॥ అని యిట్లు వేరు వేరగుంపులుగట్టిబలుకుచున్నవారొకకొందఱిట్లనిరి. క॥ చోరుఁడనువాఁ డెవ్వఁడు ఎకవి। కారయఁగను నేటికిని యథార్థనాంబమ్మ్యోన్। జారుఁడనుటి రెండుందగె। శూరులమెచ్చుదురె జారచోరత్వంబుల్. వ॥ అనుట యునకాంతాలలామంబక్కవివరునింజూచియిట్లనియె. ఉ॥ హాకవిరాజచంద్ర మదనాంచితవిగ్రహనన్ను నిప్పుడ। స్తోకవియోగవారినిధిఁ ద్రోచిచనందగవా నెనీకున। య్యాకరుణాంబు రాశివనియుల్లమునందగనమ్మియుంటిని। వేకట మిట్టులే గెదురహింగవగూడిన మేలు సెందదే. వ॥ అని విలపించుచున్న మానినంబునంబోవుచుండె వినిబిల్హణుండు దోధూయమానమానసుండై తిరిగి చూచియిట్లనియె.

(బిల్హణుండు కామినింగూర్చిపలుకుట.)

ఉ॥ హాకనులాయతాక్షి చెలిహాసరసీరుహకుట్మలస్తని। హాకమనీయగాత్రి సతిహానవమోహినిహావధూమణీ। హాకనకాంగి నేనువిడనాడితినంచుఁ దలంచె

దీఫసీ । లోకమునందుజీవునకు లోలతగాక స్వతంత్రమున్న దే॥ ఉ॥ ఓరమణీమణీ
ఏకసితోత్పలప్రశవిశాలనేత్రన । న్వారకయేలఁజూచెదవు ద్వారనివాసినిగోల
దేవతా। వారవధూటికానయనవాగురికావలయంబునందుదు ।ర్వ్యాళజిహ్వ
తాముగుడివచ్చె నెబిల్హణుఁడెన్నిభంగులన్॥ వ॥ అనిపలుకుభూసురవరుఁదల
వరులురుగతిబదమనిశ్మశానవాటికిఁదోడ్కొనిపోయియొక్కవటవృక్షంబుక్రిందని
ల్చినబిల్హణుఁడునలుదెసలంజూచికల్లడిల్లనిరుల్లంబుతో మందస్మితవదనారవిం
దుండైవీరసేనునకిట్లనియె॥ క॥ ఓతలవరితడవేటికి। నాతతసితతాసిఁగొనిధరాధీశు
...జ్ఞాతంత్రమునను బిల్హణు। వేతెగ వేయుము శిరంబువిశ్వము మెచ్చన్॥ వ॥
అనినవినివీరసేనుండిట్లనియె॥ క॥ కవిరాజవర్యనీకిపు। డవిరళగతినింతుకైననాత్మభ
యంబుం।దవులక దరస్మితాస్యుఁడ।వవుటకుఁగత మెద్ది సెప్పుమమలవిచారా॥ వ॥ అ
నినబిల్హణుండిట్లనియె॥ చ॥ హితమతి జెప్పెదన్వినుమహీనగుణాకరవీరసేనయా।
క్షితిరమణాత్మజాతసరసీరుహలోచనమంత్ర దేవతా। కృతియయి వేడ్క నాహృ
దయగేహమునందునజొచ్చుకూడితా। సతతముబాయకున్నదివిచారముతేటికిదై
న్యమేటికిన్॥ వ॥ అనిమఱియునిట్లనియె॥ చ॥ కలికివధూమణీ స్మరపికస్వరచారురు
చిన్ గుణాకర। స్సలలితతుంగపీనకఠినస్తనమధ్యగహారభాసుర౦। బాలఁకేయయు
మోమునంటిరుచిహిమాంశుసుధాకరమైనరీతినా । తిలసుమనాసికన్మనినిదేవతగా
స్మరియింతునెంతయున్॥

—(తలవరి కవినిఖండింపకయుండుట.)—

వ॥ అనితదేకాయత్తచిత్తుండైనకవివరునింజూచిఖండింపఁజేతులురాక హృతబహుజనప్రాణంబగుకృపాణంబునేలంబడవైచివీరసేనుండుకృపాధీనుం డైనిలువంబడియున్నతదనంతరంబయవ్విప్రుండు రాజపుత్రినిహృదయంబునను పలక్షించియిట్లనియె॥

— కవికామినినిహృదయంబునఁబలుదెఱంగుస్మరించుట. —

చ॥ పరమసువర్ణచంపకవిభాసురగౌరిసురోమరాజినిధ్ధురఁగొని మేలు
కొన్నసతితోయరుహాంబకవిహ్వలాంగిదా। మరసదశాయతేక్షణఁబ్రమాదవ
శంబునఁబోవువిద్యవై। ఖరిమదిలోననెప్పటికిఁగాంక్షదలిర్పఁగఁజింతఁజేసెదన్॥
ఉ॥ విలసత్పంకజమధ్యగౌరరుచిమేఁపెంపొందుగోరోచనా। తిలకోదంచితపాట
లద్యుతికనద్దీవ్యల్లలాటంబునై । లలినొక్కింతమదంబుచేనలసలీలాఘూర్ణదృ
క్పాతమై। చెలువొందున్ సతిమోమునన్ నిలుచునాచిత్తంబుయుక్తంబుగాన్॥
చ॥ శ్రమజలసాంద్రబిందుతతిసారవుమౌక్తికరాజివైఖరిం। గొమరునెలంగహే
మమణికుండలదీప్తులగండభాగముల్ । రమణరమింపఁగానుపరిరత్యనుభూతిని

యోగమునందిచెల్వమరుతహాస్యమిప్పటికినాత్మభజించెదనిశ్చలుండనై॰ ఉ॥ కన్న
మనోజ్ఞచందురునిబోలుమొగంబును మొలకచన్నులున్ । సన్నపుటాకులేనడుము
ద్రాంపలకేతినమేనుసొంపు నా । కన్నులరూపు నేమగుడఁగాంచితి నేనిమనోజసా
యకమగ్నున న్నిటికాఁకదోఁకొనిన నెవ్వియు నెమ్మదిచల్లఁజేయుదున్॰ ఉ॥ ఏపథఁ
గాంచునారమణ నేనొకరాతిరితుమ్మినంజిరం । జీవియటంచుఁదచ్ఛుభవిశేషవచో
విభవంబుమానిరో । పాపహచిత్తమై పలుకకుందవుగమ్ముఘటించెఁగణ్యమం । దా
విధివామదిన్మదలియాడుచునున్నదిగాఢనంబుగాన్॰ ఉ॥ ఉన్నతచారుపీవరప
యోధరభారముఁజేతఖిన్ననై । చెన్నగునూత్నయౌవనముఁజెందనరాదుసుధా
రాననపల్లనిన్నునఁగాఁగిలించివదనంబుముదంబునముద్దువెట్టుదు । న్వన్నియమీఱమ
త్తమధుపంబుసరోరుహమానుకైవడిన్॰ ఉ॥ మానినివిస్ఫుటాంబురుహకాండాలప
త్రవిశాలలోచనం । బిసకరోరతుంగకుచభృంగగరుద్రుచినీలవక్రసన్ । న్మానితకో
మలాంకసమానవరాకృతికామదేవతన్ । దానిగురూపదేశముఁవిధంబునధ్యాన
ముసేయుచున్నవాఁడన్॰ ఉ॥ నెరివాల్యాపులుమొల్లక్రొవ్విరులకాంతిందెందుహల్లాడ
సుం, దరమైతేనెలఁజిల్కుమోవిగలయాతన్వంగివక్త్రాబ్జమీ । ధరణీశాసాధుప
కోపకారమునుడిఁగాదల్పంగృతఘ్నుంబనై । న్నరయున్నామదిమర్వనిప్పటికిన ప్యాం
తానుభావుండనై॰ ఉ॥ చీటునెలంగఁబంచశరదివ్యధనుఃగతమత్తభృంగరా ।
జకొలఁకిగుమ్మపుభారుచిరకోమలకర్ణురితాలకంబులం । దేటగుదండపత్రములనీ
లసరోరుహభూషణంబులన్ । లూటిగదానిమోమునమదిలోఁదలపోయుదుమాటి
మాటికిన్॰ శా॥ తెల్లంబైచెలువవ్వవెన్నెలలచేఁదెల్పొప్పలేఁజెక్కులన్ । మొల్లం
బైతగుచంచరీకములగోముందెందుకన్దమ్ములం । బ్రోల్లిలాంకశరత్సుధాంశురుచి
నొప్పున్భామనెమ్మోము నా । యుల్లంబుంజివురింపనిప్పటికినేనుప్పొంగివీక్షించె
దన్॰ ౧౦॥ చ॥ దరముహసించుకంధరముదారతనొంచికరాంబుజాతము । న్వరక
టిసంఘటించిజడవామభుజంబునగబ్బిగుబ్బచ । న్నొరయవహించినిల్వఁబడి
యూరకనన్నునసేకరీతులు । స్వరనుతిఁజూచునత్తరుణివర్ణనసేసెదనేపుదాంబు
నన్॰ ఉ॥ నేనపరాధినైయడరినెర్చునదత్పదపంకజంబులం బూనికతోఁజుతింపఁబతి
నంబోవఁగద్రోచిచరించుచున్నయా । ద్దానిచెరంగుపట్టిననుదాత్తతనిగ్గుకకోపము
వ్యోడ । హ్మానకయున్నదానివరమానిని నాత్మదలంతునెంతయున్॰ చ॥ సగానినే
లనేలుసువిశాలనితంబములొప్పుదానిమేల్సరసులలోఁదుఁగాంచిబలుసన్నుతము
ల్గనునాభిదానిసుందరగతిగల్గుదానినిమ్మృణాళసమానవిలాసబాహువుల్బ్రంగిస
దానినెన్నెదనుభావమునందనుమధ్యనెప్పుడున్॰ ఉ॥ అప్రతిమానబోధసురతాం
తమునందునిమీలితాక్షియై । కప్రపుతావిమాటికినిగ్రమ్మఁగమూర్పులవేఁడివాడి

గంధవహరీతిఁ గ్రీష్మాంబుపుష్పము దాఁ గ్రోలని రాలఁగనొప్పు దాని నే। నప్ప్రియురా
లనామనుసున స్థితి నిప్పటికిం దలంచెదన్ ॥ ఉ॥ నా యెడ నొక్క మాటయును మనంబు
న భావన చేసి మాటాడక । దాయక నంతరంగమున దానతికట్టుక కోపభ ... మై
యాయుత బాష్పకంఠమయి యప్పటి యాస్పలమోవి గ్రొగ్గఁగా। శ్లేషద్రష్ట
డంగ రోదనము చింతన సేయుదు దాని నెంతయున్ ॥ శా॥ ఏకాంతంబున నొక్క నా
డు గృహాసం దెవ్వారు రాకుండగాఁ। వాకం జేతుణ దర్పణంబుఁ గొని వీక్షాసక్తి చుం
బంగ నే జోక స్వినృపసింపమత్ప్రతినిధిం జూ చెంతయున్ సిగ్గుతో । నాకంపించి
భ్రామించి మించె మదనోద్యన్మానసాంభోజమై ॥ చ॥ మఱియు సుగంధయుక్తము
యి మంజులమై తగు మోముదమ్మితోఁ। తిఱిగెను గంధలుబ్ధమయి దేటి గమింగను దో
యి మాటికిం। దెరదుచు ఝూయుచున్ముగమాఁ ద్రిప్పుచుఁ గేలిసరోరుహంబు చేఁ
దఱుముచు నొప్పునప్పొలతి ధ్యానము సేసెద నిట్టివేళలన్ ॥ మ॥ ఒకనాఁడె కృడ
శ్రోణిపై వలువ జారుం జంగ నేనంతలో । సకలంక స్థితిఁ బోవ సిగ్గుపడి యాహాయం
చుఁ దావిహ్వలాం । గకమై భీతిని నొక్క చేతమదనాగారంబు వేమూసి వే । రో
క చే నొక్క లిగప్పవపడఁతి నేనూహించి ప్రార్థించెదన్ ॥ చ॥ అటునిటుముందు వె
న్క బహిరంతర సీమల నన్నిదిక్కులన్ । స్ఫుటతర కాంచనాంబురుహశోభిత మంజు
లనుండ రాస్యమై । తటుకున వాలుఁజూపులను దానను జూచుచు సంచరించున ।
చ్చటులవిలోచనన్మదిని సన్నుతి సేసెద నేఁ ద్రిమయంబునన్ ॥ శా ॥ ఆకర్ణాంతములై
మదాలసములై గబ్జోపమానంబులై । శ్రీకల్యాణములై రమావరసతో ద్రేకం
బులై యైందవా । స్తోకాంశుప్రతులై మధుప్రవణవిభాశోభాయమానంబులై ।
యా కంజాక్షి విశాల నేత్రములు నాస్వాంతంబునం దోస్పదున్ ॥ చ ॥ సమయమె
ఱింగి నేఁ దలువు దాటున నుండఁగఁ గేలుదమ్మి మో । హమున మొగంబు నందిడి
డి మదాగ మనంబుఁ దలంచి చూచుచుం । గ్రమమున మత్కళాంక పదకాండము అ
న్యరుగీతిఁ బాడుచున్ । రమణి మనోవికాసయయి రాజిలు దాని మదిన్ భజించె
దన్ ॥ చ॥ కలువల గేరు కన్నులను గాటుక రేఖలు దిద్ది సెక్కిలిం । దలరఁగఁ జం
దనంబల దియాపయిఁ గస్తురి కొంతబూసి మే । త్తిలక ముదిద్ది ముత్యముల దీటుగు పా
పటబొట్టు మర్చునా । యలికుల వేణి ముద్దు మొగమద్దమునం గనఁ దలపోయు నెంత
యున్ ॥ మ॥ కొనగోళ్లన్ బిగిగుబ్బలొత్తి కురులుం గూడంగఁ జేహత్తి యు । నొ్న
నపటంజిగురాకు మోవిఁ గొనమోము ల్నాటి రోషాత్మయై । కనుదమ్ముల్ముగు
డించి యున్నను నిసీ తాత్కారంబు గావించుచున్ । ననుగోపించు వధూటి మోము మ
దిస న్నానంబు గావించెదన్ ॥ చ ॥ స్మరజనకంబులై యమృతసారములై శ్రుతిరంజ
నంబులై । సరసమృదూక్తరంబులయి సుందరములై మదికిం ప్రియంబులై । కెర ... ము

నోష్ఠభ్రష్టపరికీర్ణశుచిస్మితసంయుతంబులై। పతగుసుదంతివాక్యములుశోభిల్లగా న
శోభిలు నామనంబునన్॥ చ॥ తనరఁగ నామదిందరళతాలనిమీలితలోచనంబులై। యా
నుశీతలిప్తచందనరసాహితపాండురగండభాగమై। ఘనకుచ్ఛగనాభికాకుటిలక
ల్పితపత్త్రలతాభిరామమై। యనువగుసుందరీమణి మనఃఖాబ్జమునిల్పెద వేడ్కఁ హీటఁ
గన్॥ చ॥ మఱియుమగణ్డపాళిని సమంచితకాంచనకుండలంబులు। న్నెఱయఁగఁ గు
బ్బిగుబ్బచనుమిట్టల ముత్యపు బేలుణరంజిలం। బిఱుదులఁ గాంచి యొప్పు మఱి పెం
బున నం డలు మ్రోయ వచ్చునా। మెఱుఁగుమిటారి నెన్నెద సుమీ చదినిప్పటికన్ హిత
తంబుగాన్॥ ఉ॥ సందిటి దోయినా మెడను జక్కఁగ నిల్పుచు నిక్కి మిన్నలై। యారట
ముత్రై తెలుఁగుతనయుబ్బురపుబ్బు మెఱుంగుగుబ్బలం। బొందుగ నాయురంబునను
బూన్చి మొగంబున మోము జేర్చిన। న్నందఁ జూచు నచ్చెలి మనోహరమూర్తిఁ గోద
లంచి మూగెదన్॥ చ॥ కురులు భుజాగ్రభాగమునఁ గూడి నటింప గళంబు లీలమై। రొము
ఘుగఁ గట్టి రైకబిగి నొయ్యనఁ గాంతులు జీఱువాఱఁగా। మెఱుఁగుమిటారి గుబ్బలే
లమింగను పట్టఁగ నన్నుఁ జూచున। గ్గతిశయరాళదృష్టు లెదఁ గాంతుఁ దలిర్పఁగఁ దేజరి
ల్లెడిన్॥ చ॥ అలరఁగఁ గోమలారుణకరాంగుళముల్లల పైఘటింప చో। వలయముగా
భుజాలతలు వాంచి దృఢాంగవివర్తనంబుల। న్వాలయుచునుండఁ గా సపరివేషమ
భాకర కాంతి నొప్పు న। ప్పొలఁతుక మోము నామదిని బూని భజించెద వేడ్కమీఱఁ
గన్॥ ఉ॥ తానొకనాటి వేకువ నుదల్పమునన్ శయనించి యుండఁగా। నేనట తేచి లేప
గను సిగ్గుతమి న్నెసనాకు లజ్జ్వముం। బూనిన రీతి నాదెస కఁబొల్పుగ మోమిడి కొం
గలించున। మ్మానినిని నాత్మ నిప్పటికి పన్నక నేను భజింతు నెప్పుడున్॥ ౧౦౦॥ మ॥ చను
దోయిన్నొగమందు లేఁజెమటలున్ జాఱంగుఱులైకక్కలం। దనరం దూలఁగ హార
ముల్పె దఱియాడ శ్రాంతుల్సేయుచోఁ। జనువాప్పన్న నుఁ గాంచి లేనగవుతో శ్వా
సోత్తు[illegible]కిన్। గోనబై పల్కువధూటి నామదిని గోర్కుల్మీఱ భావించెదన్॥
మ॥ అల కుంభాను[illegible]బాసి వచ్చుటకు నేనత్యంతము న్వచ్చుట। ల్వల పెచ్చందలపోసి
శామవిక్రుతిన్ ద్వారంబునన్ నిల్చి సం। చలనంబందుచు నెచ్చెలిం గదిసి కాంతిల్మీఱ
నెగ్గ త్రికో। కిలవాగ్వైఖరి రోదనంబుగను నా కేళీసతిం గాంచెదన్॥ ఉ॥ ద్వారమున
న్వసించి కడు దైన్యమునన్న నుఁ జూచి చూచి తద్వారతలంబునం బడి శుకాప్తి డస్సి
యునించుకంతెని। దారతిఁ జెందిలేచి మది తల్లడిలంగఁ లసత్క పోవైయె। యాపియా
చున్నయచ్చెలియ నాత్మ భజించెద మాటి మాటికిన్॥ మ॥ యు కన్నుగుఱంగ
నేత్రయుగళిన్ బాష్పాంబువృత్రాలసం। చలనంజూచుచు నా విధంబడుగుచున్
స్వాంతంబు నా నావిధం। బులఁ బోగామదనుండు పెక్కొనఁగ మోమాన్వాంచిచు
తించున। బ్బాలభిన్నిలశిలా కచన్మదిని నే భావింతు నెల్లప్పుడున్॥ ఉ॥ వేకువ నొక్కనా

|జవేశ్మమున న్నతికొప్పుమీఁగాఁ| గోకిలవాణియున్మిషితఘూర్ణితదీర్ఘవి
లోచనాబ్జయై |తేకువనిద్ర లేచి రుచిరేరఁగ వాకిఁట మోవికలిచే। నాకరగప్పు
చాఁడనుము దాత్మను నప్పటికిందలంచెదన్♦ చ॥ మఱియొకనాఁటి |ప్రొద్దు ననుమ్మా ‹క
బరచటమంగుపైరి దా।నిరవుగ నెచ్చెలింగదసియుంతి|ప్రియోక్తులు వలుకుచుండ నేఁ
బఱువునవచ్చి వెనుకనిలువంబడినంత నెచూచి సిగ్గుతోఁ।జెఱునగవొప్పఁబోవుమఁగఁ
జిత్తమునందలపోసి చూచెదన్♦ మ॥ అపరాధంబొనరించితీవనుచు నన్నత్యంతకో
పంబుతో |నుపలాలింపక నెమ్మొగంబియక నోహాహా బాలుఁజాలించుఁబో|నపుడు
న్నను బ్రియోక్తి నామకొనన శ్వాసక్తి లేనట్టిమా। టపచారించిననవ్యధూటిఁగ
ఫ్రుగింటం జేర్చి లాలించెదన్♦ చ॥ పడుకొనియంతలోనఁబరిధావితమై వడి లేచి నిద్ర
చేఁదోఁడవడియూవలించి మెయిదో |ట్రువిదిర్చి విజృంభణక్రియం। బొడమిన మో
మువాసనకుఁబూనిభ్రమించుచునున్న తేంట్లనుఁ। దడికిఁజలించునట్టి కనుదమ్ములు
గల్గినదానినై నెన్నెదన్♦ చ॥ మనసిజపూజ సేయనిజమానినులందఱఁగూడి కేళికా। శ
నమున కేగుచోఁదనదు పార్శ్వమునన్ వసియించునన్నుఁబూ। చెనసినశంకతోఁడజ
ను లేమనుకొందురోయంచుభీతయై। తనమిటులుండుమంచుగనుసన్న యొనర్చినక
న్యనె నెన్నెదన్♦ చ॥ సరసిజనేత్రి తా బ్రథమసంగమవేళను సిగ్గుదోఁపనే। సయుచు
ధైర్యవృత్తిఁగదియంగఁదలంచిన బూచిపూతక్రుతు। ల్నెరపగనందు దీపశిఖలీనత
గంపమునొందు కణాభి । సురకుముదంబుఁగప్పసతి బూచెదనిప్పటికిన్మదంబు
నన్♦ ౧౧౦॥ చ॥ చెలితమితోఁడ నెచ్చెలులసీయని కోపము నే సిశీఘ్రకం|దలతలవం
చుఁబోఁగధిమితత్పరతంబులకల్గనింపఁగా। నలరుచుసంస్మితాస్యయయి యంతట
నాదెసవచ్చి కూటమిం|గలసినభామినీమణిని గాంచెదఁగన్నులకర్వు దీఱఁగన్♦ మ॥
కలకంఠోపమకంఠనాస్యజిత రాకాచంద్రబింబన్మయయా। రలసద్భృంగ సమాన
వేణిసుగుణ|ప్రాంతాత్మ నేత్రప్రభా। విలసన్మత్తచకోరయానవిజిత శ్వేతచ్ఛదం
గాంచనో|జ్జ్వలకుంభ స్తనిఁ గామినీమణిని నే భావింతు నెల్లప్పుడున్♦ ఉ॥ విరిశ
య్యాంబవళించి మన్మథము దాపిరుపాతికాంగంబుల। న్సరిగాపించుచుఁగౌఁగలించి
ముదమెచ్చ [illegible] కెమ్మోవి సుం|దవక్త్రంబునిప్పైసురత సంధానంబుగల్పిం
చుశం|బరవిద్విడ్ధ్వజవైజయంతి మది సంభావించి ప్రార్థించెదన్♦ ఉ॥ సిబ్బెపుగ
బ్బిచనున్గవ చెన్నగనిక్కఁగనక్కళించియం। దబ్బురపాటు గన్పడఁగనంగవి
భంగసుమంబున న్రుచు। ల్గుబ్బితిలంగ బాహులతలుంబయికెత్తిగభీరనాభిపొ|ల్లు
బ్బినవేడ్కఁజూపు చెలినుల్లమునందలపోసి చూచెదన్♦ చ॥ వరుసవివర్తితంబులయి
|ప్రాలుపపాంగవిలోకనంబుల| స్మరరశనోపమానమృదుమంధరమంజులభాష
ణంబులన్ |బరమమధురస్మితంబులను దాళిమియాననములన్విలాసతన్| సిరులెసగంగ

నొప్పు చెలి చేష్టలు నా మదిని సంస్మరించెదన్ ॥ చ॥ కనుఁగవ యించుకంత నెటి గాన్సు౯ న
రించి సరత్న పాళికం। కనములఁ ఝుంకృతి ధ్వనులు గారవ మొప్పఁగఁ జన్ను దోయి ని
క్కి … గను బాహుసమ్మతి తిత్తి నిజ కైశ్యము చక్కఁగ మెచ్చు పర్వుమా। నినిఁబలు మాఱుని
ష్పేతికి నేమది లోనభజింతు నెంతయున్ ॥ చ॥ అరయ సహింపరాని విరహార్తిన సెజ్జం
దిన శైరయంబునన్। సురత విశేష సంగతుల జోక్కఁబు తాండవ సూత్రధారినై మేత్ర
రమిడె యాంగ మంగము దాఁకఁగఁ గౌఁగిట బట్టి కన్నుదో। యరయిడి చెక్కునో
క్కు సతి నాత్మ భజించెదఁ గొరెక్కు మీఱఁగన్ ॥ చ॥ విలసిత మన్మథ స్వర హావి హృవ్వలతో
లస గాత్రి సుందరిన్। లలిత కురంగ నేత్రి సువిలాస రసాంచిత చారు కాంచనోజ్జ్వ
ల మహనీయ చేలయుత శ్యామ విరాజిత హంసయాన నేన్నలవడ సంస్మరించెద సదా
రత మున్న గిలోన వేడుకన్ ॥ చ॥ మలయగిరి ప్రభూత పవమానములుం గస్తిర్లాడఁ
గా। సలలిత రత్నవేది పయిఁ జక్కఁగఁ దావసియించి గీతము। ల్వలకొని … ను స్వర
యుతంబుగఁ బాడుచు వాళి పాళికిన్। లలిన యానోత్సవంబొసగు లక్షణ గాత్రిని నే
భజించెదన్ ॥

—వీరసేనుండు కవి రచించు పద్యంబుల రాజునకుఁ బంపుట.—

వ ॥ అని యిట్లు కవివరుండు మదనోన్మాదంబున యామినీ పూర్ణతిలకాయ
త్తచిత్తుఁడై తద్వర్ణనాతివిశేషంబులు గారచించిన పద్యంబులు తాళపత్రంబుల లి
ఖింపం జేసిన వీరసేను నియనుమతంబునఁ దద్భృత్యులు భూపాలునికప్పటప్పటిక
ర్పించిన జూచి చూచి యంతకంతకుఁ గోపాటోపంబునఁ గసరి వేయుచున్న సికవి
సికి తద్వృత్తాంతంబంతయుఁ గవివరుండు వినవీరసేనునకిట్లనిరి ॥ ౧౨౦ ॥ చ॥ హా
మహిచి సత్కళావిభవుఁ డీకవి గాజు రచించు నట్టి ప। ద్యముల్ గ్రహించి రాజున
కు నర్పణ సేసినఁ జూచి కోపబా। వమున దురుక్తులం బలికి వారకఁ బొమ్మనుగా
సమంచి మా। టమరఁగఁ బల్కు డప్పుడు తదాగ్రహవృత్తి వచింప శక్యమే ॥ చ॥ అ
నవ్రుడు వీరసేనుఁడు వదానన ముంగని యోకవీంద్రనీ। వనఘుఁడ విందిరావర సుతా
ఘుఁడ సానుహింస సేయఁగా। మనమున సత్కృపామతిని మానితిఁ బూనితి నే
భరింపఁగాఁ। బనివడి వ్రాయు పద్యములు పార్థివుఁ డొప్పఁడి దేమి సెప్పుదున్ ॥
చ॥ అనవుఁడు భూసురుండు హృదయాబ్జమునం గదువ విద్యయోరిని స్నానయము మె
చ్చి … సుధ గాధిపు మానసముం గరంగునే। పనివడి యేలఁ బంపితివి పాల్పడి నాకవి
బ్రహ్మ సేత్రతి। … ఖియుంచి యుండ వెతలం బడఁ గారణమేమి చూడఁగన్ ॥ ఉ॥
ఓంతలారి … మతియూరక … తప్పకు మేమి తప్పఁగా। సారము ఖడ్గముంగొని విచార
ము సేయక ద్రుంచుమన్నఁడ। ధీరతఁ గాంచి వాఁడు క్షితి దేవకులోత్తము యేతద
ర్థమై। యూరయఁ జాల నెంత పనికై నభరింప్రదు … నెన్నఁగన్ ॥ క॥ ఏమేమి

జేఁ దివారాయ! భూమీపతిమానసంబు పొరలకపోయెన్ । సామీ యీ మా
ర్గంబును । నా మోదతమంచిపద్యమానతియిమ్మా◆ వ॥ అనిన నిసిస్సృష్టికర్తయైన
బ్రహ్మనుద్దేశించి◆ సీ॥ తనసృష్టియా ఘనాఘనవేణి చేరి యించుకొనఁ భాగవ - ఁ
డఁజేయుమయ్యా । తనరసంబాసుధాధారాక్రీడలాడెడుశృంగారరససిలోఁజేర్చ
మయ్యా । తనతేజమాత్తప్తకనకాంగిదర్శించుదర్పణాంతరమున దార్చుమయ్యా ।
తనవాయువాసుగంధశ్వాసవిసరించుకొనువ్యజనంబునఁగూర్చుమయ్యా । తనన
భంబారమణియుంటనునుపుమయ్యా! యీశరీరంబు పంచత్వమొనసినపుడు । స్వాం
శములతోడ భూతంబులైదునైదఁ । గూర్చుమయ్యవిధాత నాకోర్కెదీర◆ వ॥
లనియిట్లు కమలభవుని వేడి త్రికరణపూర్వకంబుగ నమస్కరించి నిలువఁబడియు
న్నపుర సేనుండు దత్పద్యంబు గ్రహించుకొని రాజసమీపంబునకువచ్చి తత్పత్రిక స
మర్పించిన◆ క॥ ఇదియే మీమాటిమాటికి । హృదయంబున లేదభీతయేఁ తెయున
నవాఁ । డదరక సామీభూవర! యిదిచూడఁదుయొక్కవింతయే మోతలఁపన్॥
వ ॥ అని గలఖితంబుగైకొని పద్యంబుజదువుకొని యయ్యర్థంబనేకార్థంబులుగాఁ
దోఁచినకొంతతడవాలోచించి యిట్లనియె◆ క॥ ఓరిదురాత్మకవినుపలు । మా
రీమురావలదు హెచ్చి మరివచ్చితివా । నేరముగొందుగ్రహించక । నూరక
యీపనిఘటింపుమెప్పుడు మాకున్◆ ౧౩౦॥ గీ॥ అనని రాజుండగుచు నా వీరసే
నుండు । వచ్చిపలికె విప్రవరుని తోడ । నేమి వ్రాసినావో యెఱుఁగ నేనింతైన ।
మనసుగరఁగదయ్యె మనుజపతికి◆ మ॥ అనిపల్కం దలయూఁచి యూచివదినాహ
యంబు వేసాహసం । బుఁజాతుర్యమెలర్పఁగాఁదనగన్ భూమీశుసుచ్ఛ్రియ
ముం । గని రెండొక్కటిద్రైనమంచిదగుఁగాకాయంచునిశ్శంకుఁడై । కస్తూ
సింహాసనప్రయోగమయి తాకఁబద్యముద్వ్యగతిన్◆

— కవి రాజకోపశాంతికరంబైన యొకపద్యము వ్రాసి పంపుట. —

పంచపాది.

చ॥ రవిజుఁడు భాగుణింపవిధురంబుగఁ బట్టినశించెభారవి । ప్రవరుఁడ
ఘంగదీర్ఘముసఁబ్రాణముఁబాసెగుడిద్యాభిక్షుఁడీ । యువకికిఁదప్పిభీముఁడుద
డంటఁగ తన్మతికొమ్మపెట్టని । కుక్కవముగ నేభుకుఁడుడనుకొమ్ముసదీర్ఘముపెట్ట
సందుఁడీ । భువినితేఁడెన్నఁగర్దయుఁడు భూపతివీవుఁదలంపభూవరా◆ వ॥ అనిప
ద్యంబుల్ఖియించివీర సేనునకిట్లనియె◆ క॥ ఓపుణ్యాత్మకవినుమా । యీపద్య
ముఁజేగ్రహించి యెంతయుఁజననీ । వేశ్యనవొసఁగినవేయా । భూపతిసనుఁబి
ల్చాఁపంపుఁబొమ్మురయమునన్◆ వ॥ అని చెప్పిననప్పద్యంబు గ్రహించికొనిపోయి
రాజుముందరం బెట్టినయప్పత్రికదండధరాసీ భూత్రికవిధంబునమదికిందోపంజూ

చితదఫలంబు గ్రహించిమహీవల్లభుండుపవనోత్కంపిత కదళీకామపీడం బుచందంబునఁగంపితసర్వావయవుండై యెంతయుం బొద్దుచింతించితదుభయ దం ... స్నేహానురంబులును దత్కవితామహత్త్వంబును బచారించి వాకితో నిట్లనియె.

రాజుకవిరాజుంబిలువఁబంపిపుత్రినూరడించుట.

క॥ ఓవీరసేనయిచటికి । వేవేగందోడితెమ్ము బిల్హణుననినన్ । భావ మురంజిలవాఁడుధ । రావిభునకు మ్రొక్కివచ్చి రాసుతకనియెన్. క॥ ఓతల్లినీ మనోహరు । నాతతసదయాంతరంగుఁడైవసుధీశుం । డీతఁడిదో డుకరమ్మనె । నీతాపము మానుమింకనీరజనయనా. వ॥ అనినవిని గ్రీష్మసమయందఁదప్యమాన మానసస్నానమయూరికఘనాఘనగర్జానినాదంబువినినచందంబునసుందరీమణితద్వచనంబువినికుతూహలచిత్తయైకంఠహారంబొసంగిన గ్రహించుకొనిబిల్హణు నకిట్లనియె. ఉ॥ ఓకవిరాజశేఖరమహోన్నతినీవురచించుపద్యముల్ దేకువతోఁ డనానరపతింగనియిచ్చినఁజూచియెంతయుం । గైకొనిదానియర్థమును గాంతు దలర్పగ్రహించియిప్పుడ । శ్లోకజవంబుమీఅనినుఁదోడ్కొనిరమ్మనెనయ్యాలి య్యాతన్. వ॥ అనియత్యాదరంబునుశుభలక్షణప్రశస్తంబగునతనిహస్తంబుఁబట్టుకొనివచ్చునెడ. గీ॥ రాజరాజగుమదనాభిరామనృపతి । తనకుమారినిదలఁచియాస్థానమెడలి । వచ్చితద్ద్వారమందున్నవనజపత్ర । నేత్రిదగ్గరఁజేరికన్నీరుదుడిచి. ౧౪౦॥ గీ॥ శిరముమూర్కొనిచికురమల్సికుక్కవాపి । చక్కఁగానిడిగద్గదస్వరముతోఁడ । ననియెదయమీఅభూపాలుఁడాత్మజాత । కమ్మతాపత్రయముమానుమమ్మయనుచు. క॥ ఓకూర్మితనయకవివరు । నీకోరికమీఅఁగూర్తునిశ్చలమతినై । నాకడకునురావమ్మాయీకడనాచేయుపనిగ్రహింపుము మదిలోన్.

రాజుకవినరునెదురుగాఁజనితోడ్కొనివచ్చుట.

వ॥అనియుపలాలించియంతఃపురంబునకనిచిబిల్హణునకునెదురుగాఁజని నమస్కారణపూర్వకంబుగఁగౌఁగలించిచతురంతయానంబున నధివసింపంజేసిస భామంటపంబునకుందోడ్కొనివచ్చియుచితాసనంబునంగూర్చుండనియునిచి సభాసదులువినన్నృపవరుండతనికిట్లనియె. ఉ॥ ఓచతురాననాన్వయవరాంబుధిపూర్ణశశాంకబిల్హణాఖ్యాచతురాస్యనీమహిమఁగన్గొననేరికిశక్యమాధరన్ నీచతురోక్తివైఖరికినిధృఢవృత్తికినీకవిత్వధారాకవితైకసత్త్వమునుహర్షమున్నిచి నేనుమెచ్చితిన్.

రాజు కవివరు నూరడించి తనకూఁతురిఁ బెండ్లి గమ్మనుట.

చ॥ తడఁబడి మోవ్వఁ డేనియుఁ గృతఘ్నుని యందొనరించు మేలుకై । వడసె మదీయకృత్రిమసుభవ్యగుణాకరసేవనంబునం । దడవక సుందరీమణి వతంసము నాతని యన్వరించిరేమే । ర్పడపయి మొప్ప మత్సరికి ఛత కావు గన్నని పల్కె వెండియు౯ ॥ క॥ రేపు సమస్తంబగుగా । నీప్రౌఢున్నడవి నావు హితమతితోనీ । వీపట్ల నేద సేయుము । భూపాలుని తేక చయ్య భూసురవర్యా ॥ వ॥ అనిమొడంబఱచి కవి పరుని సుధాస్థానంబునకి నిల్చి [illegible] నఖ్యకట్లనియె ॥ క॥ ఓమంత్రివర్య చూచితె । భూమీశు నిచి త్తవృత్తి బోలింపంగా । నేమందు నెంత దృఢమో । భామామణి హృదయ మట్లఁ బరిశీలింపక౯ ॥ క॥ ఈవిధము ననివ్వరకు౯ । దైవాజ్ఞ ఘటనము న్నోఁ దప్పింపంగా । నావశమే యగ్రజన్ముఁడు । భావింపఁగఁ గూతునిత్తు భవ్యవిచారా ॥ వ॥ అనన విని మంత్రివరుండును సభాసదులును నేతత్కార్యంబు విశేషకార్యంబుగ నెంచి వారల నందఱం బనిచి యంతఃపురంబుఁ బ్రవేశించి పరిచారికాజనంబులం బిలిపించి యిట్లనియె ॥ క॥ ఓకాంతలార మత్సుత । కా కవివర్యునకు భోజనాదులు పూర్వం బెకోలఁదివిచారించితి । రాకాలంబం జేయుఁడనుచు ననిచిరయ్యము నక౯ ॥ [illegible] వ॥ తన దారయగు మందారమాలిక కాచందం బంతయు జెప్పి యాయము కానందం బాపాదించి భోజనాదికృత్యంబులు దీర్చి సుఖంబుండె నంత ॥

ప్రాతఃకాలాభివర్ణనము.

చ॥ తెలతెలవారెఁ దూర్పు పలుదిక్కుల విచ్చె ముదంబు పక్షులుం । గలకలవెల్గె గోకములు గాంచె ముదంబులు మత్ప్రజంబులు । స్థలమున నాడ కాడకను జాతె జెలంగి పదాయుధంబులు । దగ్గిగతి ప్రమోసెపిచెవలి గాడ్పులు భూజనులుల్లసిల్లఁగ౯ ॥ సీ॥ కోకాంగనాగణశోకమారుతమిత్రఘనతరజ్వాలలఁ గందినాఁడొ । విరహదుస్సహవధూవిపులనిశ్వసనోష్ణగంధవాహములచే గమలినాఁడొ । బాధితపద్మినీపటలశుక్సంప్రాప్తఘోరపాపంబున గుందినాఁడొ । జనదూరితాప్రాప్తజారచోరవ్రాతశాపంబులను గొంతసమసినాఁడొ । యనఁగ దోషాకరుండుకళానుభూతి । దొరఁగి వెన్నెలవులుగులఁ దొడరియుతఁడు । రేపు నేవేళకొదవునో మాపనేమి । యనుచునిక సారమంత కొల్లాడ వరిగె ॥ ఉ॥ వెన్నెలతీవలం డడంగి వె

ల్వడితివిస్ఫుటసారసావళి। గ్రన్ననవిరథంబుగో రాజిలుగ క్షసమీరణ
భ్యాన్నతసౌధరాజములఁబువ్వశరాసనకేళిఁదేలియం। దసన్ధూత్రశ్రమాంబు
త స్ఫులఁబుమీఱహరించునెంతయుక్ ॥ మ॥ ముదమొప్పంగఁబద్మినీమణులు
సూమాముల్వొప్పఁజక్రంబులు। భ్యుదయంబొందసదాళులుక్ సరసవిస్ఫూర్తిం బ్రవ
ర్తిల్లగా। స్పదమైభాసిలుపుష్పదంతగజరాజంబెక్కి యుద్యద్ద్విజుల్। మదిరం జి
ల్లఁగసన్నుతింపనిలసెన్మందానిలుండత్తఱిన్॥ మ॥ కలయాహార్యతటంబుడిగ్గివి
లసన్మల్లీమతల్లీలతా। వళులంజిక్కి ప్రయాసతన్వ్యిశలిదివ్యచ్ఛారుకాసారని। ర్మ
లతోయంబుల నీదిపంకరుహసౌరభ్యంబుగొల్లాడిప। తుములనాదంబులతోఁజరిం
చు మరుదంకూరంబులవ్వేళలన్॥ క॥ తనతమ్ములవైభవములు।గోనెసటయొక్కడా
జువానిగఁగోల్పైదననుచున్। ఘనకోపుఁడయ్యెననఁగా। నినుఁడతితేజంబెసంగనే
తెంచెనోగిన్॥ మ॥ హరిచక్రంబుభరించునుద్భటనిశాటాటోపముల్మాన్పియు।
ద్ధుకలీలాప్తిబుధాంకవతిన్ యయియెంతోఁబూర్వదేశంబుభా। సురకైయొప్ప
గనింపునందనికిపెన్ స్తోత్రాహుఁడేయుంచుకం। కరపద్మోద్భవుఁ డిన్నుజింపఁ
జెలగెంగాల్యోదితాచారుఁడై॥ ఉ॥ అంగుగంగాలమసకారికి నావలనీవల ద్రేవలు
బంధురా। భంగురపాశముల్వెలయబంగరుపైతలఘుటలోయనన్। సంగతిమీ
ఱఁబ్రాక్చరముశైలములఁగనుపట్టిరరసా। రంగధరుల్నిజోర్ధ్వరుచులందము
నొందఁగనట్టివేకువన్॥ క॥ హితవిబుధస్తుతిగోత్రా। హితకరుఁడుదయించెగు
రుబుధేశహితుండై। ధృతిపూర్వశైలముంగొని। క్రతుపులుగోతలమునందుఁగ
మనొప్పారన్॥ ౧౬౦॥ సీ॥ అతులద్విజాలోకనావహుండైత్రయీ సుముఖు
డైనట్టితేజోమయుండు। కమలామనోహరాకారుఁడైశర్వరీ చరులనొంచినచ
క్రశరణశాలి। యఖిలలోకతమోపహరణ నైపుణవృత్తిరాజిల్లునట్టిసర్వజ్ఞవి
భుఁడు। మిత్రుడైభువనపవిత్రకుండైదగధర వెలుఁగించుసన్మార్గవర్తి। యా
దిమూర్తియనంగఁబద్మాస్యుఁడనఁగ। నాదిత్యుఁడనఁగదివ్యైకశక్తి
వములద్విజరాజసంగతివసుమతీంద్ర। శేఖరారూఢచనువిచెలంగెనెదుట॥ గీ॥
అలమితమ్ములనొకటిగానాత్మఁదలఁచి। విశదజైవాఁడదమును భేదించితనదు।
లోకబాంధవవిఖ్యాతిలోకులెన్నఁగరము వెలుఁగంగఁబద్మినీకాంతుఁడంత॥ క॥
ఉపకువలయంబుబెగడఁగ। తరకనుఁజుజనించిరాఁగఁగలుగుసదాళి। స్వరుస
రూపుసపఁగ। నరిగెనుద్విజరాజు పశ్చిమాంబుధికడకున్॥ చ॥ సమయకరా
కంమదధిజాడలవచ్చుచుజేఁపూర్వది। గ్రమణికివిక్రమించు దయ గప్రవ
పటంబులిచ్చుచూ। యదిబేరములాడె నిబద్ధ

...లోకైకి నాయనఁగ జాయలు ... వసినుండుఁ జెల్వగుచు. గీ॥ ఒకరాయి నంటుపడకఁ దరమ సుధామిషులు నొకర్మారాజదిజూడంగ నోర్వలేక । డించి వెల్వల నై యొకరాదిశకు ... ననఁగ సూర్యుండు హెచ్చైహిమ ... ॥ స మయమువినోదమిన్న నెడి చక్రసిరంగమునందు గర్వది । గ్రమణములు చూడగ మురక్తిఁ జూపవిధుండనెంతున । ద్దమునొకకణఁ మందునిది దాపలికణఁజాపనం దుహేమచ । క్రము వేసలంగఁదీసెననఁగ నారవిదోశాఁబ్రభా ప్రభావృఁదై॥

భూపాలుఁడు దనకూఁతురిని గవికిచ్చి పెండ్లిసేయ సన్నాహము చేయుట.

వ॥ ఆసమయంబున నంతకమున్న మంగళతూర్యవాదంబులు వినుచు మేల్కాని మదనాభిరామభూమీధవుండు స్నానసంధ్యాద్యనుష్ఠానంబులు నివ్వర్తింపంచి సముచితాలంకారుండై సభాస్థలంబునకువచ్చి మంత్రిపురోహితామాత్యబంధువిద్వజ్జనంబుల రావించి వారలనుచితాసనంబులంగూర్చుండ నియమించి సుప్రసన్నుండై యిట్లనియె. క॥ ఘనులార బిల్హణాఖ్యున కెనయఁగ మామకకుమారినిచ్చెదనని నే మనమునఁ దలచితి నిప్పుడు । ననుకూలము బ్రహ్మ పూర్వమం దెఘటించెఁ. వ॥ అని యిట్లు పలికి వారలయనుమతంబున ముహూర్తనిశ్చయంబు సేయందలంచి జ్యోతిశ్శాస్త్రకోవిదులం బిలుపించి యడిగిన వారలిట్లనిరి. క॥ గురుకవియుక్తి నుండు । స్వామి సనమందాత్ముఁడగుచు వసుధం బరగినం । బలికింపఁగ ద్విజరాజుకు । చిరతరముగ మంగళాప్తిఁ జెన్నగు వేడ్కన్. ౧౭౦॥ సీ॥ సీతుమారి కయుళ్ళి ... కవీంద్రుఁ । డలరఁ ధనువయ్యెనిదుఫురకను గుణంబు । గ్రహవిరోధంబు నెందులఁ గానఁబడదు । రాజబలమొప్పునొప్పుఁ దారాబలంబు. క॥ ఈకన్యకిప్పుడు ద్విజరా । జాకడఁ దాటంటఁ జెల్వమలరినవాఁడై । చేకొనిపదిటను మిత్రతఁ । శ్రీకరముగ నొప్పునతనుసిద్ధి నృపాలా. వ॥ అని యిట్లు పలికిన సంతుష్టాంతరంగుండై నృపపుంగవుండు నిజనగరంబలంకరింపఁ జేయుండని పరిచారకులం బంచిన. సీ॥ పచ్చలతోరణపఙ్క్తులు ఘటియించి కస్తూరి పూతలు గానొనర్చి । మలయజపంకంబుఁ జిలికి జవ్వాది రేకులు దీర్చి రత్నవేదులు నమర్చి । ముత్యాల నవరంగములరంగుగా వించి నవవజ్రమయ వితానములు నెఱపి । వాసితాగరుధూప వాసనల్ నిగుడించి పగడాల మెఱయు చప్పరములు నిలిచి । ప్రతిగృహంబుల భర్మకుంభములు నిలిపి । దర్పణంబుల ద్వారబంధములు గూర్చి । ధవళసౌధాళిఁ జిత్రకేతనము లెత్తి ...

రముశోభిల్లఁజేసిరబ్బురముగాఁగ♦ సీ॥ ఏవీధిఁజూచిననింపు... గళతూర్యని
దములుసంతోషమెసఁగ। నేచాయఁగాంచినహితముగాఁజెల్వుకుల్ నారవంబు
లు... సేయ। నేపట్టుఁగనినభేరీపటహాదికాహాళమృదంగ... వాద్యములు వెలయ।
...శోటువీక్షింపవాచాచమత్కృతిఁబాటలునాటలఁబరిఢవిల్ల। నొప్పునతుత్రవ
ల్లిపాధ్యాయ...మునకుఁ। జెలఁగిమిన్నందియుబ్బినజలధికరణిఁ। దనరుకవిరాజశు
భమహోత్సవమునకును। నగరరాజంబుసంతతానందమొందె♦ క॥ అత్తరినయి
దువలారను। తెత్తుచుధవళములువాడనింపుదలిర్పం। గ్రొత్తగనుపించఁబెండిలి। చి
త్తరుచవికెకరుదెంచెక్షితిసురుఁడెలమిన్♦ సీ॥ ఈధామనిధికరంబేనయంగనలుగి
డనేతుఁణవుసద్మినినీవురావె। యీకళానిధిఁజేరిమేలమి సేవలు సేయ నేతుఁణవు
వ్యదుహస్తినీవురావె। యీచతురాస్యతోనింపుమైబలుకంగ నేతుఁ...శ్రసభవా
ణినీవురావె। యనుచుఁదమలోనభూపాలానుమతిని। సరసపల్లాపవచనరచన
లుదెలుపు। నంగనారత్నములుగొండఱాసువర్ణ। గాత్రిఁగదియుచుమంగళా
రాత్రికలిడి♦ క॥ మంగళమురాజనుతునకు। మంగళమంబుజముఖీరమాతనయు
నకు। న్మంగళముశాస్త్రవేదికి। మంగళముకవీంద్రమౌళిమణికిసుగుణికిన్♦ వ॥ అ
నుచు నారతిపాటలువాడి శిరంబుననక్షతలునిచి♦ చ॥ నడుమసియాడఁజన్నుఁగవ
నాట్యముసల్పఁగరత్నహారముల్। దడఁబడిడోలికాకలనఁదారొలసన వేణిచలిం
పనెమ్మిగఁ। బాడలునుజౌకటద్దములనొయ్యఁజెమర్పఁగఁగంకణంబులేద్రవడి
రవముప్పతిల్లనొకభామతలంబెగఁగవీంద్రమౌళికిన్♦ గీ॥ గంధపటకలితలఁబులి
మందమయిన। బంగరుకటాహములలోనఁబోగుజలము। బాట్లుగావించిబిం
దియల్లట్టియొకతె। యతివసుకవికిమజ్జనంబార్చెనపుడు♦.............౧౮౦

సీ॥ తడియార్చివలువదేర్పడనిచ్చెనొకతె లేమయాదటుపావాలుఁజెనొకతె
భామ। పువ్వులుసిగఁజుట్టఁబొలుపొందనొకతె కొమ్మమురువులనిడెనొకతె ముద్దు
గుమ్మ। కస్తూరితిలకంబుఘటియించెనొకజాణ యొడలగంధమలందెనొకతె చాన।
చొకట్లపోగులుసవరించెనొకబాలయుపాహనములుబూన్చెనొకతె గోల। పడతి
రత్నపుటుంగరాల్దొడిగెనొకతె। వెలదికప్పురంపువిరటిచేవిసరెనొకతె। సెలువుట
ద్దంబుముందరనిలిపెనొకతె। ...గువబిల్హణ...కవిశిఖామణికినపుడు♦ క॥ ఈరీతిఁగ
వినిజెలులిం। పారఁగఁగయిసేసినృపవరాత్మజకోతో। నీరాటమొనర్చియుశృం
గారించిరివేడ్కఁబోడమగ్రకుననంతన్♦ క॥ సరిగంచుచీరకటిపై। నెరయం
గాఁగట్టిరైకనీలైమెరయన్। సరిగుబ్బలుగుబ్బతిలంగరముగసవరించిపైఁటగా
వించిరొగిన్♦ క॥ ఇంకఁజికురవాసెనేయాని। చికురంబులుచిక్కదీర్చిచెలువుగ

గల్గం। … తిపెట్టినవ్వు … సుముఁ బాగుపడెననుచు సన్నుతి సేసెన్ ♦ గీ॥ సూర్య … ద్రు … ష్టి … చేసుబతివదన। వనజము … తియు సంతతవైభవంబు। వందఁ జేయు వసించి కోయనఁగ నపుడు। సూర్యచంద్రులని డెనొక్క శోభనాంగి। కోరిక నాకలింగొని చకోరికలున్ జవముప్పతిల్లఁగా। సారసవైరియందమృతసారము దూటుచుఁ దోనె తద్గతం। బైరవిహాంచునల్పుగొనన త్తతిఁ జారెననఁగనొక్కసిం। గారపు బొమ్మవాలు జెలికన్నుల గాటుక దీర్చె బోటికిన్ ♦ గీ॥ తారకావళి సేవ్యమైతనరునట్టి। చంద్రబింబంబుతోఁ దుతసాటి సేయఁ। జెలువ మోమున గస్తూరితిలకమునిచి। ముత్తెముల చేరులమరించె ముదితయొకతె ♦ క॥ అద్దములవంటి చెక్కుల। నిద్దపు రుచులుప్పతిల్లనీటుగ శ్రుతుల। న్ముద్దులగుమ్మకు నొక్కతె। ముద్దియ కుండలములు నిచె ముద్దులు గారన్ ♦ క॥ సంగతిగ మోవిచవిఁ జూ … డఁగ … యిరు జెంచెననఁగఁ జారొక్క నునాసన్। రంగలర వాణిముత్తెపు। ముంగరఁ గీలించె నొక్కతె ము … తామణికిన్ ♦ క॥ దరము వివరం … తింగియు। … సంధనజన్మసీమవారిని వేడ్కన్। భరియించెననఁగ నొక్కతె। యురుకుచ … ముత్తెసరులు నునిచెం ద్రేమన్ ♦ ౧౯౦॥ క॥ స్ఫుటముగనీయుత్సవమునఁ। గటకంబులు ద్రమోసెననుచు ఘనమణిభాస్వ। త్కటకమ్ములనిచె నొక్కతె। కుటిలాలకకరములందుఁ గోమరుసెలంగన్ ♦ క॥ పిరుదులు ధరఁ గొని దీవులు। నిరవొందఁగ నాక్రమించి యేర్పడెననుచున్। బిరుదుంచినగతి యొక్కతె। యొరయఁగ రత్నముల కాంచి యునిచెం జెలికిన్ ♦ క॥ కరిగమనన డలు మదనుని। కరిగతులన్ ధిక్కరించఁ గలవని యందెల్। సరిమ్రోయఁగఁ జరణంబుల। నరుదారఁగనిలిపె నొక్కయతివ ముదమునన్ ♦ క॥ ఈవిధమున నరమణీమణు। లావసుధావరుని పుత్రికం జిత లీలన్। వేవేగ నలంకారము। గావించి వివాహవేదికడ నిల్పుటయున్ ♦ సీ॥ సతివీక్షణములు రసప్రవర్తకములై నెమ్మోము దమ్మి పైఁ గ్రమ్మికొనఁగ। బిసరుహేక్షణ దృష్టులు సుమనోహరములై గళసుగంధవిశేషకలనఁ బొదలఁ। దరుణాంగి చూపులత్తతి శిలీముఖములై హృదయపంకజము వహించినాట। భామినీలోచనప్రభలు వరాళులై తనగారుపాదపద్మములఁ బ్రాలఁ। బరగి కవిరాజుపూర్వవైఖరిని మోహ। కలితవిభముని స్మయాక్రాంతుఁడగుచు। ననిత రాయ త్తచిత్తుఁడై యాత్మలోనఁ। జెలువభావంబు గాంచి వీక్షింపుచుండె ♦ సీ॥ ఈ సర్వమంగళ యీక్షణ కాంతులు భరితసుధాకరప్రభలు గాఁగ। నీశ్యామకన్నోయి … పాలు దీప్తులు పూసిన రతికాంతుభూతి గాఁగ నీసతి కన్నులభాసిలు దీధితుల్ శాలు పొందదమ్ములపూజ గాఁగ। నీయార్యలోచనచ్ఛాయలు మాళస్సైద్రబ వహించు గంగాఝురంబు గాఁగ। బరఁగు కవిరాజమౌళి సర్వ

జ్ఞసూత్రిఁ । విలసదసదూంబకోస్ఫూర్తి - విఁ బకిలిఁ । యంచితా ... భాగ్యశ్రీ
కమా ... । యమునానవ్యటవిబు ... లాభిరుతింప. సీ॥ భావ ... రూ ... స్థి
... లై పరగ మా క్తికములబాహులనఁగ । రతిపంచశరులుసంతత కేళిఁ దేలుమా
... నసావాసపూబంతులనఁగ । విర్యాల్విల్తుఁడు రెండు తేరగులై యురువరకడలం
ద జే... సమాగణములనఁగ । దనవలనవిరుఁదన రారిరనుచు చంద్రుఁడు విదళ్ళఁజ
ల్లినమృతబిందువులనఁగ । జెలఁగునయ్యామినీపూర్ణతిలకబిల్హ । సౌఖ్యకవివర్యు
చూపులకోర్కె మీఱ । నోలయుచుగతాగతంబులై కలయనలరి । వెలయఁజూచిననజ
నులను వేడుకతోడ్నె. గీ॥ లలితమంగళధ్వనులు చేవలగ్నముఁ జూచు । మంత్రములువాడిను
భపీఠి సహితలీల । వరుసనుంచి యవ్వధూవరులన్నపతి । యనుమతంబున నైమిష
లగ్నము వేడ్క. గీ॥ వదమి వేల్పులు పుణ్యాహపూర్వకముగ । దేవతాహ్వానమును సలిం
చిరి విరివారి । కరములకుఁ గంకణములు వేడ్కనుఘటించి । చదివి రంత యమంగళా
ష్టకములపుడు. మ॥ పొలుపొందఁ ద్విజరాజశేఖరునకున్ భూభృద్వతంసంబు ని
శ్చలభావోన్నతిఁ గన్యనిచ్చు పగిదిన్ సౌ... కముఖ్యంబుగాఁ బొలుపొందన్ ద్విజ
రాజశేఖరునకున్ భూభృద్వతంసంబు నిశ్చలభావోన్నతిఁ గన్యనిచ్చె సుమనస్సం
తానముల్మెచ్చఁగన్. ౨౦౦ క॥ తలఁబ్రాలపళ్లెరంబులు । వెలఁదులు పార్శ్వములఁ
బూనవిభునిశిరమునన్ । జలజాక్షి ముంచి దోయిట । దలఁబ్రాలను బోసె విభుఁడు
దనపైనించెన్. వ॥ ఇట్లన్యోన్యాతిశయంబున దదుత్సవంబుగావించి విధ్యుక్తప్రకా
రంబుగ బ్రధానహోమంబులాదిగాఁగలవి యాచరించి బంధుసహితంబుగా భో
జనాదికృత్యంబులు నెఱపి తదనంతరంబున శేషహోమాదికృత్యంబు లనువర్తిం
చి భూసురులకుఁ మ్రొక్కి తదాశీర్వచనంబులు గైకొని బిల్హణుండును యామినీపూ
ర్ణతిలకయును యథేష్టభోగంబుల ననుభవించుచుండె. సీ॥ నీలమేఘంబులు శైలాగ్ర
ములఁ ద్రావఁ బరికింప వెవ్వేలఁ జాకెపిధుఁడు । సన్నగించెను బికస్వరము లంతంతకుఁ
గలహంసగతుల సంగతులు దప్పె । గగనమార్గము సావకాశమై బలిపొందెను
సౌ రాజురూఢి యొందం దనిలిచెఁ । గేతకీదళములు గెలఁకుల భాసిల్లె మెఱుఁ ప్రతీగలు
మింటఁ దలుచు మెఱసె । నంద మొప్పఁగఁ గోలంకులనంబు వాడ మొ । నాడకాడకు కోరి
కలతిశయిల్లె । ననుచు జనులెల్లఁ బొగడ ఘనాగమమున । గర్భగౌరవమా కాంత
గాంచెనంత. వ॥ ఇట్లు నవమాసంబులు నిండి దశమంబగు మాసంబున దౌర్హృదసుము
హూర్తంబున. మ॥ మరుదంకూరములు సంచరింపగ్రహముల్ స్వోచ్చస్థానసంయు
క్తి చేనరయన్ దిక్కులు దెవ్వెఁ జెందగ రివిసద్వ్యస్మృ... దంగాదివా । ద్యారవంబుల్ సెలఁ
గన్ సుర ప్రతతియుద్యత్పుష్పవర్షంబులన్ । ... రివషింపవధూటి గాంచెనును

శ్యా ... శ్రీకృష్ణకవి ... రోదయము నజకైయించుట ... ప్రభావ ... దనునామంబిడి బిల్హణా ... అప్పుడు ... భూమీధవుండు ... హోత ... ంబున ... దనపంచశక ... వేడ్క ... ర్మాదులు సలిపి గోభూతిలహిరణ్య ... షోడశదానంబులు సేసి ... నంబులందిరి. క॥ సునుడా ప్రభాకరుడంతట దినదినమును వృద్ధిబొందిడి ... కట్టవాని బట్టము ... విజయము గాంచెన్. *

మాలిని.

ప్రథితగుణకలాపా భంజితేశానచాపా। ప్రథన ... కోపా ... తాపా। మథితదనుజదీపా మన్మథాచ్ఛస్వరూపా। మధు ... కలా ... రామావనిపా.

గద్యము.

ఇది శ్రీసీతారామచరణసేవాప్రభావసంపాదితకవితావిచిత్ర
కాశ్యపసగోత్రపవిత్ర శ్రీతణ్డేపల్లి కృష్ణస్వామి
ప్రణీతంబైన బిల్హణోపాఖ్యానంబను
మహాప్రబంధంబునందు సర్వంబును
తృతీయాశ్వాసము.
సంపూర్ణము.

